

magazin istoric

ANUL XXII NR. 2 (251) FEBRUARIE 1988

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXII
Nr. 2 (251)
februarie 1988

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Partidul Comunist Român — centrul vital al națiunii: <i>Gh. Surpat</i>	2
Tradiția marilor valori: <i>Pompiliu Teodor</i>	6
Vlad Tepeș — portret necunoscut la Stuttgart: <i>Virgil Căndea</i>	10
Un enciclopedist străromân — Aethicus Histricus: <i>V. Nestor</i>	12
1878. Ciprian Porumbescu înfruntă autoritățile habsburgice: <i>Radu Economu</i>	15
Bălăcenii: <i>Paul Cernovodeanu</i>	20
Amintiri istorice: <i>Nicolae Kretzulescu</i> • Amic sincer al Patriei...: <i>A.D. Xenopol</i> ... 25	
Ateneul Român — istorie și cultură: <i>Marin Aiftincă</i>	29
Pe urmele strămoșilor (XXII): <i>Ion Popescu-Puțuri</i>	33
În București, acum 50 ani	42
Constantin Dobrescu-Argeș — Devotament și abnegație pentru soarta țaranului: <i>Romus Dima</i>	46
Ianuarie 1917. Convorbiri cu Martha Bibescu: <i>Raymond Netzhammer</i>	58
• Urartu — ținutul dintre două mări: <i>Meliné Poladian-Ghença</i> ... 36 • Primul alfabet tipografic armean: <i>Gheorg Abgarian</i> ... 40 • Urmasii lui Prilam la Lutetia?: <i>Alain Demurger</i> ... 49 • 1939-1945. Correspondență secretă Casa Albă—Downing Street 10: <i>Eugen Preda</i> ... 53 • Clio în concurs. Cîștigătorii... 24 • Cărți sosite la redac- ție... 48 • Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

①④ O valoroasă miniatură armeană dintr-un manuscris miniat în sec. XIV, aflat în colecția Matenadaran din Erevan, capitala Republicii Sovietice Socialiste Arme (Primul alfabet tipografic armean, p. 40)

② Personalitate de notorietate europeană, voleyodul Țării Românești, Vlad Tepeș, a fost deseori evocat, încă din timpul vieții, în povestiri istorico-literare, iar chipul său a fost zugrăvit de numeroși artiști ai vremii. În imagine, un portret necunoscut al domnitorului român, identificat recent în Biblioteca Lăndului Württemberg din Stuttgart (Vlad Tepeș — portret necunoscut la Stuttgart, p. 10)

③ Mărturie milenară de cultură și civilizație la Marea Neagră și Dunărea de Jos: inele de aur din tezaurul de la Dinogetia-Garvăn (sus) și pecetea unui inel elenistic descoperit la Callatis (Mangalia). Locuitorii străvechiului pământ românesc al Daciei pontice au participat activ, din cele mai vechi timpuri, la schimbul de valori culturale ale lumii, aducind o contribuție prețioasă la civilizația omenirii (Un enciclopedist străromân — Aethicus Histricus, p. 12)

Făurirea partidului muncitoresc unic, în 1948, prin unirea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat a pus bazele unui partid puternic, care număra circa 1,5 milioane de membri și care și-a asumat răspunderea de a conduce destinele poporului român pe calea făuririi celei mai drepte și mai juste orînduiri sociale — orînduirea în care clasa muncitoare a avut și are rolul conducător în toate domeniile de activitate.

• **NICOLAE CEAUȘESCU**

CENTRUL VITAL AL NAȚIUNII

Se împlinesc, în luna februarie a acestui an, patru decenii de la făurirea partidului politic revoluționar unic al clasei muncitoare, prin unificarea Partidului Comunist Român cu Partidul Social-Democrat, înfăptuită la Congresul din 21-23 februarie 1948.

Asemenea tuturor momentelor și actelor revoluționare ale istoriei poporului român, această decisivă înfăptuire materializa valorile fundamentale și tradițiile unității poporului român, ale forțelor revoluționare, ale mișcării muncitorești din România. Partidul politic revoluționar unic al clasei muncitoare realizat de Congresul din 1948 era succesorul legitim al partidului unic muncitoresc constituit în 1893 și care cunoscuse faze consecutive de dezvoltare, corespunzătoare etapelor istorice parcurse de mișcarea muncitorească revoluționară din România.

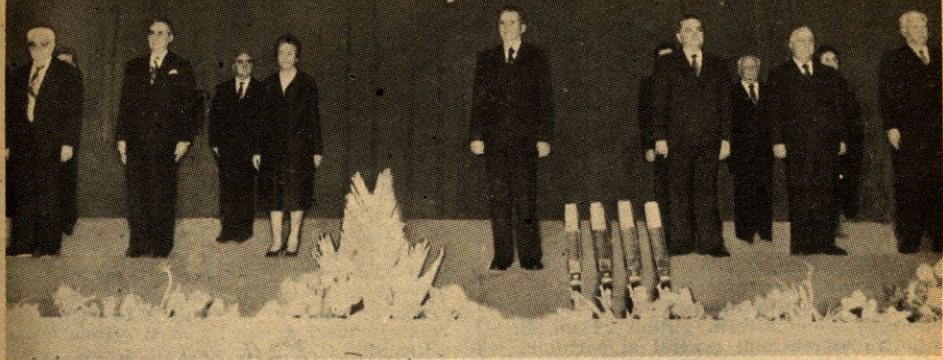
Făurirea Partidului Comunist Român, în mai 1921, a marcat cea mai importantă etapă în procesul de perfecționare politico-ideologică și organizatorică a partidului politic al clasei muncitoare, determinată de profundele mutații survenite în viața țării după desăvîrșirea unității statului național român la 1 Decembrie 1918. Expresie a unității și forței clasei muncitoare, a rolului ce îi revenea în viața țării, Partidul Comunist Român s-a afirmat încă din primele momente ale existenței sale drept cea mai înaintată forță politică a națiunii, situîndu-se cu fermitate și curaj în fruntea luptei maselor largi populare pentru progres social și economic, orientînd eforturile generale ale națiunii pe făgașul apărării libertății și independenței patriei, a integrității ei teritoriale.

În perioada interbelică, pivotul activității și luptei partidului comunist l-a reprezentat clasa muncitoare, care a acționat strîns unită în toate momentele majore. Istoria arată că în această perioadă au avut loc numeroase acțiuni comune ale comunistilor și socialiștilor. Așa au stat lucrurile în cursul luptelor revoluționare muncitorești din 1933, al căror succes s-a datorat realizării frontului unic între comuniști, socialiști și social-democrați.

În acest spirit al unității de acțiune a clasei muncitoare, în 1933, s-a creat Comitetul Național Antifascist, larg organism democratic organizat și condus de Partidul Comunist Român, reunind reprezentanți ai clasei muncitoare, ai forțelor democrat-progresiste și patriotice. Prin activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cadrul acestui organism, Comitetul Național Antifascist a promovat cu consecvență o linie tactică ce se întemeia pe unitatea de acțiune a clasei muncitoare, pe ralierea în jurul ei a tuturor forțelor democratice, progresiste ale societății. Justețea acestei orientări și-a găsit deplina confirmare în anii deceniului patru și în perioada celui de al doilea război mondial, în amplele bătălii împotriva fascismului și revizionismului, contra războiului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și integrității teritoriale a patriei. Demonstrația de la 1 Mai 1939 — cea mai mare demonstrație din Europa aceluia an îndreptată împotriva hitlerismului —, acțiune de mare amploare în organizarea căreia rolul hotărîtor i-a revenit tovarășului Nicolae Ceaușescu, a fost o mărturie elocventă a forței clasei muncitoare, a capacității partidului comunist de a mobiliza masele largi populare și de a le orienta în lupta pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii. În vîltoarea bătăliilor antifasciste din acei ani, alături de tovarășul Nicolae Ceaușescu și alți militanți ai partidului, s-a afirmat, prin atitudinea sa fermă și activitatea politico-organizatorică desfășurată, tovarășa Elena Petrescu-Ceaușescu.

O strălucită expresie a voinței de unitate a clasei muncitoare a constituit-o înfăptuirea, în a doua jumătate a lunii aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat, în jurul căruia s-au coalizat toate forțele democratice, patriotice, antifasciste ale poporului. Frontul Unic Muncitoresc a avut un rol hotărîtor în înfăptuirea Revoluției de eli-

PARTIDUL-CEAUȘESCU-ROMÂNIA

București, 25 ianuarie 1988: Adunarea solemnă omagială organizată de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat, Guvernul Republicii Socialiste România, Marea Adunare Națională și Frontul Democrației și Unității Socialiste, cu ocazia aniversării zilei de naștere și sărbătoririi a peste 55 ani de eroică activitate revoluționară, patriotică, consacrată patriei, poporului, partidului a tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a constituit într-un suprem omagiu pe care comuniștii, toți celdănenii patriei l-au adus secretarului general al partidului, președintelui Republicii

berare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis calea trecerii la înfăptuirea mărețelor transformări revoluționare, democratice, socialiste, la făurirea socialismului în România.

În noile condiții istorice, colaborarea tot mai intensă dintre comuniști și social-democrați pe plan politic, economic și social în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, al guvernului revoluționar-democratic, instaurat la 6 Martie 1945, a realizat climatul reconstituirii partidului unic muncitoresc, ca detașament revoluționar al clasei muncitoare, capabil să unească în jurul său toate forțele națiunii în lupta pentru progres, pentru socialism. Pornind de la analiza stadiului de dezvoltare a revoluției, *Platforma Partidului Unic Muncitoresc*, publicată la 13 decembrie 1947, sublinia că unitatea de acțiune în cadrul Frontului Unic Muncitoresc nu mai era suficientă, impunându-se desăvârșirea ei în cadrele unui singur partid: „*Lupta pentru dezvoltarea mai departe a României pe drumul democrației, spre socialism, impune refacerea unității organizatorice și politice a clasei muncitoare, prin crearea unui partid unic muncitoresc*”. Ca urmare a acțiunilor politico-organizatorice desfășurate de cele două partide după adoptarea *Platformei Partidului Unic Muncitoresc*, Congresul general din 21-23 februarie 1948 a conștințit, de fapt, realitatea din țară, proclamând în mod public, solemn, unificarea, pe baza concepției materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific, a celor două partide muncitorești — Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat — într-un partid unic, care, până în 1965, s-a numit Partidul Muncitoresc Român, iar la Congresul IX, la propunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, și-a reluat numele de Partidul Comunist Român.

Înăfăptuirea unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare a constituit expresia unei necesități istorice obiective, o premisă fundamentală a succesului în realizarea țelurilor revoluției socialiste și edificarea orînduirii noi. Partidul a organizat și condus întreaga activitate de făurire și dezvoltare a bazei tehnico-materiale a socialismului, de consolidare și generalizare a relațiilor de producție socialiste, de ridicare a nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc. Sub conducerea partidului, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor au înfăptuit cu succes, în fiecare etapă a procesului revoluționar unic, opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România. În centrul politicii economice a fost și este situată dezvoltarea unei puternice industrii naționale, ca bază a dezvoltării agriculturii, a celorlalte ramuri ale economiei naționale.

În procesul de construcție socialistă, un loc de excepțională însemnătate îl ocupă Congresul IX al Partidului Comunist Român, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea generală a țării. În perioada care a urmat acestui istoric congres, perioadă indisolubil legată de activitatea teoretică, novatoare și acțiunea practică revoluționară ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, întreaga noastră societate a cunoscut o dezvoltare fără precedent. Tocmai de aceea poporul nostru, cu îndreptățită mîndrie patriotică, demnitate și recunoștință, a numit perioada marilor prefaceri revoluționare înfăptuite după Congresul IX *Epoca Nicolae Ceaușescu*.

Patria noastră a devenit o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică — înțemeiată pe proprietatea socialistă a întregului popor —, cu o agricultură socialistă, de stat și cooperatistă, în plin proces de modernizare, cu o știință, cultură și învățământ moderne, concepute și fondate pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, cu un nivel de viață materială și spirituală incomparabil cu cel existent în urmă cu patru decenii.

Formulind și promovind teza construirii societății socialiste cu poporul și pentru popor, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, Partidul Comunist Român, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, veghează permanent ca întreaga politică a partidului și statului să fie emanația voinței și intereselor clasei muncitoare, a întregului popor. În consens cu această concepție revoluționară, înnoitoare, în ultimii 22 ani, din inițiativa secretarului general al partidului, a fost creat în țara noastră un cadru organizatoric larg democratic, care asigură participarea activă, nemijlocită, a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, la conducerea societății, exercitarea deplină a prerogativelor poporului de adevărat stăpîn al țării.

Marile înfăptuiri istorice s-au clădit pe temelia de granit a unității și tăriei rîndurilor partidului nostru comunist, a unității de nezdruincinat dintre partid și popor. Înămînuind în rîndurile sale peste 3,7 milioane din cei mai buni fii ai poporului, Partidul Comunist Român îndeplinește cu cînte rolul de forță politică conducătoare în societatea noastră, de centru vital al națiunii.

Relevînd semnificația istorică a realizării partidului unic muncitoresc, în urmă cu patru decenii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Conferința Națională a partidului din 14-16 decembrie 1987, arată: „Puteam afirma, pe baza realităților, a faptelor de netăgăduit, că fără existența clasei muncitoare, fără un partid unic al acesteia — Partidul Comunist Român — nu am fi putut obține marile realizări pe calea făuririi societății socialiste, a ridicării nivelului de trai al poporului, a întăririi forței materiale a patriei”.

Aniversarea a 40 ani de la realizarea partidului unic muncitoresc prilejuiește reliefaarea rolului excepțional ce revine tovarășului Nicolae Ceaușescu în continua consolidare a unității partidului, în abordarea curajoasă a problemelor vitale ale construcției socialiste, în fundamentarea științifică a politicii partidului, a programului său de luptă, la înfăptuirea căruia întregul popor se află angajat plenar într-o puternică unitate de voință și acțiune.

O nouă expresie a unanimei recunoașteri a meritelor excepționale ale tovarășului Nicolae Ceaușescu la cimentarea unității de acțiune și voință a poporului, la asigurarea dezvoltării patriei noastre pe calea progresului și civilizației socialiste, reprezintă omagiul pe care țara întreagă l-a adus tovarășului

Nicolae Ceaușescu cu prilejul aniversării a peste 55 ani de activitate revoluționară neîntreruptă și a zilei sale de naștere, sărbătoare care s-a transformat într-o impresionantă manifestare a dragostei și încrederii în Partidul Comunist Român, a unității întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general — luptătorul revoluționar neobosit, de a cărui gînduri și activitate sînt strîns legate marile izbînzii ale națiunii noastre în construcția noii orînduirii sociale.

Mesajul omagial de felicitare adresat tovarășului Nicolae Ceaușescu de către Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat, Guvernul Republicii Socialiste România, Marea Adunare Națională și Frontul Democrației și Unității Socialiste subliniază faptul că în persoana secretarului general al partidului „națiunea română își omagiază tot ce are mai valoros în istoria sa, voința seculară de a-și apăra și afirma ființa națională, de a lupta neobosit pentru binele și fericirea țării”.

Cîstindu-și și omagiindu-și conducătorul, „poporul întreg cîntește gloriosul nostru partid comunist; patria socialistă”, ale cărei idealuri de independență și progres tovarășul Nicolae Ceaușescu le intruchipează cu atîta strălucire. „Legat trup și suflet de glia străbună, demn continuator al marilor înaintași, ferm și neînfîcat militant comunist, înzestrat cu o rară capacitate de a înțui și înțelege imperatiile vremii”, conducătorul partidului și statului nostru s-a situat cu strălucire, prin întreaga sa activitate, „în rîndul celor mai de seamă fii și patrioți ai țării, între marii eroi ai neamului nostru care au așezat, cu dragoste și abnegație, faptele lor de muncă și vitejie la temelia propășirii țării”, deschizînd „în istoria patriei o perioadă bogată de înfăptuiri fără egal în multimilenara existență a poporului român. Reprezentînd o etapă distinctă a revoluției și construcției socialiste în țara noastră, cei aproape 23 de ani care au trecut de la Congresul al IX-lea alături de strălucita «Epocă Nicolae Ceaușescu», timp excepțional de dens în înfăptuiri revoluționare, în cursul căruia România a cunoscut cea mai puternică dezvoltare economică și socială”.

Mesajul relevă contribuția teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu în definirea locului și rolului partidului comunist în istoria contemporană: „Comuniștii, întregul popor vă datorează dumneavoastră, tovarășe secretar general, o concepție de largă cuprindere privind locul și rolul partidului în societate, ca nucleu și centru vital al națiunii, în jurul căruia gravitează întreaga societate, care și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cînte misiunea sa istorică de forță politică conducătoare a întregului popor pe calea nouă a socialismului și comunismului... Sîntem cu toții mîndri de faptul că astăzi Partidul Comunist Român, condus cu înțelepciune și clarviziune de dumneavoastră, se prezintă ca un partid puternic, viguros, un partid tînăr, înconjurat de stima și prețuirea întregii națiuni, urmat cu neabătută încredere de toți

Atmosferă de mare sărbătoare, de neînmormită bucurie, de nestăvilit entuziasm în Piața Republicii, unde zeci de mii de locuitori ai Capitalei — reprezentanți ai puterilor colective muncitorești, ai tuturor oamenilor muncii din cele mai diverse domenii de activitate — au venit la 25 ianuarie 1988 să exprime, direct și cald, tovarășului Nicolae Ceaușescu întreaga lor dragoste, stimă și recunoștință

oamenii muncii, un partid care și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste, prin întreaga sa activitate, misiunea istorică asumată față de popor — de a-l conduce neabătut spre culmile tot mai luminoase ale socialismului și comunismului”.

Prin hotărâre-decret a Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, tovarășului Nicolae Ceaușescu i s-a conferit Titlul de Onoare Suprem „Erou al Republicii Socialiste România” „Ordinul „Victoria Socialismului” și Medalia Jubiliară.

Va rămîne veșnic vie în memoria poporului cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Adunarea solemnă din Capitală. Răspunzînd vibrantelor manifestări de dragoste, profundă stimă și recunoștință ale întregii națiuni, secretarul general al partidului arăta: „Este bine cunoscută lupta îndelungată a poporului nostru, a forțelor celor mai progresiste, a mișcării muncitorești revoluționare pentru formarea națiunii române, a limbii și culturii române, a statului unitar național. În întreaga această activitate poporul a reprezentat întotdeauna o adevărată forță motrice care a asigurat dezvoltarea națiunii și a patriei noastre, înaintarea ei pe calea progresului. Poporul este deci adevăratul săvîrșitor al istoriei, al patriei noastre!”

Referindu-se la marile realizări din anii socialismului, secretarul general al partidului preciza: „Știm că toate acestea le datorăm, așa cum am menționat, întregului nostru popor, dar trebuie să declar, ca o datorie de conștiință, că toate acestea le-am putut înfăptui datorită existenței glorioșului nostru partid comunist,

care de la înființarea sa, în momentele hotărîtoare, și-a îndeplinit cu cinste misiunea istorică de organizare a activității și luptei pentru revoluția socialistă, pentru dezvoltarea economico-socială, pentru întărirea continuă a forței materiale a patriei, a independenței și suveranității României”.

Cu dăruire și patos revoluționar, cu sinceritatea care i-a deschis larg inima și sufletul poporului, tovarășul Nicolae Ceaușescu rostea aceste cuvinte emoționante: „Doresc să declar din nou că dacă, prin abstract, ar trebui să reiau activitatea de la început, aș face-o ca și atunci, fără nici o reținere, cu încrederea deplină în cauza luptei revoluționare a partidului, fiind convins că numai și numai pe calea luptei revoluționare, în rîndurile partidului comunist, se pot lichida asuprirea, inegalitățile sociale și naționale, se poate asigura triumful celei mai drepte societăți din lume — a socialismului și comunismului, se poate asigura pacea!”

Realizările remarcabile obținute de poporul român în dezvoltarea economică și socială a țării, precum și perspectiva transformării României în următorii ani, prin înfăptuirea hotărîrilor adoptate de Congresul XIII al partidului, într-o țară socialistă multilateral dezvoltată atît din punctul de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de trai și de civilizație al poporului, evidențiază superioritatea societății socialiste pentru progresul patriei noastre, adîncirea procesului de întărire a unității social-politice și morale a poporului, înflorirea națiunii noastre și afirmarea amplă, fără precedent a țării noastre pe plan mondial. ■

Gh. SURPAT

Exponenții înaintați ai științelor sociale, preocupați de ideea cercetării trecutului României, de propagarea idealurilor de libertate și dreptate ale poporului, au contribuit, prin operele lor, prin întreaga lor activitate socială, la dezvoltarea conștiinței naționale a maselor, la realizarea visului secular de unire a țărilor române, la câștigarea independenței și suveranității de stat, la încheierea și consolidarea națiunii.

NICOLAE CEAUȘESCU

TRADIȚIA MARILOR VALORI

POMPILIU TEODOR

Istoria cu funcția ei fundamentală în procesul uman de cunoaștere are în cultura românească o respectabilă vechime ce coboară pe treptele timpului în a doua jumătate a secolului XV. „Creația științifică și culturală are rădăcini adânci în trecutul îndepărtat al istoriei poporului nostru; ea s-a dezvoltat — sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — în strinsă legătură cu procesele social-economice, cu lupta forțelor înaintate pentru eliberare națională și socială, cu întreaga evoluție a societății românești, precum și cu progresul științei și culturii universale“.

Destinul istoriografiei românești a fost, de la începuturi, legat de existența statului, ale cărui origini va încerca să le deslușească în momentul afirmării sale politice în planul mai larg al spațiului central-sud-est european. Prin mesajul încorporat scrisului istoric se sublinia identificarea cu ideea de stat, ale cărui idealuri le sublima rostirea cronicărească în zorii unei vremi de Renaștere.

Intr-un timp de răscruce, de aprige confruntări în spațiul carpato-dunăreano-pontic, țărilor române înscrisu nu numai un capitol de istorie medievală, ci, în egală măsură, unul istoriografic ce încheia în sine semnificația statului ca „Țară Românească“, cu proprie identitate și sensul unificator asumat prin chiar numele pe care îl purta.

Biruințe peste vitregia vremurilor

Ca principal domeniu de creație culturală, istoria a ex-primat, prin ideile vehiculate, idealul unei îndoite responsabilități: față de țară și față de civilizația europeană. În pagini de autentic dramatism, scrierile epocii lui Ștefan cel Mare (cronici și letopisește interne, dar și cronici moldo-germane, moldo-polone, moldo-ruse — destinate deci, informării lumii europene despre realitățile politice româ-

Cîteva figuri reprezentative din galeria de cărturari care, de-a lungul timpului, s-au străduit să facă din istorie cartea de capătă a neamului: Miron Costin

nești) încorporau atitudini politice fundamentale, naționale și europene, responsabilități vis-a-vis de o civilizație pe care o făceau posibilă prin funcția de apărare împotriva presiunii otomane. Prin dialogul angajat cu marile curente spirituale, cu propria tradiție, cultura românească va exprima în timp rațiunea de a fi a unui popor a cărui personalitate distinctă o descriează istoriograful prin opera de deslusire a originii românilor. Reluând tradiții medievale, scrisul istoric, pe fundalul unei conștiințe colective românești, în cadrele culturii umaniste, cristalizează una din cele mai reprezentative meditații despre originea neamului și rosturile sale în civilizația continentului. De la Nicolae Olahu la Miron Costin și Stolnicul Cantacuzino, intelectualul spațiului românesc înfățișează republicii literelor europene fizionomia unui popor ce se afirma solidar cu marile aspirații ale timpurilor moderne. Paralel cu dialogul european, umanistii epocii biruinței limbii naționale în cultură căutau căi de comunicare cu propriul popor. Scriind românește și diversificând domeniile de creație, cărturarii secolului tiparului românesc — de la Macarie și Filip Moldoveanu la Coresi —, al strălucitei arhitecturi moldovene așezau temeiurile culturii moderne prin istorie. Având în cel mai înalt grad sensul continuității, ei duceau mai departe firul istoriei prin scrieri în care fixau pentru posteritate imaginea unui timp în care începeau să se afirme idei unificatoare. Și astfel, se poate afirma că în și prin cultură se pregătea terenul pe care a rodit solidaritatea românească în epoca lui Mihai Viteazul, ce a făcut posibilă prima unire a țărilor române. Izvorită din adâncurile vieții românești, unirea înfăptuită în cadrul unui mai larg efort antiotoman, dar și împotriva adversităților înconjurătoare, a devenit încă din acea epocă o pagină de autentică istorie europeană. Prin politica marelui domn, ea va însemna un moment de turnură în istoria românilor, o piatră de hotar, un

simbol al devenirii noastre istorice.

Prin cugetarea lui Miron Costin, sec. XVII va aduce în spiritualitatea noastră strălucite pagini de istorie. Umanistul și omul politic va da expresie europeană idealului unei societăți care aspira la integrarea românilor într-o mai largă tablă de valori. Prin concluziile cuprinse în scrierea *De neamul moldovenilor* — o erudită și definitorie disertație — el va transmite contemporanilor și, deopotrivă, posterității ideea biruitoare a originii latine. „Biruit-au gîndul să mă apuc de această trudă, să scot lumii la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sînt lăcuiitorii țării noastre Moldovei și Țării Românești și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și odată descălecați sînt...” Într-o Europă în curs de redimensionare, de încadrare a centrului și sud-estului ei în viitoarea Europă a Luminilor, adevărul istoric afirmat de cărturarul român reprezenta cu adevărat o biruință peste vitregia vremurilor, asupra mărginirilor provinciale, în numele originii comune și a ideii unității neamului. Într-o epocă de convergențe, cărturarul, ca și ceilalți învățați români ai timpului: Ureche, Stolnicul Cantacuzino și Nicolae Costin, încerca definirea propriei identități etnice și culturale, în concordanță cu sensibilitatea istorică a timpului. Prin problematica scrisului lor, desigur, o erudiție istorică și filologică inspirată de un climat mai general, acești cărturari așezau lucrarea intelectuală în serviciul intereselor fundamentale ale țării. În aceeași măsură, stabileau punți de legătură înspre istoria europeană, cu conștiința limpede și explicită a apartenenței la ea.

„Întimplările precum au fost”

În primele decenii ale secolului următor, Dimitrie Cantemir, principele cărturar, por-

nind de la precedentele autohtone, de la Miron Costin, realizează — prin *Hronicon a vechimei romano-moldo-vlahilor* — o operă de căpătîi. El își intitula lucrarea *Hronicon a toată Țara Românească (care apoi s-au împărțit în Moldova, Muntenescă și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian împăratul Rîmului*. Ca reprezentant al iluminismului ce se anunța, membru al Academiei din Berlin, cercetînd originile, trecutul, Cantemir făcea din istorie o componentă ideologică, un reper al acțiunii politice. Convinș de unitatea neamului său, formulînd ideea unei patrii originare a românilor, el oferea Secolului Luminilor, cu spirit critic și modernitatea opțiunilor, chintesența doctrinei istorismului românesc. Spirit universal, atașat tradiției românești, D. Cantemir era, prin metoda modernă de cercetare, un deschizător al erudiției istorice românești în accepțiune europeană. El anunța prin registrul larg al scrisului său, spiritele majore ale culturii noastre istorice, care vedeau în istoria românească o parte a istoriei universale.

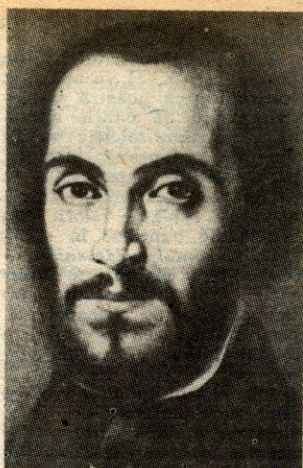
Contribuția cantemiriană, inspirată din tradiții autohtone, va constitui, prin viziunea ei europeană, un precedent pentru reconstituirea istorică iluministă. Concepția unitară despre istoria românilor, ilustrată de *Hronic*, va deveni în sec. XVIII, sub semnul iluminismului, fundalul celui mai îndrăzneț plan istoric. „Școala ardeleană”, în spiritul unei metodologii moderne, prin aportul filosofiei și filologiei, prin apelul stăruitor la izvoare de rară diversitate, va izbuti, prin Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Budai Deleanu, o amplă operă de reconstituire de la antichitate la epoca contemporană. Contribuție de amploare istorică, opera iluministilor români, prin efortul de cunoaștere modernă, introduce astfel istoriografia românească în sistemul unor demersuri teoretice continentale.

Ilumiștii au trasat, prin reconstituirea trecutului, o imagine ideală a istoriei românești, văzută, în spațiul Daciei de odinioară, contribuind la o conturare puternică a imaginii de fapt a națiunii române în sec. XVIII sub impulsurile afirmării conștiinței naționale. Împlinind proiectul cantemirian, într-o Transilvanie integrată luptei de emancipare, ei au încorporat într-o tratare fără precedent istoria de ansamblu a țărilor române. În termenii aspirațiilor naționale, ei erau convinși că „istoricilor nu se cuvine a scrie alta fără numai întâmplările, precum au fost”. Astfel, prin opera lor

Gheorghe Șincai

de reconstituire istorică, ei ridică epoca în care trăiau la un nivel superior de cunoaștere. Năzuind la scrierea unei istorii a neamului, cu sentimentul că împlinesc o misiune, ilumiștii dau expresie istoriografică modelului ce va sta la baza sintezei istorice. Ei au transmis unor vremi viitoare legatul unei necesare continuități de tradiție general românească. În egală măsură, ilumiștii, animați de încrederea în rațiune, resping de pe o platformă critică, susținută de tradiții ce coboară în antichitate, încercări de deformare a trecutului. Din aceste rațiuni au întreprins o amplă lucrare de informare a opiniei publice

Nicolae Bălcescu

românești și străine, încrezători, ca oameni ai sec. XVIII, în puterea cuvintului. Naționale în conținutul lor și europene în idei și expresie științifică, lucrările lor sînt, prin excelență, un fundal pe care se ridică istoriografia veacului XIX.

In cultura istorică universală

Romantismul românesc, în spiritul unei remarcabile continuități, adîncește, potrivit modelului european, istoria evului de mijloc, din perspectivă liberală, cu accentul pe factorul popor. Creatori ai istoriei sociale, împărtaşind, prin Kogălniceanu, Bălcescu, Barițiu, ideea istoriei poporului făuritor de istorie, cărturarii epocii romantice angajează un dialog cu trecutul cu sentimentul participării la făurirea României moderne. Inițiind cursuri de istorie națională, publicînd reviste cu titluri programatice, editînd izvoarele istoriei naționale, printr-un necesar spirit critic încearcă să adevzeze metodologic scrisul istoric la exigențe moderne. Pentru a integra

istoria românilor în istoria europeană, operînd într-un cadru statornicit de înaintași, ei adînceau cunoașterea istoriei naționale. În sprijinul istoriei viitorului, ei chemau întregul mers al istoriei naționale, în care încadrau deopotrivă personalități și fenomene din ansamblul istoriei românești, cu gîndul la revoluția viitoare. Mesianici pozitivi, cum îi numea George Călinescu, ei se ayintau în procesul de făurire a României moderne, atenți la experiența trecutului chiar dacă, uneori, îi împrumută acestuia valori ce i-au fost străine: patosul lor patriotic infuza prin istoria romantică necesarele repere unei epoci care solicita modele.

Prin concepția profesată, prin metodele practicate și subiectele ce le-au cultivat, romanticii au cristalizat un univers istoriografic ce a stimulat deopotrivă istoria pe cale de a se face și istoriografia în aspirațiile ei. Unul din marile lor merite rămîne, fără îndoielă, înscrierea istoriei românești pe coordonate universale, ca metodă și concepție istorică, faptul că au supus problemele românești unei înțelegeri mai largi. Încercînd o sincronizare cu țările evolute în ordinea culturii, ei au impulsionat ritmul de integrare și s-au adresat prin scrieri cu destinație internațională istoricului și omului politic de pretutindeni.

Istorici și participanți, angajați în procesul de creare a României moderne, ei au fost deopotrivă oameni ai începutului de drum, martori ai trecerilor de la țările române la statul român modern. Europeni prin sensibilitate, prin crez politic și ideologic, ei au rămas credincioși tradiției culturale românești care le-a inspirat demersurile pe tărîmul istoriei. Scriînd cu predilecție istorie națională, istoricii jîmătății sec. XIX au contribuit imens la crearea instrumentarului cercetării istorice, la procesul de instituționalizare a culturii, la autonomizarea istoriografiei prin direcțiile noi de

cercetare, prin mereu noile concepții la care aderă, prin implementarea unora dintre ele pe terenul istoriografiei naționale. Prin metodele moderne, filologice, aplicate în cercetarea istorică, prin gândirea evoluționistă la care a subscris un Bogdan Petriceicu Hasdeu sînt anunțate atît noi orizonturi studiilor medievistice, cît și aspirația spre universal a culturii românești.

Dînd direcție unor opțiuni care cenzurau un spirit romantic deformant, cu sugestii din-spre concepțiile istorice evoluționiste, criticismul lui Titu Maiorescu și deschiderea metodologică xenopoliană au pre-

Considerînd istoria românilor din unghiul istoriei universale, drept o parte a acesteia și privind fenomenul românesc și din afară înlăuntrul, Iorga a conceput scrierea unei cărți despre locul românilor în istoria universală. Îndemn la reflecție, cartea văzută astăzi din unghiul istoriei contemporane devine un stimul pentru valorificarea unor proprii tradiții, la examinare critică, la comunicare cu un trecut întotdeauna integrat în universalitate. Creator de problematică, deschizător de drumuri, Iorga a statornicit un loc istoriografiei românești în istoriografia universală. Universalizînd istoriografia românească, el demonstrează în fond universalitatea istoriei poporului român.

Atașat unei tradiții implantată adînc în experiența poporului român, scriindu-i istoria cu gândul la viitor, Iorga a pregătît, spiritual, prin scri-sul său, desăvîrșirea unității naționale. El integra în opera sa, printr-o privire unitară, istoria provinciilor aflate sub dominație străină.

Desăvîrșirea Unirii, crează un climat stimulator dialogului european, iar noile școli istorice au dezvoltat istoriografia română intrată pe drept în sistemul de vase comunicante al culturii universale. Studiile de istoria românilor și universală inițiate de români în marile centre universitare au contribuit esențial la cunoașterea trecutului național și deopotrivă au stabilit mai exact și mai profund locul românilor în istoria generală europeană. Pe urmele lui Iorga, dar punînd în valoare o experiență istoriografică originală, Gh. I. Brătianu s-a situat în primele rînduri ale noilor demersuri, cu contribuții care au argumentat ideea unei istorii universale ce trebuie să fie privită și dinspre Europa orientală. La București, la Iași sau la Cluj, istoricii formați sau afirmați în ambianța statului român unitar, C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu, Ioan Lupăș, au întreprins o

Nicolae Iorga

operă de restituire a trecutului, în respectul tradițiilor culturii naționale și a spiritului european.

Avînd înaintea puternice tradiții naționale, istoriografia română înregistrează, după Congresul IX, prin contribuțiile teoretice ale secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, o nouă și strălucită etapă în evoluția sa. Inspirată de tradițiile culturii naționale, de orizonturile gândirii contemporane, istoria românească este angajată reconstituirii trecutului în spiritul teoriei materialist istorice. Ea se orientează spre redarea „faptelor în întreaga lor complexitate, așa cum s-au în-tîmplat, pornind de la rolul popoarelor, al maselor în dezvoltarea societății. În același timp, secretarul general al partidului subliniază faptul că „cercetarea istorică, departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar al trecutului, este în bună măsură — așa cum arată viața — și o știință a prezentului”. Experiența lumii contemporane întărește convingerea că istoria — cea mai umană dintre științe, — își are locul ei distinct între științele sociale, ea servind, mai mult ca oricînd, ca punte de legătură între oameni și națiuni. ■

A.D. Xenopol

gătît terenul celei dintîi reale sinteze istorice. Lucrarea lui A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, prin arhitectură, problematică și concepție, a fost pasul decisiv și necesar, momentul calitativ în care istoriografia și gândirea românească au cîștigat drept de cetate în cultura istorică universală. Xenopol a fost deopotrivă istoricul marilor reconstituiri și filosoful care a ilustrat în cultura noastră trecerea hotărîită de la național la universal. El anunța personalitatea polarizantă a lui Nicolae Iorga, pe istoricul universal al întinselor suprafețe istorice, dar și pe istoricul românilor, al marilor sinteze.

Valori istorice românești în colecții de peste hotare

VLAD ȚEPEȘ: PORTRET NECUNOSCUT LA STUTTGART

VIRGIL CÂNDEA

Notorietatea europeană a voievodului român Vlad Țepeș explică și numărul apreciabil al portretelor lui. Imagini, desigur, veridice, deoarece reproduc fără deosebiri esențiale chipul domnitorului, așa încît în 1864, într-un studiu publicat în Buciumul român, B.P. Hasdeu a crezut chiar că poate întreprinde Filosofia portretului lui Țepeș, analizîndu-le pe cele cunoscute pînă atunci.

Majoritatea lor proveneau din broșurile polemice publicate între 1480-1500 în Germania, la Nürnberg, Bamberg, Augsburg și în Franța la Strasbourg. La acestea, trebuie adăugat portretul în ulei păstrat mult timp în Galeria castelului Ambras din Tirol, unde s-a aflat în colecția arhiducelui Ferdinand de Habsburg, unchiul împăratului Rudolf II. El se găsește azi la Kunsthistorisches Museum din Viena,

fiind pînă de curînd singurul portret în culori al lui Vlad Țepeș cunoscut pînă acum. O copie liberă în acuarelă, din sec. XVII, păstrată la Biblioteca regală din Stockholm fusese semnalată, dar fără detalii sau reproduceri, de pasionatul bibliofil român Constantin Karadja, în 1931.

Cercetări recente în Biblioteca Landului Württemberg din Stuttgart (pînă în 1901 bibliotecă regală) ne-au permis să descoperim un nou portret al marelui voievod. Este vorba de o lucrare ce datează de pe la începutul secolului XVII, așadar cu aproape 150 ani după moartea lui Țepeș, și este datorată lui Nikolaus Ochsenbach, fost „Schlosshauptmann” (căpitan al castelului) din Hohentubingen, care a trăit în anii 1562-1626 și s-a îndeletnicit, în timpul liber, cu încercări literare și artistice.

Trăsăturile unui suveran virtuos

Manuscrisul lui Nikolaus Ochsenbach *Stammbuch* (Album personal) alcătuit între 1596-1626 (189 file, 17,5 x 14 cm) cuprinde 35 miniaturi: portrete de duci, principii și prințese de Württemberg și ale altor personaje celebre europene, precum și ruine, peisaje, scene biblice și de vinătoare, alegorii (prințesa „America” pe tron), vile italiene, însemne heraldice etc., toate desenate cu finețe și frumos colorate. La fila 74 se află, într-un medalion, portretul lui „Vladislaus Dracula, Wallachiae Weywoden” (Vlad Dracul, voievodul Țării Românești), de fapt Vlad Țepeș.

Ochsenbach cunoștea chipul domnitorului român după portretul de la Ambras sau dintr-o copie și l-a redat în manuscrisul său, impresionat, în primul rînd, de faima personalului, Vlad Țepeș fiind singurul suveran din Europa de Sud-Est care figurează în această colecție de personaje celebre. Ca și în portretul din Tirol, Țepeș este reprezentat cu notele caracteristice în ce privește fizionomia și costumele: ochii mari, sprîncelele arcuite, nasul drept, mustățile lungi, pletele bogate, bărbia pronunțată, cușma de catifea brodată cu perle, cu stea de aur și pene, gulerul lat al mantiei cu nasturi de aur. Dar, spre deosebire de toate portretele cunoscute ale principelui nostru, în viziunea lui Ochsenbach măreția lui Țepeș

nu are note aspre ci, dimpotrivă, trăsăturile senine ale suveranului virtuos.

Dincolo de interesul pe care e firesc să-l stîrnească orice reprezentare inedită a unui bărbat de seamă din trecutul românesc, portretul lui Vlad Țepeș de la Stuttgart este important și prin faptul că dovedește persistența personalității principelui în conștiința lumii germane la un secol și jumătate după moartea lui. Fără îndoială că broșurile ce-i relateau viața continuau a fi citite. Dar, fapt semnificativ pentru schimbările de atitudine pe care le aduce trecerea vremii, în portretul de la Stuttgart eroul român nu mai este, așa cum voiau să-l reprezinte contemporanii săi germani, un suveran aspru, crud; Ochsenbach

redă chipul unui conducător exotic doar prin costum și, firește, prin nume. Faima lui Vlad Tepeș era, așadar, persistentă în Europa modernă, dar notele senzaționale din broșurile polemice mai vechi dispăruseră, domnul român răpădind chipul său de rigoare, dar nu de cruzime. Poate că — fără brutala mistificare a lui Bram Stoker care a făcut din viteazul și intransigentul voievod figura vampirului din cartea sa *Dracula*, publicată în 1897¹ — această imagine a principelui nostru ar fi rămas în conștiința europeană.

Martori și ambasadori ai poporului român

Dar în Biblioteca Landului Württemberg am aflat și alte manuscrise care interesează istoria României².

Cel mai vechi pare a fi *Cronica von dem annfange des hochloblichen ritterlichen Deutschen Ordens* (Cronica prea slăvitului ordin cavaleresc german), scrisă la Gdansk înainte de 1527, în care se vorbește și de peregrinările teutonilor în Transilvania și Banat (549 f., cod. hist. F 736). Un miscelaneu de 543 file din sec. XVII, relativ la Războiul de treizeci de ani, cuprinde informații și despre participarea Transilvaniei sub principele Gheorghe Rákóczy I (ms. 1644, cod. HB V 26, f. 454 retro). În aceeași bibliotecă este *Vita et res preclare gestae S. Gerardi*, scrisă la St. Gallen 1672, de Gabriel Ducelin, cu date despre voievodatul lui Ahtum, din sec. XI, manuscris deja semnalat în această revistă în 1980, nr. 10, de Eugen Glück. Astfel, un autor care semna doar cu inițialele E. v(on) E. descria, într-o lucrare din secolul XVII *Der Türcken Kunst und Waffen*.

crafft derer sie gantz Siebenbürgen und fast Ungern durch und durch unter ihre Bothmesigkeit gebrocht haben (Arta și armele turcilor, prin puterea cărora au adus treptat sub dominația lor toată Transilvania și aproape întreaga Ungarie, 17 file, cota cod. hist. Q.282). Apoi, la aceeași bibliotecă se află jurnalul călătoriei lui Ștefan Gerlach la Constantinopol (*Konstantinopolische Raisbeschreibung*, cod. hist. F. 272) terminat de redactat la 10 noiembrie 1664 și compus din 1 474 pagini. Autorul este cunoscut pentru informațiile privind raporturile româno-otomane și a fost folosit de istoricii noștri de la Șincai până la Iorga.

Din secolul următor este o anonimă *Neue historisch-geographisch-und topographische Beschreibung Dacie mediterraneae oder des heutige Fürstenthums Siebenbürgen* (Nouă descriere istorică, geografică și topografică a Daciei mediteraneene sau a Principatului de azi al Transilvaniei, 217 file, cota cod. hist. Q.112). Prelegerile lui N.H. Grundling despre situația Europei la începutul secolului XVIII (ante 1729) sînt adunate într-o copie cu titlul *Nachschriften von Vorlesungen des Geh. Rats Nk. Hieron. Grundling über den jetzigen Zustand von Europa* (6 volume de 341 + 454 + 468 + 501 + 359 + 472 file, cod. hist. Q. 47-52) și cuprind, în capitolele 12 și 13, informații privind țările române. Se mai află în bibliotecă o copie fragmentară după prima ediție de la 1687 a cronicii cărturarului transilvănean Wolfgang Bethlen *Historiarum Pannonico-Dacicarum libri X a clade Mohazensi MDXXVI usque ad finem seculi* (Cele zece cărți ale Istoriilor panonico-dacice, de la înfrîngerea de la Mohaci din 1526 până la sfîrșitul secolului); și, în sfîrșit, între miscelanele privind istoria casei de Weinsberg, scrise către 1871 de Josef Albrecht din Ohringen (*Miszellaneen zur Geschichte der Herren von Weinsberg*) fascicula XI, cuprind interesante *Nachrichten über den Drachenorden* (Informații despre Ordinul Dragonului), înființat în

1408, de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, în care a fost primit și Vlad Dracul, domnul Țării Românești (1436-1447), fapt care a determinat desemnarea sa cu acest supranume, atît de exploatat de literatura și cinematografia fantastică a sec. XX.

În fața oricărui izvor inedit privind istoria noastră, preocuparea legitimă a cercetătorului este de a afla ce aduce nou respectivul document pentru cunoașterea trecutului românesc. Manuscrisele de la Stuttgart cuprind, desigur, informații care vor fi examinate critic și folosite de istoricii noștri. Dar mărturisim că pentru noi ele rămîn deosebit de prețioase chiar dacă nu ar aduce nici o știre necunoscută istoriografiei noastre, pentru că, în afara valorii documentare, o au pe aceea de *martori și ambasadori* ai poporului român. Timp de secole, aceste texte au servit la acreditarea noastră în conștiința altor popoare. Manuscrisele de la Stuttgart dovedesc interesul cărturarilor germani pentru realitățile românești medievale. Căile și felul în care am fost noi cunoscuți în Apus cu veacuri în urmă. Ca orice alte izvoare despre trecutul nostru păstrate în arhive, biblioteci și colecții străine, manuscrisele din Biblioteca Landului Württemberg atestă locul românilor în conștiința și istoria omenirii.

Cercetările întreprinse la Stuttgart ne-au întărit convingerea că izvoarele privitoare la istoria românilor aflate în arhivele, bibliotecile, muzeele și alte colecții din străinătate sînt mult mai numeroase decît se cunoaște și se crede în general.

Dincolo de ce am putut cerceta în cîteva zile, am constatat că în Biblioteca Landului Württemberg există hărți vechi înfățișînd și țările române, cu importante informații privind relieful, hidronimia, toponimia, monumentele și resursele pămîntului nostru, portrete de domnitori români, imagini ale țării în gravuri, stampe și desene. Pentru a fi identificate și descrise sînt însă necesare laborioase cercetări, colecțiile respective neavînd încă evidențe la fel de clare ca aceea a manuscriselor. ■

¹ Magazin istoric, nr. 12/1969.

² Manuscrisele fostei Biblioteci a curții regelui Württemberg; păstrate azi în Biblioteca Landului, sînt științifice descrise în catalogul *Die Handschriften des ehemaligen Hofbibliothek*, Stuttgart, publicat pe seri (codici literari, istorici etc.), la Wiesbaden după 1970 cu colaborarea lui Wolfgang Irteneuf și Ingeborg Krenkler pentru textele interesînd istoria noastră.

UN ENCICLOPEDIST STRĂROMÂN:

AETHICUS HISTRICUS

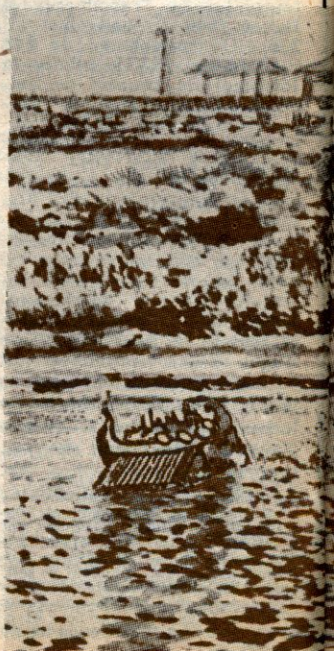
V. NESTOR

- O cosmografie din sec. V ● Filosof, explorator, geograf, navigator, medic și în același timp neguțător de pietre prețioase ● Nu Istria, ci Histria
- Un autor din Callatis despre viața lui Arhimede ● De la „Marea Înghețată”, la izvoarele Gangelui, din Britannia în Mongolia ● În scriptoriile abației din Fulda

Istoriografia română a dovedit — cu argumente dintre cele mai neîndoielnice — vechimea vieții omului pe pământul dintre Carpați, Dunăre și Mare, sălășluirea neîntreruptă în vatra străbună a Daciei și unitatea de neam și cultură a strămoșilor noștri de pe întreg cuprinsul țării. Mențiunile cuprinse în izvoarele externe, îndeosebi în mărturiile arheologice au furnizat cercetării istorice elemente ce ne îngăduie să reconstituim un tablou bogat al vieții economice, culturale și spirituale ce a înflorit cu secole și milenii în urmă pe aceste meleaguri. S-au dovedit, astfel, originalitatea culturii vechi românești, rădăcinile ei adânci daco-romane și, în același timp, integrarea acestei spiritualități în evoluția generală a continentului.

Deși vitregia vremurilor a făcut ca multe, foarte multe din valorile culturale produse în primele secole ale erei noastre să se irosească, — citind și recitind cu stăruință fragmentele de știri păstrate — mai ales în substanța lor — într-o muncă de cercetare întinsă pe perioada mai multor decenii în care am urmărit prezența, circulația și rolurile unor scrieri străvechi, am întâlnit câteva mărturii extrem de prețioase pentru începuturile noastre culturale. I-am aflat pe unii din ierarhii vieții bisericești din cuprinsul arhiepiscopiei Tomisului în dialog cu marii teologi ai timpului, Vasile cel Mare și Ioan Chrysostom (căci literatura teologică a avut în acele prime veacuri ale erei noastre un rol covârșitor). I-am aflat, apoi, pe unii din cărturarii născuți aici, în Dacia, autori ai unor istorisiri pline de învățăminte, precum acele Pătimiri ale sfântului Sava Gotul ori Epistola lui Auxențiu de Durostorum circulând în copii și variante ce au transmis până în zilele noastre realități ale Daciei veacului IV e.n.

Alți cărturari și învățați născuți și formați la Dunărea de Jos — ca Laurențiu de Novae, Niceta de Remesiana, Dionisie cel Mic¹ făuritorul cronologiei moderne sau Ioan Cassian² — au devenit vestiți

¹⁻² Magazin istoric, nr. 2/1981; 7/1982.

pentru erudiția lor în întreaga lume a latinității. Am întâlnit apoi și scrieri care au apărut și au circulat la noi și în alte părți ale Europei, în Asia Mică, adesea și în Africa de Nord aparținând unor reprezentanți din Antichitatea tirzie. Din ultima categorie face parte și autorul daco-roman pe care, pînă de curînd, puținele enciclopedii ce-l consacrau citeva rînduri îl considerau de origine istro-adriatică, dîndu-i numele Aethicus Ister. Numele său adevărat — cu care trebuie să intre în conștiința culturii românești și universale — este însă Aethicus Histricus!

Destinul unei vieți...

Filosoful străromân Aethicus Histricus era — așa cum au arătat compilatorii operei sale — originar din Histria (ille Histria se exortum) — vechea cetate de pe țărmul apusean al Pontului Euxin, întemeiată în sec. VII î.e.n. de greci miletieni, dar întreținută ca și Tomisul și Callatisul strînse legături cu geto-dacii localnici. Încă din primele veacuri ale existenței lor cetățile de pe țărmul apusean al Mării Negre dezvoltaseră o cultură profundă și diversă dînd savanți ca Satyros din Callatis (sec. III î.e.n.) creatorul genului biografic, Heracleides Lambos tot din

Callatis căruia i se atribuie o *Viață a lui Arhimede*, Istros, autor al unei lucrări *Despre tragedie* ș.a. Relațiile variate politice și economice pe care cetățile pontice le-au întreținut cu populația autohtonă și-au aflat expresia în influențe culturale reciproce mai intense în epoca romană cînd geto-dacii romanizați ajung să ia parte activă la conducerea cetăților. În acest climat favorabil culturii și deschis colaborării a trăit Aethicus Histricus — geto-dac de origine (sau „scit” cum i se spunea datorită numelui antic *Scythia Minor* al provinciei). Aparținerea păturii nobile (*nobile prosapia parentum*) a orașului sau a regiunii înconjurătoare (*Histriae regione*). Nu știm

data exactă a nașterii; trebuie însă să fi venit pe lume pe la jumătatea sec. IV e.n.

Și-a făcut educația și a fost instruit în școlile vremii din partea locului, Histria fiind în antichitate nu numai un important centru comercial dar și unul cultural. Încrucțî făcea parte din păturiile instărite e posibil să fi beneficiat în primii ani de o instrucție particulară cu profesori de literatură clasică latină și greacă, instrucție completată apoi la înalte școli ale timpului, din Asia Mică, Grecia sau din alte părți ale lumii cunoscute pe atunci. Scrierile sale ne arată că a călătorit foarte mult, că a cercetat cu multă curiozitate lumea pe care a văzut-o și că nu a păstrat informațiile și cunoștințele numai pentru sine, dorind să le împărtășească atît contemporanilor cît și urmașilor.

A fost filosof, explorator, geograf, navigator, etnograf (în accepțiunea de atunci), medic, și, în același timp, — ca orice histrian — neguțator. A culegerat întreaga lume cunoscută de atunci, ca neguțator de pietre scumpe și aur, străbătînd, împreună cu oamenii săi, ținuturi din Europa, Asia și Africa.

Timp de cinci ani, Aethicus Histricus a trăit în părțile Greciei, la Atena și în alte cetăți continentale sau din insule, purtînd discuții cu filosofi timpului. Același lucru l-a făcut și în Spania, vreme de un an. A călătorit apoi spre nord, în ținuturi pe care pînă la acea dată nu le străbătuseră alți corăbieri, fie greci sau romani. A cunoscut unele neamuri germanice din partea de apus a continentului european, ca și multe neamuri din insulele și peninsulele din Marea Nordului și Marea Baltică.

În călătoriile sale din răsărit și miazăzi, a cunoscut bine Armenia (unde a stat timp de un an), a călătorit pînă la „Porțile Caspice”, în Alania, iar spre nord pînă la „Marea Înghețată”. A cunoscut ținuturile Mesopotamiei, Mongoliei, Izvoarele Gangelui din Himalaia, a călătorit apoi pe Gange cu o navă de construcție proprie, continuîndu-și călătoria tot pe apă, pînă în Ceylon. La întoarcere a mers

Histria (imagine văzută dinspre mare), loc de origine și punct de plecare în călătoriile lui Aethicus Histricus

prin Babilonia, Arabia, Co-
naan, Egipt și Libia.

După încheierea acestor bogate, dar și primejdioase călătorii, s-a retras, apreciază specialiștii, în tihna Histriei natale, unde a redactat o *Cosmografie* în care a consemnat toate întâmplările prin care a trecut și date despre lumea pe care a cunoscut-o. Deși textul lucrării nu ni s-a păstrat decât într-o formă abreviată, putem desprinde din el date amănunțite despre viața popoarelor pe care le-a cercetat, despre zeii lor, despre moravuri, date despre meșteșugul construirii navelor și despre arme și sisteme strategice, informații despre virtuțile războinice ale neamurilor întinluite, știri despre bogățiile ținuturilor străbătute (aur, aramă, argint, fier, pietre scumpe, grâne, animale etc.). Așadar, munca sa a fost una de adevărată cercetare etnologică, la nivelul și în condițiile posibile atunci, cu un remarcabil simț al investigației.

...și al unei opere

Cuprinzând date, în special geografice, ce nu se găseau în epocă în nici o lucrare din literatura greco-romană, *Cosmografia* lui Aethicus Histricus a cunoscut o largă răspindire, circulând după uzanța de atunci, în copii-manuscrite.

În sec. VI-VII, un exemplar din *Cosmografia* lui Aethicus a ajuns în ținuturile din sudul Spaniei. Arhiepiscopul Isidor al Sevillei, alcătuind lucrarea sa cu pronunțat caracter enciclopedic, numită *Etimologii*, a folosit mai multe date ce se găseau numai în *Cosmografia* lui Aethicus Histricus. În sec. VIII, în părțile Bavariei sau ale Elveției de astăzi, probabil la St. Gallen, nu departe de Freising, un presbiter numit Ieronim a avut, de asemenea, în față un exemplar al *Cosmografiei* lui Aethicus, pe care a citit-o cu deosebit interes. Întrucât Aethicus era un filosof păgîn, descriind multe lucruri din punctul său de vedere, necreștin, Ieronim s-a decis să folosească *Cosmografia* lui Aethicus. Dar nu întreagă. A „hașurat” — după cum singur mărturisește — pasaje

α αlicmoŷ	χ ιρθαλεχ
β becachi.	ψ thoθmmor
γ cathy	φ azachor. p.r
δ delfoy	ϕ ιρθοη;
Η effochy	ζ .zorthychuy
Δ f. xhy	EXPLICIT LIBER.
ι γερphoy	αETHICI-PHILOSOPHI.
ho hoebmy	CHOSMOGRAPHI NATIO
θ iofichy	NE SCHITICA NOBILE
κ karthy	PROSAPIA PARENTŪ
λ lahsy	ABEO ENIΩ ECHICAPHI
μ malachy	LOSOPHIA ARELIQUS
ν mabelech	SAPIENTIBUS
ξ ozachy	ORIGINEM TRAXIT,
ζ chomizech.	
π pichimn	
ρ seclachy	

Alfabetul conceput de savantul enciclopedist (după copia manuscrisă a *Cosmografiei* sale, păstrată la Leipzig)

pe care le-a considerat mai puțin interesante pentru un creștin (socotindu-le neadekvate pentru a fi citite și însușite în școlile evului mediu) și a dat *Cosmografiei* o redactare abreviată, redusă la aproximativ o sută de pagini de manuscris.

Ideile și datele lui Aethicus le-a formulat în viziunea sa prin cuvintele sale, dar — lucru foarte important pentru noi — din loc în loc a reproduș paragrafe întregi, toate în limba în care a scris Aethicus.

La foarte puțin timp, tot în sec. VIII, în școala episcopală de copiere a manuscriselor de pe lângă catedrala din Freising — Bavaria, s-a făcut în vremea arhiepiscopilor lui Argeo (764-784) o copie după

Cosmografia abreviată. Este copia care, din fericire, se păstrează până în zilele noastre, la Biblioteca publică a Universității din Leipzig. Până la sfârșitul secolului VIII și la începutul celui următor, s-au mai realizat câteva copii ale *Cosmografiei* abreviate — citate în diverse lucrări de specialitate din zilele noastre. La Fulda, vestitul benedictin Rabanus (Hrabanus) Maurus, din sec. IX, citează *Cosmografia* într-o lucrare proprie — de asemenea destinată scopurilor didactice. Tot el precizează originea lui Aethicus, „din regiunea Histriei, de neam scit”.

Și în veacurile ulterioare *Cosmografia* a cunoscut o largă

(Continuare în p. 52)

1878: CIPRIAN PORUMBESCU

ÎNFRUNTĂ AUTORITĂȚILE

HABSBURGICE

RADU ECONOMU

Sumaria
Arborea societate
prima reuniune din
partea studentilor
a vechii Kollowei
adesea condusa
membrilor si pentru
statul de drept
Comitetul

Scrisoarea
Gabriel
1878

6 februarie 1878. După aproape o săptămână întârziere, cel de-al șaselea număr al publicației bilunare de limbă germană Bukovina vede, în sfârșit, lumina tiparului. Cu litere mari, redacția explică motivele întârzierii: „Din cauza încheierii, la 3 februarie, a procesului penal politic împotriva membrilor [societății] «Arboroasa», ale cărui dezbateri au fost înregistrate stenografic, a întârziat apariția acestui număr”.

„După mulți ani — se consemnează în reportajul consacrat acestui eveniment — s-a

dezbătut la 1 februarie 1878, la curtea cu juri, primul proces politic penal din Bucovina împotriva membrilor societății românești numită «Arboroasa»... Procesul de față a produs cu atât mai mare vîlvă, cu cît motivul faptei pedepsibile a fost ținut secret în ancheta prealabilă și toți acuzații au fost, în tot timpul anchetei, în stare de arest... A fost — continua relatarea — o participare extraordinară a publicului la această dezbatere, care s-a deschis la ora 10 dimineața”.

(sus) Facsimilul telegramei expediate autorităților ieșene de societatea studenților bucovineni „Arboroasa”

Cei cinci membri ai comitetului de conducere al „Arboroasei”

„O școală bună și roditoare”

Într-adevăr, o multime imensă venită din toate colțurile provinciei a ținut să ia parte la dezbaterile acestui proces, deoarece, așa cum consemna *Telegraful român*, din 23 februarie 1878, „toți românii bucovineni s-au simțit moralmente împreună în crimița cu junii academici”. Sala fusese — la fiecare ședință — plină pînă la refuz, și o mare multime se adunase în piața din fața clădirii unde avea loc procesul.

Ecol acestui proces intențat de autoritățile habsburgice societății române studențești „Arboroasa” a continuat vreme îndelungată. Mihai Eminescu, C.A. Rosetti, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, întreaga intelectualitate românească a vremii s-a ridicat cu hotărîre în apărarea tinerilor studenți, subliniind dreptul lor la susținerea idealului național.

Dosarul 9630/1878 cuprinzînd ancheta efectuată de autoritățile judiciare a dispărut. În această situație, reconstituirea evenimentelor, efectuată în 1932 de istoricul Theodor Bălan în monografia *Procesul Arboroasa* s-a făcut pe baza puținelor documente păstrate și mai cu seamă a amintirilor unor persoane contemporane evenimentului, în primul rînd a tinerilor inculpați în proces. Nici celelalte lucrări consacrate „Arboroasei” sau unor membri ai ei nu au adus — în această privință — un spor de informații.

Identificarea amintirilor numără al ziarului *Bukowina*, ce ne-a fost pus la dispoziție de muzicologul Viorel Cosma, ne-a oferit posibilitatea cunoașterii stenogramei integrale a ședințelor procesului, îngăduind reconstituirea, pe baza acestui document necunoscut pînă acum, a dezbaterilor.

Cine erau tinerii aflați pe banca acuzării și în ce împrejurări s-a desfășurat acest proces? „Arboroasa” societatea studenților români din Cernăuți fusese înființată la 10 septembrie 1875 din inițiativa și sub îndrumarea lui

Theodor Stefanelli, fost membru, împreună cu Mihai Eminescu, al societății „România jună” din Viena. Potrivit statutelor sale, „Arboroasa” își propunea organizarea unor activități culturale-artistice, urmare a dezvoltării sentimentelor de unitate națională în rîndul tinerilor studenți români, fiind, din acest punct de vedere, așa cum se aprecia și în gazeta românească, *Albina*, ce apărea la Pesta, „o școală bună și roditoare” pentru lupta desfășurată de românii bucovineni.

Această trăsătură a devenit și mai evidentă, după alegerea la 4 aprilie 1876 ca președinte al societății a tînarului Ciprian Porumbescu; „Arboroasa” avea o bibliotecă proprie, din care nu lipseau cărțile și ziarele românești, deși autoritățile habsburgice interzisese, din 1875, intrarea lor în Bucovina. Acestea, ca și cărțile de literatură și istorie, erau aduse pe cele mai felurite căi. T.V. Stefanelli în *Amintirile sale despre Mihai Eminescu*, ne relatează de pildă cum, în toamna anului 1875, poetul adusese ascunse în fundul unei lăzi, citeva sute de exemplare din broșura lui Mihai Kogălniceanu, *Răpirea Bucovinei*, sever interzisă de autoritățile habsburgice. Scrierea fusese împărțită unui mare număr de români, precum și unor personalități marcante ale vieții politice bucovinene.

Momentul relatat de Stefanelli coincidea cu împlinirea unui secol de la anexarea, de către Austria, a teritoriului de nord al Moldovei, cunoscut sub numele de Bucovina. Teritoriul fusese cedat habsburgilor de Poarta otomană, deși nu avea acest drept, întrucît Moldova nu făcea parte din Imperiul otoman, mai mult chiar, sultanii îi garantaseră, prin acte solene, integritatea hotarelor. Guvernul local al Bucovinei, la sugestia primului ministru habsburg Adolf Auersperg, înlocuit adept al politicii de germanizare, intenționa să dea aniversării o amploare deosebită, invitîndu-l în mod special pe însuși împăratul Franz Joseph I.

Preconizata sărbătorire a centenarului anexării Bucovi-

nei a stîrnit un val de proteste atît în Bucovina, cît și în celelalte teritorii românești. Alexandru Petrino și Iorgu Hurmuzachi și-au depus mandatul de deputați în Dieta Bucovinei, în semn de protest, iar Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina (înființată la 19 aprilie/1 mai 1862 cu obiective și program asemănătoare ASTREI) a dat cuvînt de ordine membrilor ei să nu ia parte la festivitățile organizate de oficialități.

În România, Mihail Kogălniceanu a întocmit broșura *Răpirea Bucovinei* în cuprinsul căreia arăta, pe bază de documente autentice aflate în arhiva secretă a Curții din Viena, felul în care — prin minciuni, viclenie și corupție — Bucovina fusese anexată la Austria. Vasile Alecsandri, Iacob Negruzzi și alți oameni de cultură au protestat în scris împotriva organizării acestei sărbătoriri, propunînd, totodată, comemorarea domnitorului Grigore III Ghica¹, asasinat de otomani în 1777 pentru opoziția pe care o manifestase față de cedarea din 1775. S-a hotărît ca la fiecare început de octombrie, asasinarea domnitorului să fie comemorată ca zi de doliu.

Această promptă manifestare de dezaprobare de către români a proiectatelor serbări au obligat autoritățile provinciale să renunțe la organizarea lor. În septembrie 1877 însă primăria din Cernăuți a dat o proclamație în care anunța că la 12 octombrie același an, în marea piață a orașului, ce va primi cu acel prilej numele de Piața Austriei va fi inaugurat monumentul închinat de „Bucovina recunosătoare, împărătesei Maria Tereza, sub a cărei domnie fusese anexată Bucovina”. Această nouă provocare a stîrnit iarăși valul de proteste din partea românilor. În *Curierul de Iași*, unde devenise de curînd redactor, Mihai Eminescu a publicat la 30 septembrie 1877 un articol intitulat *Răpirea Bucovinei*, iar în ziarul *Curierul* ce apărea în același oraș, sub redacția lui Th. Balasan, se făcea un apel către „întreaga suflare românească” de a participa la comemorarea lui Grigore III

¹ Magazin istoric, nr. 7-8/1978.

Ghica, ce urma să aibă loc la Iași în ziua de 1/13 octombrie 1877.

Ziarul cuprinzând acest apel a ajuns în posesia lui Ciprian Porumbescu, care, în dimineața zilei de 12 octombrie 1877 (stil nou) a convocat Comitetul de conducere al „Arboroasei”, hotărîndu-se, de comun acord, trimiterea unei telegrame la Iași, cu următorul conținut: „*Primăriei Iași. Arboroasa, societatea junimii române din partea de trunchiată a vechii Moldove, aduce condoleanța membrilor săi pentru turlul decapitat. Comitetul.*”

În cursul aceleiași seдинте s-a adus la cunoștința comitetului faptul că Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor din București acordase societății „Arboroasa” un ajutor de 250 lei hotărîndu-se trimiterea unei scrisori de mulțumire adresată ministerului și Camerei române.

Ambele telegrame au fost expediate de vicepreședintele „Arboroasei”, Zaharia Voronca, în dimineața zilei de 1/13 octombrie 1877. În aceeași zi, telegrama trimisă primăriei ieșene a ajuns la Iași, fiind citită de primarul Pastia cu prilejul procesiunii organizate de autoritățile locale la mormîntul lui Grigore III Ghica. Telegrama a fost apoi reprodușă în ziarul *Curierul* din Iași (2/14 octombrie) și *Românul*, din București (5/17 octombrie).

Autoritățile imperiale în alertă

Din acest moment evenimentele s-au precipitat. Consulul austriac din Iași, considerînd că telegrama leza interesele Austriei, a trimis ministrului de externe din Viena o copie a depeșei precum și o altă copie a telegramei de mulțumire adresată Ministerului român al Instrucțiunii Publice și Cultelor. La 5 noiembrie 1877, guvernul austriac cerea guvernatorului Bucovinei să procedeze la anchetarea condițiilor în care au fost expediate telegramele. Cinci zile mai tîrziu, comisarul Franz Steiner făcea o primă descindere la sediul „Arboroasei”, de unde, în

prezența vicepreședintelui „Arboroasei” Voronca a ridicat o parte din actele societății, între care și procesul verbal în care se consemna solicitarea ajutorului de 250 lei. A doua zi, 11 noiembrie 1877, guvernul Bucovinei hotărîa dizolvarea „Arboroasei”, pe motiv că și-a depășit obiectivul statutar. Prin avocatul Alexandru Zotta, Voronca a făcut apel la Ministerul de interne de la Viena. Guvernatorul Bucovinei a oprit însă actul și l-a trimis, cu aviz negativ, guvernului de la Viena, ceea ce a provocat respingerea apelului.

În aceeași zi, s-a făcut o nouă descindere, ridicîndu-se întreaga arhivă, inclusiv două scrisori ale societăților studențești „Claineana” din Blaj și „Sîncăiana” din Gherla, care felicitau pe colegii lor pentru telegrama trimisă la Iași. Autoritățile căutau însă acte care să furnizeze dovezi despre o acțiune politică trădătoare a tinerilor români, îndreptată împotriva statului austriac. În consecință, s-au efectuat noi descinderi la locuințele membrilor societății „Arboroasa”, inclusiv la foști membri ai societății.

Guvernatorul Bucovinei a sesizat, totodată, pe procurorul orașului care a ordonat deschiderea instrucției penale formale, dispunînd arestarea preventivă a celor cinci membri ai Comitetului societății.

În noaptea de 14/15 noiembrie 1877, practicantul de tribunal Bruno Struncher s-a prezentat, însoțit de patru gardieni, la internatul facultății de teologie și, după ce a efectuat o nouă percheziție în clădirea facultății, i-a declarat arestați pe cei patru membri ai comitetului: Zaharia Voronca — vicepreședinte, C. Morariu — secretar, Oreste Popescu, casier și Eugen Sireteanu, bibliotecar. Cîteva zile mai tîrziu, la 18 noiembrie 1877, în comuna natală Stupca, a fost arestat și președintele „Arboroasei”, Ciprian Porumbescu, principalul inițiator al acțiunilor și cel asupra căruia autoritățile habsburgice își vor îndrepta în chip special atenția.

Ancheta a decurs conform procedurii penale austriece în mare secret. Totuși vestea

arestării celor cinci tineri și motivele ei au găsit un larg ecou în presă. Ziarele germane nu-și ascundeau satisfacția legînd net evenimentele de războiul de independență purtat de români: „În prezent — scria *Neue Freie Presse*, din 2 decembrie 1877 — românii luptă împreună cu rușii împotriva turcilor. Boierii moldoveni și cu ei românii din Bucovina și-au ridicat capetele, crezînd că s-a apropiat reconstituirea vechii Dacii”. Ziarele românești, firește, au protestat energic împotriva tratamentului aplicat celor întemnițați: „Cinci tineri români, floarea junimii române bucovinene — consemna *Românul*, din 25-26 decembrie — zac în temnița Cernăuților sub acuzaare de înaltă trădare, pentru că au încercat să cultive într-o societate literară limba română proscrisă în școală, pentru că au căutat a întreține în cercul societății lor spiritul național prigonit, ca o crimă de stat”. La rîndul său, *Curierul* din Iași, publicînd sentința de dizolvare a „Arboroasei” acuza Austria că dă tinerilor studenți români „în loc de lumina științei, întunericul temniței”.

Cu deosebire s-a manifestat solidaritatea românilor bucovineni și în special a colegilor celor arestați. În pofida riscurilor la care se expunea, judecătorul de instrucție Zotta i-a facilitat lui Porumbescu întrevvedere cu tatăl și sora lui și tot el a adus celor cinci arestați vestea cuceririi Plevnei de către armata română. Într-o splendidă probă de solidaritate, toți cei 46 studenți români ai Universității din Cernăuți au hotărît micșorarea porțiilor lor, pentru a le trimite zilnic celor arestați mincare la penitenciar. S-au făcut și încercări de eliberare pe cauțiune. Rectorul C. Tomașciuc a intervenit cu autoritatea funcției sale pentru eliberarea provizorie a celor cinci arestați, iar boierul Alecu Niculiță Popovici din Stupca și-a oferit zălog întreaga moșie evaluată la 200 000 florini, pentru a obține eliberarea pe cauțiune a celor arestați.

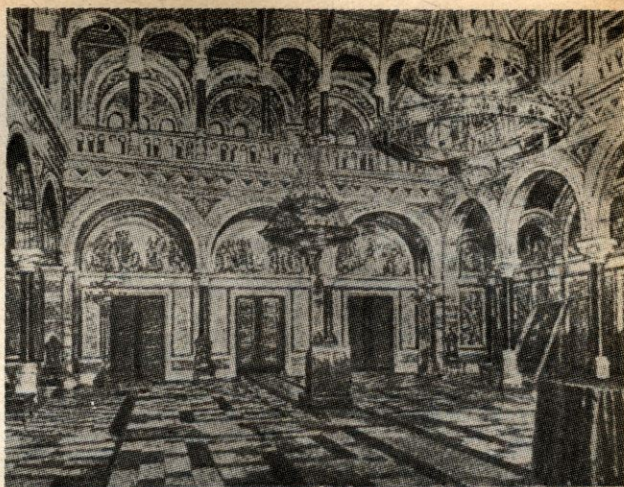
Cele trei luni limită prevăzute de procedura penală apropiindu-se de sfîrșit, au

toritățile judiciare s-au văzut nevoite să trimită procesul spre judecare la Curtea cu juri, fără a putea formula acuzația preconizată: crimă de înaltă trădare.

„Aci se înțelege națiunea română”

La 1 februarie 1878, în marea sală sinodală a palatului mitropolitan — aceeași în care 40 ani mai târziu se va vota unirea Bucovinei cu România — a început procesul intentat celor cinci tineri fiind evidentă din capul locului dorința autorităților judiciare de a-i scoate vinovați pe cei aflați pe banca acuzaților. Reiese acest lucru din componența curții cu juri, din 12 membri doar unul fiind român, din delegarea, ca procuror de sedință, a lui Mehhofer, cunoscut pentru asprimea și sentimentele sale progermane. Actul de acuza-re cuprindea, drept principale capete de acuzație, cele două telegrame, în special telegrama de comemorare a dom-

Ciprian Porumbescu a afirmat, cu tărie, aspirațiile de libertate și unitate națională ale românilor bucovineni

Sala în care s-a desfășurat, în februarie 1878, procesul „Arboroasei”

nitorului Grigore III Ghica, adresată municipalității ieșene. „Comitetul societății desființate — se conchidea în document — a transmis prin această telegramă nu numai dezaprobarea sa că Bucovina, odinioară parte a Moldovei, a fost alipită Austriei, ci în mod deschis și în fața mai multor oameni a răspândit prin scris și a prezentat această alipire a Bucovinei la Austria ca un act de violență reprobabil al regimului austriac. În sfârșit, chiar dacă Bucovina este despărțită numai de fapt, totuși ei se declară fii ai mamei comune, Moldova, și prin aceasta, au căutat să ațîțe public, în fața mai multor oameni și prin scrieri răspindite, la dispreț și ură împotriva unității statului și imperiului [habsburgic].

Prin aceste fapte, acuzații se fac vinovați de crimă de tulburare a liniștii publice [cu toate eforturile, anchetatorii n-au putut formula acuzația de înaltă trădare], prevăzută de paragraful 65, litera c, din Codul penal austriac, care se pedepsește cu carceră grea de la 1 la 5 ani”.

Interogatoriul acuzaților, prelungit pe parcursul mai multor ore pentru a-i determina să se contrazică și să furnizeze răspunsuri de natură să le agraveze acuzația,

a relevat atitudinea patriotică a celor cinci tineri, în răspunsurile lor, date cu demnitate și curaj, ei susținând dreptul românilor la viața națională proprie și la manifestarea atașamentului lor față de românii din țară și de pretutindeni. Principala atenție a autorităților judiciare s-a îndreptat asupra lui Ciprian Porumbescu, căruia i se recunoștea în felul acesta rolul de conducător al asociației „Arboroasa”. Timp de două ore și jumătate, cit a trebuit să facă față hărțuirilor procurorului Mehhofer, Ciprian Porumbescu a menținut o curajoasă atitudine. Acuzat de procuror că în calitate de președinte al „Arboroasei” a admis discutarea, în sedința de comitet, a telegramelor prin care prințul Ghica era privit ca un martir, Ciprian Porumbescu, în aplauzele întregii asistențe, a răspuns: „Nu l-am privit ca prinț, pe Ghica ci ca pe un bărbat care și-a câștigat merite în folosul poporului și de aceea am conceput și am expediat telegrama”. El a subliniat, de asemenea, că expedierea telegramei era o urmare a apelului adresat de publicația ieșeană „Curierul”. Din acest răspuns, Porumbescu vădea încă o dată curaj, căci se știa că respectiva publicație e interzisă în Bucovina,

Un viu schimb de replici între procuror și acuzat s-a iscat în jurul semnificației expresiilor „maica noastră comună” și „detrunchiat” din cuprinsul telegramei. Redăm citiva replici după stenograma procesului:

„Președintele: Apare aici expresia «frații detrunchiați». Ați menționat deja că nu găsiți nimic supărător în această expresie? După părerea dvs. ce înseamnă «frați detrunchiați»?

Porumbescu: Ca și cum o ramură se desprinde de trunchi.

Președintele: Și ce înțelegi prin cuvântul «detrunchiat»?

Porumbescu: Dacă e să vorbesc în favoarea mea, atunci răspund că o parte din români este aici, iar partea cealaltă dincolo. Deci națiunea română e despărțită”.

„Fii ai aceleiași mame”

Și ceilalți patru acuzați au dovedit, în răspunsurile lor aceeași fermitate și dirigenie în afirmarea dreptului de exprimare liberă a tuturor naționalităților, inclusiv a românilor din Bucovina. În răspunsurile sale, Zaharia Voronca a susținut că bucovinenii nu pot fi împiedicați să-și manifeste atașamentul față de românii din alte părți. El a afirmat, totodată, că telegrama era un act național. Acuzându-l direct pe procurorul Mehhofer „că prin incriminarea celor cinci tineri, dorește să obțină distincții și decorații, arată: „Dar vă înșelați, cariera vi se va sfârși altfel”. (Într-adevăr, după cîțiva ani de la proces, Mehhofer va fi destituit din funcția de procuror, pentru luare de mită.)

Susținându-și rechizitoriul, procurorul Mehhofer a încercat încă o dată să accentueze „nocivitatea” acțiunii tinerilor studenți. „Prin această telegramă — sublinia el — ei și-au exprimat dezaprobarea că Bucovina, ca a fost odată parte a Moldovei, a fost anexată Austriei... prezentînd această alipire la Austria ca

un act împotriva dreptului și de forță al regimului austriac. În sfîrșit, prin faptul că s-au declarat fii ai aceleiași mame, adică ai Moldovei, ... în acest mod, au căutat să incite public, în fața mai multor oameni și prin răspîndire de scrieri, la ură și dispreț împotriva unității statale a Imperiului și a administrației austriece...” Telegrama trimisă de ei — a continuat procurorul — „n-a fost numai citită în public de primarul din Iași, ci a fost reproducută de toate ziarurile românești. Acei care au trimis telegrama primarului au făcut-o numai cu intenția ca acolo ea să devină publică și cunoscută peste tot”. În încheiere, procurorul a cerut condamnarea tuturor celor cinci studenți acuzați de a fi conceput și trimis, de comun acord, telegrama.

În pledoariile lor, avocații apărării Dr. Roth, dr. Tabora și dr. Atlas au căutat să nege caracterul politic al acțiunii tinerilor studenți români, Bucovina — sublinia unul dintre apărători, avocatul Roth — „nu are nevoie de procese politice, deoarece nu trebuie să se spună că și aici [se subînțelege ca pretutindeni în Imperiul austriac] «umbă stafiile»”.

În decizia adoptată după o oră și jumătate de deliberări, jurații s-au pronunțat pentru nevinovăția celor cinci acuzați. Era ora 11 noaptea a celei de-a treia zile de dezbateri a procesului. La pronunțarea verdictului de achitare, un val de aplauze entuziaste a izbucnit în sală răspîndindu-se apoi în curte și pe străzile din jur, înțesate de oameni. S-au intonat *Pe al nostru steag e scris unire* și alte cîntece patriotice, compuse de Ciprian Porumbescu.

Procesul intentat celor cinci tineri membri ai societății „Arborea” se încheiase deci cu o izbîndă. Ei obținuseră acceptarea publică a dreptului de a-și manifesta adevăratele sentimente naționale românești. Pentru Ciprian Porumbescu însă cele 11 săptămîni de detenție a avut urmări deosebit de grele. Bolnav („din temniță a adus cu sine germeii morții” —

va scrie tatăl său Iraclie Porumbescu) — el nu a putut urma cariera universitară ce îi părea hărăzită. S-a stins din viață, cinci ani mai tîrziu, în 1883, în vîrstă de nici 30 ani, lăsînd amintirea unui deosebit de înzestrat muzician și, totodată, a unui mare patriot român. ■

TRATATUL DE LA TRIANON ȘI ROMÂNIA

Sub auspiciile Universității de științe umanistice din Strasbourg, a Centrului de cercetări pentru Europa centrală și sud-estică (CRESCO) și a Asociației internaționale de istorie contemporană a Europei a ieșit de sub tipar volumul de studii *Consecințele Tratatelor de pace din 1919-1920 — asupra Europei centrale și sud-orientale*. Lucrarea, apărută în editura Asociației publicațiilor de pe lângă Universitatea din Strasbourg, reunește comunicările prezentate la Colocviul internațional de istorie contemporană europeană ținut în capitala Alsaciei între 24-26 mai 1984 de cercetători din 12 țări. Alături de colegii lor din Europa și America de nord, istoricii români Viorica Moisuc, Eliza Campus, Nicolae Fotino, Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu, Dan Berindei, Ioan Talpeș s-au referit în ordinea menționată la următoarele subiecte: *Proiectul confederației danubiene și interesele statelor succesorale; Semnificația uniunilor zonale și a uniunii europene pentru statele din Europa centrală și sud-orientală; Trăsăturile caracteristice ale diplomației române din anii '20; Opinia publică din România și Conferința de pace de la Paris; Tratatul de la Trianon și România: Problemele reorganizării României după primul război mondial; Clauzele militare din tratatele de pace și potențialele militare; România între securitate și dezarmare — problematica unei condiționări obiective.*

CRONICI DE FAMILII

Istoria Bălăcenilor¹ este în fapt povestea unei vechi familii românești.

Figuri de luptători, cărturari, ctitori de monumente, patrioți sau vizionari luminați se împletesc cu alte chipuri pline de trufie, averse de glorie și putere. Jocul alternativ de lumini și umbre, de mărire și decădere, de înălțătoare sentimente și de aprige rivalități, se deapănă de-a lungul timpului, generație după generație.

BĂLĂCENII

PAUL CERNOVODEANU

Începuturile Bălăcenilor, învaluite în legendă, sînt greu de deslușit. Numele și l-au luat de la o veche așezare din Cimpia Burdea (sau Găvanul Burdea), satul Balaci, din Teleorman. În această parte a țării, Bălăcenii au stăpînit moșii, ctitorind lăcașuri de cult, clădind conace și curți întărite la Balaci, Stolnici, Miroși sau Tătărăstii de Sus.

De la „cneazul vlah”...

Cîteva balade sud-dunărene închinete craiului sîrb Ștefan Miliutin (1282-1321) amintesc despre „cneazul vlah” de la Balaci, căzut eroic pe la 1283 sau 1284, într-o luptă dată pe malurile Drinei. Tradiția familiei vorbește apoi despre existența, în veacul XIV, a unui *Constantin ot Balaci*, căpetenie în oștile lui Mircea cel Mare (1386-1418) și care și-ar fi găsit moartea

¹ Exprim mulțumirile mele și pe această cale profesorului *Constantin Bălăceanu-Stolnici*, doctor în medicină pentru extrema amabilitate de a-mi fi pus la dispoziție un prețios material documentar de arhivă privitor la familia sa, precum și întregul material ilustrativ ce însoțește acest articol.

Stema Bălăcenilor

în vestita bătălie de la Rovine².

Documentar, acest vechi neam teleormănean apare în două hrisoave din veacul XVI: unul de la Vlad vođa Înecatul (1530-1532), prin care întărește fraților *Spată, Moș, Stan* și *Gialași* stăpînirea în devălmășie a moșiei din Balaci și a unor pămînturi vecine la Găgulești și Șubesti; al doilea hrisov e de la Pătrașcu cel Bun (1554-1557) din 20 ianuarie 1556, și reîntărește posesiunea domeniului strămoșesc de la Balaci. În acest

ultim document, Spată este amintit ca deținînd dregătoria de logofăt.

Ascensiunea neamului în această vreme se datorează însă unui *Nedelco din Balaci*, mare stolnic și apoi mare vornic în sfaturile domnești ale lui Mircea Ciobanul (1545-1552) și ale fiului acestuia Petru cel Tânăr (1559-1568). Nedelco a fost însoțit cu Anca, din neamul Glinenilor, stăpînitori ai moșiei Glina din apropierea cetății de scaun a Bucureștilor, unde cei doi soți vor înălța biserica de la „Sf. Gheorghe”-Vechi ce a slujit o vreme de scaun al celei dintîi mitropolii a orașului. Curînd, în jurul ctitoriei lui Nedelco a crescut mahalaua „Sf. Gheorghe”-Vechi, cu profil meșteșugăresc și comercial, care a jucat un rol de seamă în viața economică a Bucureștilor.

În 1565, Nedelco a tocmît pe zugravul Dobromir ot Tîrgoviște să restaureze pictura mănăstirii Tismana; chipurile vornicului și al soției sale au fost redat pe peretele de vest al naosului.

Și după ascensiunea lui Nedelco, Bălăcenii au rămas o vreme legați de satul lor de

² Magazin istoric, nr. 10/1974.

baștină, ocupînd doar mici dregătorii, de logofeți sau spătari.

...la Badea „Ușurelul”

În a doua jumătate a veacului XVII, ridicarea Bălăceștilor în rîndurile boierilor de seamă ai Țării Românești se datorează lui *Badea*, fiul postelnicului Barbu și al Simei, care a urcat, rînd pe rînd, treptele ierarhiei, de la căpitan și vătăf de aprozi (1654), pînă la dregătoria de mare vornic (1678-1687) și ispravnic de scaun sub Șerban

să-și aducă oastea sa peste pasul de la Cheia, în jos pe apa Teleajenului. A urmat apoi faimoasa ispravă care i-a atras porecla de „Ușurelul”. În 1654, Toma și Iordache, frații postelnicului Constantin Cantacuzino, care se stabiliseră la Iași și se număraseră printre sprijinitorii lui Vasile Lupu, au fost prinși de noul domn Gheorghe Ștefan, judecați și condamnați la moarte. „Întru acel ceas — relatează Ioan Neculce¹ în *O samă de cuvinte* — au căzut cu rugămintea Constantin postelnicul Cantacuzino, fratele Tomii vornicului și a lui Iordachi vis-

deosebit de rapide, Gheorghe Ștefan i-a iertat pe cei doi boieri, i-a eliberat și le-a restituit moșiile. De atunci, Badea Bălăceanu, precizează Neculce, „multă milă au avut de la Cantacuzinești”.

În 1658, după mazălirea lui Constantin Șerban, Badea Bălăceanu a rămas credincios fostului domn, fiind alături de acesta în timpul luptelor pentru reocuparea tronului. Eforturile lor n-au fost încununate de succes. Bălăceanu s-a întors în țară. O vreme a stat la moșiile sale, apoi în timpul domniilor lui Radu Leon (1664-1669) și Antonie

Căderea lui aga Constantin Bălăceanu, în bătălia de la Zărnești din august 1690 (desen de Oscar Obedeanu)

vodă Cantacuzino (1678-1688)¹, cuscruul său. Acest Badea s-a remarcat prin mai multe acțiuni. Mai întîi, a fost trimis de Matei Basarab la principele Transilvaniei, Gheorghe II Rákóczy să ceară ajutor înaintea luptei de la Finta (17 mai 1653), convingîndu-l

térnicului, de au scris Constantin vodă Băsărabă [Constantin Șerban, urmașul lui Matei Basarab] la Gheorghe Ștefan-vodă... să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoară... Și căpitanul acela, ce-au venit cu cărțile, întru o zi și într-o noapte din București au ajunsu în Iași, i-au pus munténii numé de atunce, Ușurelul”. În urma acestei intervenții

vodă din Popești (1669-1672), a ocupat diferite dregătorii în statul domnesc, culminînd cu aceea de mare serdar (1667-1668). Neastîmpăratul boier nu s-a complăcut însă cu o viață tihnită. Împreună cu un oarecare Buta, a atacat un convoi de negustori și „pe toți omorîndu-i... averea le-au luat”. Antonie vodă s-a mîniat, vrînd să-l condamne la moarte,

¹ *Magazin istoric*, nr. 11/1976; 5/1985.

iertarea boierului datorându-se intervenției Cantacuzinilor.

Badea Bălăceanu s-a ilustrat prin iscusință și vitejie și cu prilejul luptei de la Hotin (1/11 noiembrie 1673) dintre otomani și poloni. Cronicarul Radu Popescu ne spune că aflând despre planurile boierilor munteni de a fugi peste Nistru la polonii hatmanului Sobieski (viitorul rege al Poloniei) spre a lupta contra otomanilor, „Badea Bălăceanul, fiind hoț rău [adică șiret, șmecher], fiind la un sfat cu toți boierii, spre a adormi vigilența domnului și a lui Husein pașa, căpetenia otomanilor, s-a prefăcut că-i trădează pe boierii fugari, desconspirând acțiunea lor; dar această desconspirare a făcut-o după ce fugarii pleaseră în toiu nopții și când deci practic, nu li se mai putea întimpla nimic. Apoi, Badea Bălăceanul s-a alăturat și el forțelor creștine. Cunoșcând situația taberei otomane, din destăinuirile făcute de boierii fugari, oștenii lui Sobieski au dat iureș în dușmani, repurtând o mare victorie. În toiu luptei — scrie Radu Popescu — „era mulți și de ai noștri, amestecați cu leașii, den boiari și Badea Bălăceanul... de-i omorîrea” pe vrăjmași.

Poziția lui Badea s-a consolidat definitiv atunci când Șerban Cantacuzino (1678-1688) a reușit să obțină scaunul de domnie al Țării Românești. Pînă la sosirea noului voievod de la Poartă, la 6 ianuarie 1679, Badea a fost din nou unul din ispravnicii de scaun (locțiitor de domn; mai fusese și sub Gheorghe Duca). Sub Șerban vodă a deținut, pînă la moartea sa, dregătoria de mare vornic. S-a bucurat constant de protecția domnului, înlocuindu-l de mai multe ori, cînd acesta a lipsit din țară sau din reședința de scaun (în vara anului 1683, în septembrie 1685 și august 1686). Badea s-a stins din viață în august 1687, fiind îngropat, ca și înaintașii săi, în biserica mitropolitană din București, unde, în 1830, marele ban Constantin Bălăceanu avea să pună o piatră

comemorativă în cinstea tuturor Bălăcenilor ce-și găseră acolo odihna de veci. Ca și înaintașul său, Nedelco vornicul, Badea Bălăceanu a ridicat o biserică la București, pe lîngă curțile sale și ale fratelui său Pătrașco (m. 1670), în jurul cărora se va alcătui una din cele mai prospere mahalale ale Capitalei: mahalaua „Sf. Dumitru” sau a Bălăceanului.

El a reușit să dea Bălăcenilor prestigiu politic, putere economică și relații, care ar fi trebuit să asigure acestei familii un viitor strălucit. Dar, pentru un timp, lucrurile au decurs altfel.

Influentul aga Constantin

Din căsătoria lui Badea cu Maria din Ojogeni s-au născut doi copii: *Constantin* și o fiică, *Maria*, măritată cu boierul Papa Prooroceanu. Constantin a fost una din figurile cele mai interesante și dramatice din tot neamul Bălăcenilor. Cronicarul secui Cserei Mihály îl caracteriza ca fiind un „adevărat boier... foarte ambițios dar și foarte viteaz”, în timp ce Radu Greceanu, cronicarul și omul de casă al Brîncovenilor, îl descria, cu ostilitatea de rigoare, drept un „iubitor de avere, de cai și de fantazii nebunești”.

Ca și tatăl său, prin cumpărări succesive, Constantin a ajuns să se numere printre cei mai bogați boieri ai țării, iar căsătoria lui cu domnița Maria, fiica lui Șerban vodă Cantacuzino, i-a sporit nu numai averea, dar și prestigiul politic, deținînd mulți ani dregătoria de mare agă.

Ca semn al bogăției și puterii sale, la Balaci a început construcția unui palat de dimensiuni voievodale (ruinele se află și astăzi în mijlocul satului), menit să ilustreze atât statutul de mare feudal al agăi Bălăceanu, cît și pretențiile sale la tronul Țării Românești; alături de palat a fost zidit și un lăcaș de cult.

De fapt, confruntarea dintre el și Constantin Brînc-

veanu a avut cauze mult mai adînci și a fost legată de evenimentele politico-militare din centrul și sud-estul Europei de la sfîrșitul sec. XVII și începutul secolului XVIII, moment în care, în această parte a continentului a luat naștere pe plan diplomatic așa-zisa „problemă orientală”. Sub această formulă s-a definit conflictul ce a opus Imperiul otoman, după înfrîngerea suferită la Viena în 1683¹, rivalilor săi Austria, Polonia, Venetia și Rusia țaristă, coalițați în Liga sfințită, formal interesați să pună capăt dominației otomane în această parte a lumii, dar urmărind, fiecare în parte și prin diverse mijloace, să instaureze propria lor dominație.

În acest complicat context internațional, Șerban Cantacuzino și ginerele său aga Constantin Bălăceanu, împreună cu alți boieri, considerînd că asigură o poziție mai temeinică țării, s-au situat de partea colaborării politico-militare cu Austria habsburgică. Nu toți dregătorii au fost însă de aceeași părere. În fruntea opozițiilor unei astfel de orientări s-a aflat însuși fratele domnitorului, învățătur Constantin Cantacuzino stolnicul. Acesta, după ce cutreierase țările Europei, se retrăsese între cărțile bogatei sale biblioteci de la Mărgineni, de unde urmărea cu îngrijorare jocul politic în care domnia antrenase țara. Glasul său n-a fost însă ascultat. La aceasta a contribuit și faptul că între cei doi frați se iscase o mare dușmănie, pricinuită în parte și de abuzurile lui Șerban față de dispozițiile diatei (testament) mamei lor Elina, acaparînd din moștenire mai mult decît i se cuvenea².

Căderea Budei (1686), victoria de la Mohács (1687) și în special cucerirea Belgradului (1688) de către armatele habsburgice au constituit argumente hotărîtoare care i-au convins pe Șerban vodă și sfetnicii săi apropiați că sosise momentul să treacă de partea Austriei, nu însă fără a obține garanții ferme pri-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 1/1970, 9/1983; 3/1984.

vind respectarea statutului de autonomie internă a țării. Dar între timp, Curtea de la Viena, pentru a forța mina domnitorului român, a dispus deplasarea la granițele Țării Românești a unei armate sub comanda generalului Federico Veterani. Șerban vodă a trimis pe nepotul său de soră, marele logofăt Constantin Brîncoveanu (viitorul domn), spre a-i împiedica pe imperiali să intre în țară. Intervenția s-a dovedit zadarnică, deoarece oastea austriacă a trecut prin Oltenia, stabilindu-se în regiunea Cîmpulungului. Abia în septembrie 1688, o altă solie, formată de această dată din spătarul Mihai Cantacuzino, aga Constantin Bălăceanu și Brîncoveanu, respectiv, fratele, ginerele și nepotul domnului, a reușit să convingă pe comandantul austriac să-și retragă trupele dincolo de Carpați, în regiunea Sibiului. Veterani a amenințat însă că, în cazul în care nu s-ar ajunge la un acord explicit cu Viena, va intra din nou în Țara Românească. Constrins de evenimente, domnul a hotărât, împotriva avizului stolnicului Constantin, să înceapă tratative privind condițiile aderării Țării Românești la Liga sfântă, dar cu păstrarea intactă a tuturor privilegiilor ei și cu acordarea pentru familia Cantacuzino a domniei ereditare și perpetue în principate. O impozantă solie, alcătuită din marele spătar Iordache Cantacuzino, fratele mai mic al domnului, marele căpitan Șerban Cantacuzino, nepotul de frate al voievodului și marele comis Șerban Vlădescu, cu o suită de 360 oameni — pusă sub conducerea marelui agă Constantin Bălăceanu — a părăsit București, în taină, spre a nu atrage atenția iscoadelor otomane, îndreptându-se spre capitala Imperiului habsburgic.

Dar la 28 octombrie 1688, în timp ce solia se afla în drum spre Viena, Șerban vodă se stingea din viață. Moartea neașteptată a domnului, zvonurile despre otrăvirea sa, prezența îngrijorătoare la București a baș capugiului Ahmet aga, știrile despre miș-

cările de trupe ale austrieilor, ca și manevrele doamnei Maria, văduva lui Șerban vodă, au creat o situație gravă ce necesita urgenta alegere a unui nou domnitor pămîntean. Stolnicul Cantacuzino, ajuns arbitru situației, s-a ferit să ia el însuși domnia, dar i-a oferit-o nepotului său Constantin Brîncoveanu, care a fost ales domn al Țării Românești în aceeași zi de 28 octombrie 1688.

În țară, „unde îți va fi mai bine”

La îndemnul stolnicului, noul domn a trimis de îndată pe spătarul Preda Pișcoveanu să prindă din urmă solia trimisă de Șerban vodă și să-i transmită noi instrucțiuni. A ajuns-o la Pressburg (Bratislava de astăzi) și i-a comunicat că misiunea ei se va rezuma doar la înștiințarea curții imperiale despre schimbarea de domnie intervenită în Țara Românească și la dorința de a menține contactele dintre cele două capitale. Solia a ajuns la Viena în 30 noiembrie/10 decembrie 1688 și, de la început, aga Bălăceanu n-a respectat indicațiile primite de la Brîncoveanu, angajându-se în negocieri, potrivit celor stabilite cu răposatul Șerban vodă.

Concomitent, curtea imperială a încercat să-l cîștige și pe Brîncoveanu de partea ei, dar la sfatul stolnicului Constantin Cantacuzino, acesta nu s-a grăbit să se pronunțe pentru alianța fățișă cu Imperiul habsburgic. Austrieii au hotărât să forțeze lucrurile și să invadeze țara. Aga Bălăceanu, care împărțase acest plan, a fost înălțat de imperiali la rangul de colonel în armata austriacă (10 februarie 1689) și pus sub ordinele generalului Donat Heissler, al cărui comandament a fost stabilit la Brașov. Tot atunci, se pare, i s-a conferit lui Bălăceanu și titlul de conte al Sf. Imperiu. El a primit odată cu diploma de înnobilitare și o stemă — inspirată din vechile peceți

ale familiei — ce conținea imaginile a trei săgeți cu virful în jos, acvilei Țării Românești, fluviului Dunărea în porțiunea sa teleormănească și, în locul leului tradițional — înfilit în alte peceți ale acestui neam — un braț înarmat, însoțit de un cap de turc tăiat. Această ultimă mobilă heraldică exprima fără echivoc poziția antiotomană a deținătorului blazonului.

Aflind despre intențiile imperialilor și iminența unei invazii tătare, Brîncoveanu a trimis la Brașov pe postelnicul Radu Goleșcu cu scrisori către Heissler și Bălăceanu, rugându-i să se abțină de la orice manevră militară. Domnul scria marelui agă că nu sosise încă momentul să se alăture imperialilor, deoarece aceștia nu aveau puterea militară necesară să facă față unei armate turco-tătare. „Încă nu este vremea a ceea ce gîndești, că turcul și tătarul încă este în puterea lui”, scria Brîncoveanu și încheia sfătindu-l să revină în țară, la casele și familia lui, „unde îți va fi mai bine”.

În toamna anului, imperialii au intrat în Oltenia, silind pe domnitor să se retragă la Șerbănești, iar apoi la Potlogi și Rușii de Vede. Unități austriece au ocupat Cîmpulungul, Pitești și Tirgoviște și au intrat apoi în București, unde Heissler și-a fixat cartierul general.

Bălăceanu s-a stabilit la Balaci, unde și-a adunat în jur o adevărată curte. De aici, iscoade trimise de el la Drăgănești de Vede au reușit să scoată de sub paza lefeگیilor lui Brîncoveanu pe beizadeaua Gheorghe (fiul lui Șerban Cantacuzino), pe care îmbrăcîndu-l cu „haine proaste”, l-au dus la curtea lui Bălăceanu de la Balaci, unde a fost primit ca un adevărat domn al țării. Mai târziu, un detașament de „cătane”, pus sub conducerea lui Preda Proorocanu, a atacat straja de la Drăgănești de Vede și a reușit să aducă la Balaci și pe doamna Maria, văduva lui Șerban vodă Cantacuzino. ■

(Va urma)

CLIO ÎN CONCURS

Cîştigătorii

„Particip la concursurile organizate de dumneavoastră pentru a treia oară. La primele două ediții am luat parte în anul 1985. Am intrat în 1986, datorită faptului că, după căsătorie, am născut o fetiță. Pe atunci, în 1985, eram secretara comitetului U.T.C. de la T.A.G. C.M. Timiș și studentă în anul IV, seral, Facultatea de Științe economice din Timișoara. Între timp, am fost promovată ca activist la Comitetul municipal U.T.C. Timișoara. În septembrie 1987 mi-am susținut și lucrarea de diplomă pentru absolvirea facultății.”

Am citat din scrisoarea cititoarei noastre ANA CRĂNEANU, din Timișoara, una din multele scrisori sosite pe adresa concursului Magazin Istoric organizat pentru elevi și studenți în vacanța de vară a anului 1987. Iată alte fragmente din alte scrisori.

Astfel, FLORIN FLOREA, elev la Liceul Industrial „Electroputere”, din Craiova, după ce ne comunică hotărîrea sa de a deveni un abonant permanent al revistei, continuă: „Concursul a fost excelent și întrebările bine alese”. ● GHEORGHE SURDUC, maistrul militar, din Cluj-Napoca: „Particip la al doilea concurs organizat de revistă. Fîind abonant de la primul număr, mă voi strădui să particip și la următoarele ediții”. ● Frații NICOLAE

ANDREEA și CĂTĂLIN TUDOR ENACHE, din clasele a XII-a și, respectiv, a IX-a, a Liceului „N. Bălcescu” din Brăila: „Acest concurs a constituit pentru noi una dintre cele mai plăcute preocupări ale vacanței de vară. Așteptăm cu nerăbdare și alte concursuri Magazin Istoric”.

● MIHAI CALIN DURLEA, clasa a XII-a a Liceului „Samuil Vulecan”, din Beluș: „Sînt un abonant permanent al revistei dumneavoastră, începînd din anul 1980. Am așteptat cu nerăbdare noul concurs și am rămas plăcut surprins de modul original în care au fost formulate întrebările”. ● Inginerul IOAN TIMOFTE, din Iași: Profit de trimiterea răspunsurilor la Clio în concurs, pentru a-mi exprima sentimentele de respect și prețuire pentru revistă, pentru conținutul și diversitatea ei tematică”. ● ASAN NEGATIN, lăcătuș mecanic la D.J.P.T.C. Constanța: „Sînt pasionat de istorie și urmăresc revista de la primele ei numere. Am participat și la alte concursuri Magazin Istoric. Am așteptat cu mult interes și acest concurs, care a fost deosebit de interesant”.

Mulumind încă odată tuturor celor ce ne-au scris și felicitîndu-i atît pe toți participanții cît și pe cîştigătorii celor 250 premii ale actualei ediții, Clio în concurs, publicăm, în continuarea celor apărute în nr. 1/1988, numele celorlalți cîştigători desemnați prin tragere la sorți.

PREMIILE 26-35: 10 aparate foto SMENA-8M

1. RADU DAN CHIRIAC, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej
2. GEORGE ROMULUS DAMALAN, Alexandria
3. SIMINA MARCEL, com. Vințu de Jos, jud. Alba
4. IOSIF OLTEA, Districtul C.F.R. Lunca Bradului, jud. Mureș
5. IOSIF DOREL MUREȘAN, com. Fegernicul Vechi, jud. Bihor
6. PETRE MARCEL, Călărași
7. ANCA MOTĂȚIANU, București
8. IONEL RADU, com. Dragodana, jud. Dimbovița
9. ALBERT LASZLO, Cristuru Secuiesc
10. IOAN KÖNIG Tirgu Mureș

PREMIILE 36-45: 10 truse compas

1. PAUL CAZACU, sat Călărași Vechi, com. Cuda Vodă, jud. Călărași
2. IOANA MOHORA, București
3. VALENTINA DRAGNE, com. Dragodana, jud. Dimbovița
4. EUGEN CURTEANU, Reșița
5. GHEORGHE GH. FLEDESCU, sat Dezrobiți, com. Frîncești, jud. Vîlcea
6. DAN CLAUDIU CORNEL, Jibou
7. GHEORGHIȚA OLARIU, Bicz
8. FLORENȚA STATE, Roșiori de Vede
9. SZABÓ PIROSKA, Sfîntu Gheorghe
10. CORNELIA DAMȘA, com. Chendrea, jud. Sălaj

PREMIILE 46-55: 10 serviete

1. ALIN ADRIAN STANCU, Sfîntu Gheorghe

2. MARIN CONSTANTIN CLEȘIU, com. Turcoaia, jud. Tulcea
3. DANA MARIA RUS, com. Budești, jud. Bistrița-Năsăud
4. GABRIEL NICOLAESCU, București
5. ȘTEFAN VALTER MILEA, com. Andrășești, jud. Ialomița
6. BOGDAN OREST PĂCURARIU, Vaslui
7. ILIE LUPU, Titu
8. ILIANA DICULESCU, com. Ionești, jud. Vîlcea
9. ALIN EUGEN MIHAILĂ, Tirgoviște
10. EMILIA VIORICA VODĂ, Toplița

PREMIILE 56-65: 10 clasoare filatelic

1. JEAN BAPTIST ODOBESTIANU, București
2. TIBERIUȘ BALINT, Victoria
3. IONEL BOROS, Piatra Neamț
4. SORIN SIMIONOIU, Panciu
5. ELISABETA BOKOS, Deva
6. MIHAELA ALINA LEPAȚUTU, sat Pietrosca, com. Cîmpeanu, jud. Vrancea
7. HORĂȚIU MIRCEA HORVATH, Gherla
8. DUMITRU CRISTIAN BICHÎȘ, Sibiu
9. PETER MARIAN LASCHON, Pitești
10. PAP ELISABETA, Jibou

PREMIILE 66-75: 10 truse stilou SIRIUS

1. SORINA ALINA I. MIRA, com. Gura Onitei, jud. Dimbovița
2. PUSCĂS VICTOR, Tirgu Mureș
3. ALINA STANCU, București
4. GHEORGHE ȘT. POPA, com. Brebu, jud. Caraș-Severin
5. ELENA RIȘTEIU, com. Bistra, jud. Alba

6. SOLTÉSZ ADRIANA, Oradea
7. MIHAELA DINU, București
8. VIORICA GHIURCO, Jibou
9. OVIDIU MUREȘAN, Tirgu Mureș
10. SAMUIL BARBURA, Timișoara

PREMIILE 76-100: 25 seturi diapozitive istorice

1. ELENA MĂRINCUS, Cluj-Napoca
2. PETRE WAUM, Odorheiu Secuiesc
3. VIOLETA RĂDULESCU, com. Dragodana, jud. Dimbovița
4. NICOLETA CARMEN BĂDĂU, Alba Iulia
5. CLAUDIA BUSUIOC, Baia Mare
6. DUNELU COJOCARIU, sat Roșcani, com. Liteni, jud. Suceava
7. RADU CRĂCIUN, Sfîntu Gheorghe
8. GABRIEL VALENTIN DOBRA, Tirgoviște
9. ION VIRTEIARU, Corabia
10. MARCELA CHITANU, București
11. ADRIAN BÎRSAN, Rîșnov
12. NOVAC BERNAT, Oțelu Roșu
13. FLORIN MOTIU, com. Apateu, jud. Arad
14. CONSTANTIN TOMA, Hunedoara
15. IANCU DAN BREBEANU, com. Cornu, jud. Prahova
16. OANA CAMELIA DIACONU, Rădăuți
17. ELENA MÎNZATU, București
18. VIOREL NAFTAN, Buzău
19. VĂSILE LUCIAN LAZĂR, Zalău
20. IOAN T. SOARE, Focșani
21. LUMINIȚA PRUNDEANU, Medgidia
22. ADRIAN BAHRIN, Roman
23. DĂNUȚ NECHITA, Piatra Neamț
24. IOANA ALINA BUCUR, Tirgoviște
25. MARIA LUIZA ANDREESCUI, Slobozia

(Continuare în p. 61)

AMINTIRI ISTORICE

NICOLAE KRETZULESCU

„Domnul N. Kretzulescu este reprezentantul uneia din cele mai vechi și onorabile familii din țară, el posedă state îndelungate și excelente de serviciu; este un caracter drept și ferm și m-a sprijinit foarte energic și loial în luptele atit de grele pe care a trebuit să le susțin de doi ani; este înțelept“. Astfel îl prezenta, în vara anului 1864, Alexandru Ioan Cuza, într-o scrisoare către marele vizir Fuad pașa, pe unul dintre colaboratorii săi apropiați: doctorul Nicolae Kretzulescu.

Născut în 1812, într-o veche familie bolerească, Nicolae Kretzulescu a urmat în activitatea sa un drum de orientare liberală. Rupind cu tradițiile bolerești ale familiei, după care ar fi trebuit să-și aleagă o carieră administrativă, el a studiat medicina la Paris, obținând titlul de doctor în 1839. În perioada studiilor l-a cunoscut pe fondatorul falansterului de la Scăeni¹, Teodor Diamant, la a cărui recomandare l-a vizitat pe Ch. Fourier, unul dintre întemeietorii socialismului utopic. „Celebru economist, într-o vîrstă înaintată cînd l-am văzut eu — va nota mai tîrziu N. Kretzulescu — înfundat într-un fotoliu mare dinaintea biroului lui, înconjurat de toate părțile cu mulțime de cărți, m-a primit cu multă bunătațe“. În timpul discuției, Fourier i-a dat mai multe sfaturi privind studiile sale la Paris. „Poveștile lui — continuă Kretzulescu — dovedeau din parte-i simțăminte nobile și un caracter filantropic“.

La întoarcerea în țară, a fost unul dintre cei care au pus bazele învățămîntului medical în principate, contribu-

ind totodată la dezvoltarea medicinei la noi. În ianuarie 1842, a înființat, la spitalul Colfea, prima școală românească de mică chirurgie, nucleul viitoarei Facultăți de medicină.

A luat parte la Revoluția din 1848 și la luptele pentru realizarea Unirii din 1859. Sub domnia lui Cuza a fost de mai multe ori președinte al Consiliului de Miniștri (1859-1860, 1862-1863, 1865-1866), precum și ministru de interne, finanțe, justiție, lucrări publice, între 1863 și 1873. A fost, de asemenea, ministru plenipotențiar al României la Berlin (1873-1876), Roma (1880-1881), Petersburg (1881-1886) și Paris (1891-1893). La Berlin, l-a sprijinit pe M. Eminescu aflat la studii aici. Într-o scrisoare către un funcționar al Agenției românești din Berlin, marele poet își exprima „mulțămirea adîncă pentru extrema bunăvoință cu care am fost ajutat la studiile mele, în momente foarte grele din cariera mea academică“.

Concomitent cu preocupările politice, N. Kretzulescu a desfășurat și o bogată activitate științifică, fiind primit în 1871 în rîndurile membrilor Academiei Române, al cărei președinte a fost în 1895-1896 și 1897-1898.

S-a stîns din viață în 1900, la proprietatea sa de la Leonideni. A fost, după cum scria A.D. Xenopol în monografia ce i-a închinat-o în 1915, Nicolae Kretzulescu. Viața și faptele lui, „unul din marii boieri care au dat avînt ideilor liberale și egalitare în România“.

În ultimii ani de viață, N. Kretzulescu începuse redactarea unor Amintiri istorice. N-a apucat însă să scrie din

aceste amintiri decît o mică parte, publicată în volum în 1895 și republicată în 1940. Ele evocă tabloul îndepărtat al primelor decenii ale veacului trecut, cînd în principatele române se pregăteau și se desfășurau evenimente de maximă importanță pentru viitorul patriei.

Din ediția din 1940 a lucrărilor sale memorialistice am selectat cîteva pagini referitoare la perioada studiilor lui N. Kretzulescu la Paris și primii săi ani de activitate în țară. În continuarea lor, prezentăm și un fragment din lucrarea mai sus-amintită a lui A.D. Xenopol, referitor la participarea lui N. Kretzulescu la Revoluția din 1848 și, apoi, la activitatea sa pînă în preajma Unirii.

În transcrierea ambelor fragmente am păstrat particularitățile autorilor, respectînd normele ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecțurii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

¹ Magazin istoric, nr. 2/1975.

În sfârșit, după o călătorie de vreo 24 zile de la plecarea din București¹, am ajuns la Paris și am tras de-a dreptul în rue St. Jacques, într-o casă unde ședea Iancu Filipescu-Vulpaki, Neculaie Cantacuzino-Pășcanu de la Iași și Mihalache Anagnosti. Ca compatrioți, deosebit de cei patru cu care călătorisem [Vasile Alecsandri, Alexandru I. Cuza, Nicolae Docan, Panait Radu] și care au ajuns odată cu mine, nu mai erau în Paris decât frații Niculești, Nicolae și Stavrache, frații Filipești, Costache și Alecu Hrisoscoileu. Iancu Filipescu, Anagnosti și Hrisoscoileu urmau dreptul, Cantacuzino-Pășcanu, ca și Stavrache Niculescu, studia fizica și chimia. Nicolae Niculescu urma școala politehnica. În urmă, treptat după mine, au venit Iorgu Brăiloiu, Negulici, Ion Ghica, frații Golești, doi ai lui Dinu Goleșcu și doi ai lui Iordache, Iancu Florescu — generalul, Dumitru Brătianu și frații Ghica, Iancu și Aristide, însoțiți de un grec, Lichiardopolu, și astfel numărul studenților români crescuse, dar risipiți prin hoteluri se vedeau rar și nu puteau să-și comunice noutățile din țară. Scrisorile nu făceau mai puțin de 21-22 zile de la București și Iași la Paris; de telegrafe și de călătorii cu drum de fier nici că se visa pe atunci. Guvernul, în Paris, corespundea la nevoie cu autoritățile de prin departamente prin semnale așezate pe vârful unor

¹ Într-o însemnare autografă, Alexandru Kretzulescu, tatăl viitorului medic, nota: „În leat 1834, iunie 12, marți, au plecat la Paris fiul nostru Nicolae, ca să învețe să se facă dohtar”.

turnuri clădite pe înălțimi din distanță în distanță și care nu puteau funcționa decât pe timp limpede.

Părinții care din București sau Iași își trimiteau copiii spre învățătură la Paris se despărteau de dîșii pentru 5-6 ani.

Acele greutăți simțindu-le cu toții, cîțiva dintre noi ne-am înțeles ca să căutăm o casă în care să ne învoim a ședeă împreună ca frații, de nu toți, dar cît mai mulți vom putea, și păstrîndu-ne iubirea de țară, să ferim pe cei mai tineri dintre noi de-a face cunoștințe rele și dîndu-se la petreceri să-și neglijeze studiile și să-și uite țara.

Cantacuzino-Pășcanu găseă în rue St. Hyacinthe — stradă dispărută cu ocaziunea radicalei prefaceri a cartierului latin sub Napoleon III — o casă mobilată ținută de o franceză, d-na Ducolombier, unde aveam și masa. Casa avînd numai vreo 11 camere, n-am putut intra într-însa ca pensionari decât Cantacuzino, Iancu Filipescu, frații Golești, frații Ghica, Ion Ghica, Brăiloiu, Panait Radu, Anagnosti, Negulici și eu. O singură cameră fusese închiriată unui francez student în drept, Poujade, care în urmă mutîndu-se d-acolo, camera lui a rămas tot pe seama noastră. Întîmplarea a adus mai tîrziu ca acest tînăr student, Poujade, să fie numit la 1849 consul general francez la București și să se însoare cu una din fetele lui beizadea Costache Ghica.

Rămînînd dar numai români în pensionul din rue St. Hyacinthe, ziua fiecare din noi mergea la studiile sale, iar după masă, seara, ne coboram în grădinița casei și o oră-

Amic sincer al Patriei...

A. D. XENOPOL

Cu toată activitatea științifică a lui Nicolae Kretzulescu, nu în ea era să-i rămînă cercuită viața, ci trebuia să răsară din știință în politică, încotro îl mîna poziția lui socială; așa că tot erau să se împlinească vorbele domnitorului Alexandru Ghica, că rostul lui Kretzulescu nu era în cariera medicală și că el trebuia să apuce pe calea bătută de înaintașii lui: conducerea soartei țării, luînd parte la ocîrmuirea ei, ceea ce

mai tîrziu, cînd viața românilor deveni mai slobodă, se va rezolvi în afaceri politice.

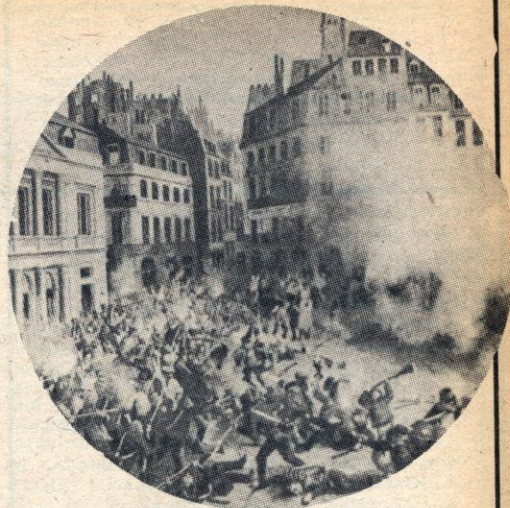
Cea dintîi încercare de a atrage pe Kretzulescu pe tărîmul politic fu aceea de a-l amesteca în opoziția contra lui Alexandru Ghica, lucru însă în care Kretzulescu nu se lăsă a fi tirît.

Sub Bibescu, el care se retrăsese acuma și din școala de chirurgie, trăiește afară de afaceri și de viața politică. Totuși pare a fi fost bine văzut

de curtea lui Bibescu, deoarece îl aflăm în 1845 înălțat la rangul de pitar și în 1846 la acel de paharnic. N. Kretzulescu și cu frații săi intraseră însă în societatea cea pretinsă literară, dar care în realitate urmărea scopuri politice, societate ce era condusă în primul loc de Heliade Rădulescu. Scopul ținît în ascuns de această societate era: dobîndirea autonomiei țării; înlocuirea Regulamentului Organic cu o constituție în raport

donă pînă a nu ne retrage fiecare în camera sa și a ne pune la studiile noastre, ne întrefineam asupra nenorocitei situații a țării, asupra viitorului la care aspiram, precum și asupra datoriei ce ne era nouă impusă odată ce ne vom întoarce în căminurile noastre. Tot deodată politica generală a Europei nu ne preocupa mai puțin și găseam minute spre a citi gazetele și a ne ține în curent cu evenimentele. Principatele noastre fiind p-atunci mai puțin cunoscute, căutam cu toții a înțelegi adeseori presa franceză despre dinsele și a atrage atențiunea citorva oameni politici asupra primejdiilor ce le amenință.

Dacă convorbirile despre țară erau liniștite, căci, în ceea ce privea prezentul și viitorul ei, nu putea fi deosebire în vederile noastre, cînd veneam însă a vorbi despre opinii politice, nu ne prea puteam învoi și discuțiunile, aprinzîndu-se, deveneau cîteodată cam violente, căci alături cu mai toți dintre noi care aveam idei liberale democratice, erau doi-trei cu idei de tot retrograde și mai cu seamă Anagnosti, tînr foarte inteligent și foarte aplicat la studiile sale de drept. Nu pot uita o discuțiune asupra principiului egalității. Anagnosti susținea cu multă căldură deosebirea ce trebuie să existe între aristocrat și între burghez, fie el cit de cult și cit de onest. În aprinderea discuțiunii, Iancu Filipescu-Vulpaki îl apostrofă, zicîndu-i: „dacă d-ta faci această distincțiune, din parte-mi pretind ca de azi înainte să fie distincțiune și între noi amîndoi”. Această apostrofă răni atît de adînc amorul propriu al tînrului, încît se retrase din cer-

1848 la Paris

cul nostru. N-a întîrziat însă în urmă a relua cu noi relațiile amicale ce ne legau.

In acea epocă se afla în Paris o mulțime de polonezi cari, în urma înfrîngerii revoluțiunii de la 1830-31, emigraseră în Franța.

cu ideile secolului, adică desființarea privilegiilor, emanciparea și împroprietărirea țăranilor, combaterea prin toate mijloacele a corupției și a nedreptăților; iar în privința relațiilor exterioare, respectarea vechilor tratate cu Turcia ca putere suzerană și încetarea protectoratului exclusiv al Rusiei.

Atît N. Kretzulescu cît și frații lui, Constantin, Scarlat și Dimitrie, erau însuflețiți de idei liberale, ceea ce se vede din împărțirea lor la revoluția din 1848. Aceste idei liberale se arată întîi în emanciparea robilor lor țigani. S-au păstrat între hîrțile lui N. Kretzulescu actele de dezrobire a unor țigani, datate din 1 mai 1848, înaintea izbucnirii revoluției în Muntenia (11 iunie). Aceste acte sînt subsemnate de Anica Kretzulescu, soția rămasă în viață a lui Alexandru Kretzulescu, apoi de toți patru copiii acestuia,

Constantin, Scarlat, Dimitrie și Nicolae. La această faptă bună, Kretzulești fuseseră îndemnați de exemplul lui Ion Cîmpineanu care-și dezrobise țigani încă din 1834. Îndată ce revoluția izbucnește, cei patru Kretzulești iau parte la ea. Dimitrie Kretzulescu este al treilea tînr care împreună cu Grigore Peretz și Alexandru Paleologu traseră la Șosea în ziua de 9 iunie cu pistolul asupra lui Bibescu, fără a-l lovi, dar nimerind numai în epoleta lui. A doua zi după atentat, o circulară a Departamentului din lăuntru ordonă arestarea lui Nicolae Goleșcu, Ștefan Goleșcu, Heliade Rădulescu, Grigore Grădișteanu, Alexandru Paleologu, Grigore Peretz și Dimitrie Kretzulescu. Acesta din urmă este și prins în ziua de 12 iunie, însă curînd după aceea eliberat, atunci cînd guvernul provizor pune mîna pe putere. Scarlat Kretzulescu este numit co-

mandantul gardei naționale — post de mare încredere al revoluției, — iar Constantin Kretzulescu este rînduit ca președinte al statului orășenesc.

Pe noi ne trage rîndul a cerceta rolul lui N. Kretzulescu în mișcarea din 1848 în Muntenia. El este întîi trimis în Ungaria pentru a pune la cale înțelegerea ce se credea cu puțință între unguri și români. Prin o scrisoare a cărei dată nu este precisă (dintre 5 și 12 august), el scrie lui A.G. Goleșcu, la Paris, asupra acestei misiuni a lui, despre marile simpatii ce le-a întîlnit în Ungaria pentru cauza românilor. „Pretutindenea, spune Kretzulescu, unde trec, fac prozeții la cauza noastră”. Adaugă că a întîlnit în Pesta pe Murgu care l-ar fi muștrătat despre lipsa de energie a românilor. După întoarcerea lui N. Kretzulescu din Ungaria, îl găsim luînd în păstrarea lui

Cunoșteam mai mulți dintre ei care veneau să ne yază în rue St. Hyacinthe: contele Zamoisky, om foarte distins prin cunoștințele sale variate și prin caracterul său. Nepot al prințului Czartoryski, el fusese șef de stat major în armata poloneză. Păstrînd și mai tîrziu relațiile mele cu dînsul am avut plăcerea a-l revedea la 1855-56, în timpul războiului Crimeii, la Constantinopol, unde mă dușesem și eu, și în urmă la București, unde a petrecut mai mult timp. Tchaicowsky, bărbat de o inteligență rară și de un caracter cavaleresc, în Paris devenise unul din cei mai însemnați redactori ai ziarului *Le Siècle*, și totdeodată scria romane de vitejie. La declarația războiului în contra Rusiei, el s-a dus la Constantinopol și sub numele de Sadyk-Pașa a luat parte la războiul din Crimeea în capul legiunii poloneze. Mai mulți români au combătut alături cu dînsul: colonelul Obedeanu, Pantazi Ghica și frate-meu, Mitică Kretzulescu.

Am mai cunoscut pe savantul istoric Lewel, președintele comitetului emigrațiunei poloneze, dar care în urma scrierilor sale politice în contra Rusiei a fost silit de guvernul francez să plece din Paris și s-a retras la Bruxelles, unde, împreună cu Ion Ghica, l-am mai văzut la 1837 în timpul vacanțelor noastre școlare.

Personagiul cel mai interesant al emigrațiunei poloneze era prințul Adam Czartoryski,

care fusese unul din favoriții împăratului Alexandru I și ministrul său la Afacerile străine. Czartoryski, la izbucnirea revoluției, fu numit preșident al guvernului provizoriu. În Paris, ca emigrat, se bucura de stima și considerațiunea tuturor. La seratele ce da în vestitul hotel Lambert, devenit proprietatea sa, se întîlneau cei mai eminenți bărbați politici și mai toți diplomații. Eram și noi invitați la acele serate și Czartoryski ne primea cu multă afabilitate.

La deschiderea cursurilor anului școlar 1834-35, înscriindu-mă la Facultatea de medicină, am început îndată a urma cursurile de fizică, de chimie și de istorie naturală, materii cerute, asemenea, la examenul de baccalaureat [prima treaptă a învățămîntului universitar în Franța]. Totodată am început studiul anatomiei și disecțiunile. Frecventam spitalele pentru a mă deprinde cu boalele și a asculta clinicile [lecții predate la patul bolnavului] profesorilor, astfel că la [în] septembrie 1835, după ce trecuseră în cursul anului baccalaureatul, am putut concura pentru externat și am fost admis ca extern în serviciul celebrului anatomist și chirurg Jules Cloquet. Aci între alți colegi externi am avut pe Gustave Flaubert care cîțiva ani în urmă a părăsit medicina și a devenit vestitul romancier, autorul romanului *Madame Bovary*. ■

(Va urma)

o pungă cu 400 de galbeni incredințați lui de N. Bălcescu care, nemaiplecînd la Paris, restituie prin N. Kretzulescu acei bani guvernului provizor. Kretzulescu este apoi delegat în comisia care trebuia să înfățișeze sultanului proiectul de Constituție, împreună cu N. Bălcescu, D. Brătianu, Șt. Golescu și negustorul Vasilade. Kretzulescu însă neputînd merge la Constantinopol, nu știm din ce pricină, este înlocuit cu Pleșoianu. Kretzulescu mai este numit în comisia pentru școli și lucrări publice. Îl mai găsim subsemnat, în 10 august, în adresa prin care capii mișcării recunosc dispoziția lui Soliman Pașa de a schimba guvernul provizor în locotenența domnească. Ziarul *Pruncul român*, cunoscînd piecărilor familiei Kretzulescu, scrie chiar a 3-zi după izbucnirea revoluției: „Trăiască Kretzuleștii care au

contribuit la dobîndirea libertății!”

N. Kretzulescu este numit în un post din cele mai însemnate ale revoluției, anume în acel de inspector administrativ peste 6 din județele Munteniei Mari, avînd ca însărcinare a privilegia pătrunderea ideilor revoluționare în populația de la țară. În această însușire el face mai multe rapoarte, din care unele se indelețnesc numai cu trebi de poliție. Unul din aceste rapoarte are însă o însemnătate deosebită, pentru ideile liberale și revoluționare ale lui N. Kretzulescu. Este acel din 2 septembrie, în care el arată guvernului provizor că, în inspecția lui din județele Prahova, Dimbovița și Muscel, „am luat drept plan ca în toate capitalele să adun la magistrat toți orășenii, spre a le expune starea cea ticăloasă în care ne adusese dușmanii noștri; robia ce ne-o pregăteau prin feluri

de mijloace dărăpănătoare; apropierea lor de sfîrșitul cel neomenesc ce și-l propuseseră. Sînt cea mai mare satisfacție a expune d-lui ministru că în toate orașele prin care am trecut: Vălenii de Munte, Cîmpina, Filipești, Tîrgoviște, Găești și Cîmpulung, pretutîndeoa toți fărăosebire au arătat cea mai mare supunere la stăpînirea de astăzi și voința de a apăra într-însa dreptatea și egalitatea. Cît despre țărani, ei se arată îndeboste cu o înțelegere deosebită și adastă, cu cea mai mare nerăbdare, ușurîndu acelei groaznice stări în care s-au aflat și se află încă. Ei au simțit trebuința unei revoluții înaintea noastră. Toți țăranii într-o glăsuire, cînd aud că sînt încă astăzi dușmanii ce se muncesc a aduce starea cea de mai înainte, cer să li se dea voie a trimite din parte-le ajutor la București”. ■

(Va urma)

ATENEUL ROMÂN — ISTORIE ȘI CULTURĂ

MARIN AIFTINCĂ

„De acum, în sala aceasta de festivități a Ateneului Român, la orice spectacole, la orice manifestare culturală, va sta pururea în fața spectatorilor și auditorilor o lecție de istorie națională, o lecție de înalt patriotism, din care tinerimea noastră, generație după generație, va vedea: cum s-a născut neamul românesc; prin câte dureri și bucurii a trecut și ce izbinzi a îndepălnit, pentru a ajunge la alcătuirea României de astăzi; ea va mai constata că unitatea neamului românesc este rezultatul credinței și de sălășluit veacuri întregi în sufletul românesc, că este rodul sacrificiilor generațiilor trecute și al jertfei de sânge a celor ce ne-au precedat, că este rodul minții luminate a conducătorilor acestui neam, că este spiritul de disciplină și de sacrificiu al tuturor în jurul ideii de neam și de țară...”

Cu aceste cuvinte își încheia președintele Societății „Ateneul Român”, dr. C. Angelescu, discursul rostit într-un moment solemn din viața acestei reprezentative instituții culturale — inaugurarea mării fresce ce împodobește sala de concert, eveniment ce a avut loc la 26 mai 1938. Se împlineau atunci cinci decenii de la inaugurarea edificiului și 73 ani de la înființarea Societății „Ateneul Român” care și-a desfășurat activitatea între anii 1865 și 1949.

Una din emblemele Capitalei noastre, Ateneul Român, este de un secol martorul unor evenimente de seamă din istoria patriei și a poporului nostru. Sub cupola lui, s-au reunit la 29 decembrie 1919 corpurile legiuitoare ale României, notificând actul istoric de la 1 Decembrie 1918 — împlinirea marelui ideal al desăvârșirii unității național-statale, prin înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România și

reunirea tuturor românilor în aceeași patrie dintotdeauna.

Ateneul Român a fost martorul și unor importante evenimente din viața Partidului Comunist Român. Astfel, aici s-au desfășurat, între 21 și 23 februarie 1948, lucrările Congresului VI al P.C.R., congresul făuririi partidului politic unic al clasei muncitoare din România, prin unificarea P.C.R. și P.S.D. Pentru întâia oară în existența partidului și poporului nostru, la acest congres s-au stabilit jaloanele trecerii la construirea socialismului în România. Tot în Marea sală a Ateneului a avut loc, între 23 și 28 decembrie 1955, Congresul VII al P.C.R.

În prezența secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în anii de după cel de-al IX-lea Congres al P.C.R., Ateneul Român a găzduit importante întruniri și ședințe de lucru cu activul de partid și de stat, cu diferite sectoare de activitate economică, cu oameni de știință, artă și cultură.

Aici s-a desfășurat, la 24 ianuarie 1988, Sesiunea națională solemnă, organizată de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, cu prilejul omagierii celei de-a 70-a aniversări a zilei de naștere și a peste 55 de ani de glorioasă activitate revoluționară a secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

În centenara sală s-au desfășurat, de asemenea, alte prestigioase reuniuni și manifestări științifice și culturale, naționale și internaționale, sesiuni și adunări solene consacrate unor importante momente din trecutul glorios al țării noastre.

Să răsfolim, în cele ce urmează, câteva pagini din cronică Ateneului.

Luminarea nației

La mijlocul secolului trecut, țările române — care realizaseră o etapă importantă pe calea spre înfăptuirea deplinei unități național-statale, prin Unirea Moldovei cu Muntenia la 24 ianuarie 1859 — cunoșteau o epocă de mari progrese, atât în domeniile vieții sociale și politice, cât și pe plan cultural. Odată cu noile structuri economice și politice, statul român modern își crea și noi instituții culturale, menite să asigure dezvoltarea armo-

nioasă a științei și a învățămîntului, să ducă mai departe tradițiile de cultură și civilizație ale poporului. Astfel, au luat naștere, succesiv, Universitatea din Iași (1860), cea din București (1864), conservatoarele de muzică și declamație și școlile naționale de belle-arte din Iași și București (1864), alte instituții de învățămînt superior. S-au pus, totodată, bazele unor societăți și asociații științifice și culturale, al căror scop îl constituia atît luminarea poporului, cît și lupta pentru unitatea culturală a tuturor

românilor, factor de mare importanță în realizarea unității politice: Societatea română de științe (București, 1862), Societatea literară „Junimea” (Iași, 1863), Reuniunea română de lectură din Cernăuți (1862), devenită, în 1865, Societatea pentru cultură și literatură română din Bucovina. Peste munți, în aceeași perioadă, 1861-1865, s-au întemeiat Asociația transilvană pentru literatură română și cultura poporului român (A.S.T.R.A.); Asociația pentru cultura poporului român, din Maramureș; Asociația transil-

vană pentru cultură și conservarea poporului român, din Arad. O încununare a acestor asociații și societăți a constituit-o Societatea Academică, organizată în 1866 (devenită în 1868 Academia Română), cea care reunea în rîndurile ei reprezentanți ai culturii și științei din toate ținuturile locuite de români.

În același timp, la București, s-au pus bazele Pinacotecii statului și ale Muzeului național de antichități. Au apărut, totodată, o seamă de publicații cu rol important în răspîndirea culturii în cele mai largi rînduri ale maselor de cititori: *Revista Carpaților* (Iasi, 1860), *Revista română* (București, 1861), ziarul *Țăranul român* (București, 1861), *Arhiva istorică a României* (București, 1864), *Familia* (Oradea, 1865), *Convorbiri literare* (Iasi, 1867).

Într-un asemenea cadru de avînt al energiilor culturale, în anul 1860, la sugestia lui Mihail Kogălniceanu și prin eforturile lui V.A. Urechîă, s-a înființat la Iasi Societatea „Ateneul Român”. Întemeierea societății a fost precedată de apariția la 15 septembrie 1860 a revistei cu același titlu, care își propunea să fie „un tablou fidel al societății românești de acum”, militînd pentru „luminarea nației și progresul literelor române”. Societatea și publicația ieșeană grupau în jurul lor nume prestigioase ale vieții științifice și culturale ale vremii, animate de dorința răspîndirii culturii în rîndurile poporului. După doi ani, ea și-a încetat activitatea, în urma mutării la București a unor intelectuali de frunte și în special a lui V.A. Urechîă, care, tot el, a relansat ideea înființării unei instituții similare în capitala României — idee îmbrățișată cu entuziasm de numeroși oameni de cultură din București, între care și Constantin Esarcu (1836-1898), întors de puțină vreme în țară, cu un titlu de doctor în științele naturii obținut în Occident. Împreună, Urechîă și Esarcu au pus — la București — bazele noii Societăți „Ateneul Român”, la începutul anului 1865.

Toate clasele societății

Un prim scop al societății îl constituia răspîndirea culturii prin toate mijloacele, îndeosebi prin conferințe, destinate tuturor categoriilor de public, încît „să poată să le asculte și să tragă din ele oarecare plăcere”. Prima conferință a fost ținută de C. Esarcu, în seara zilei de 28 ianuarie 1865, în salonul cel mare al caselor de lingă Cișmigiu, ce aparținuseră baronului Costache Ghica.

Inițiativa acestei forme de răspîndire a culturii în mase a fost sprijinită de oficialități și, în primul rînd, de ministrul de atunci al cultelor și instrucțiunii, Nicolae Kretzulescu. Conferințele s-au bucurat de succes, în mai puțin de 3 luni, ținîndu-se 31 de prelegeri. În toamna aceleiași an, 1865, au fost elaborate și statutele Societății culturale „Ateneul Român”. Printre cei 25 semnatari — deveniți membri fondatori — s-au aflat P.S. Aurelian, Th. Aman, Al. Lahovari, B. P. Hasdeu, Emil Bacalogh și a. În grupul membrilor societății s-au numărat, de asemenea, N. Grigorescu, M. Kogălniceanu, G. Sion, G. Tattarescu, Al. Odobescu, Matei Millo, Ed. Wachmann etc. „Eram atunci puțini la număr — avea să spună într-o conferință, douăzeci de ani mai tîrziu, C. Esarcu. Dar aveam ardoreea juvenilă, aveam credința înaintea căreia nu este obstacol; aveam convingerea că reprezentăm un mare interes, că sintem interpreți unei mari trebuințe a societății și a statului român”.

Așa cum precizau și statutele, Ateneul Român era o „societate științifică, literară și artistică”. Membrii ei „își propun de a-și adăogi cunoștințele prin mijloacele discuțiunii și ale lecturii și de a le răspîndi prin cursuri publice, foi periodice, cărți și corespondențe cu Ateneele și societățile analoage din străinătate”.

Activitatea Societății „Ateneul Român” se desfășura în patru secțiuni: științe morale și politice; științe naturale; fizico-chimice și matematice;

literatură și arte frumoase. Oricare membru al societății putea să facă parte din una sau mai multe secțiuni. Calitatea de membru al societății se acorda prin votul majoritar al adunării generale. Pe lingă aceștia, în rîndurile societății mai intrau membrii corespondenți și onorifici proveniți dintre personalitățile „care au contribuit, au lucrat într-un mod oarecare în interesul științei, al literaturii, al artei și îndeosebi al Societății Ateneului”, după cum se consemna în statute.

Prima întrunire publică a membrilor Societății „Ateneul Român” a avut loc la 28 noiembrie 1865, iar la 2 decembrie, al aceluiași an, s-a reluat ciclul de conferințe. Scopul și orientarea acestor prelegeri erau astfel formulate de C. Esarcu: „Ateneul nostru nu-și propune a se adresa numai la acea clasă a societății capabilă de a aprecia o conferință de Renan [filosof francez, istoric al religiilor; 1823-1892] și un concert de Rubinstein. El are asemenea în vedere masele mai puțin privilegiate ale poporului, pe care le va invita să participe la binefacerile instrucțiunii și educațiunii. Noua epocă de progres și regenerare a patriei — continuă el — trebuie să fie susținută de educația, de creșterea nivelului de cultură al maselor, așa cum și-a propus Ateneul, încît numai această cale va duce mai repede spre țința aleasă; numai stimularea printre cetățenii de orice vîrstă a datoriei civice și cultul pentru tot ce este Bun și Frumos va intra în preocupările în continuare, ale Ateneului Român”.

Timp de mai bine de opt decenii, în cadrul Societății „Ateneul Român” au conferențiat cele mai reprezentative personalități ale vieții politice, științifice, literare și artistice de la noi, precum și numeroși invitați de peste hotare.

Un templu al artei

De o largă și susținută audiență s-au bucurat prelegerile pe teme de istorie, susținute de nume prestigioase ale istoriografiei naționale. Astfel, la scurt timp după înființare, B.P. Hasdeu a vorbit despre

Istoria română și istoricii români (1866), *Instrucțiunea română în Transilvania* (1867); Mihail Kogălniceanu despre *Mișcarea unionistă în România. Lucrările divanului ad-hoc* (1884); Al. Odobescu — *Studii arheologice asupra artei în România* (1873), *Răscala românilor în Ardeal la 1784 sub Horia* (1878), *Despre Istoria ieroglică a lui Dimitrie Cantemir* (1879). Dintre conferințele lui V.A. Urechiă, amintim: *Patriotismul și istoria* (1875), *Cultura română în sec. XVII și XVIII* (1884), *Istoria în Parlamentul român* (1893). N. Iorga — prezent de numeroase ori în aula acestei instituții — a vorbit, între altele, despre *Basta și Mihai Viteazul* (1895), *Luptele românilor cu turcii de la Mihai Viteazul încoace și Cultura românească în epoca fanarioșilor* (1898), *Dezvoltarea politicii externe a poporului român* (1919). A.D. Xenopol, la rîndul său, a conferențiat despre *Influența grecească în Țările române* (1890), *Starea economică a poporului român* (1903), *Cultura română în sec. al XIV-lea* (1898). D. Onciul a vorbit despre *Originea statelor române* (1898), *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul* (1904), *Ideea latinității și a unității naționale în dezvoltarea noastră istorică* (1916). În fine, dintre multe alte nume, mai amintim pe Gh. I. Brătianu, care a conferențiat pe teme privind *Chestiunea Mării Negre* (1943) și *Probleme de istorie națională* (1944).

Printre membrii de onoare și corepondenți ai Ateneului s-au aflat valoroși oameni de știință și cultură străini, precum istoricii Ch. Diehl și G. Lacour-Gayet, geograful Em. Martonne, omul politic Paul Deschanel, profesorul Lucien Poincaré, publicistul Jean Richepin (toți din Franța), Angelo de Gubernatis și G. Vegezzi-Ruscalla (Italia), poetul Eugenio de Castro (Portugalia) etc. În 1910 și 1924, marele istoric al Bizanțului Ch. Diehl a prezentat în cadrul Ateneului un ciclu de conferințe *Constantinopolul de astăzi*.

• Activitatea societății s-a desfășurat, timp de peste două decenii, în amintita „sală de lingă Cismigiu”, cum

devenise cunoscută printre cei ce o frecventau. Pentru importanța și audiența tot mai mare pe care o căpătaseră acțiunile organizate de Societatea Ateneului se împunea ridicarea unui edificiu propriu. Ideea a fost lansată în 1873 de C. Esarcu, cu prilejul unui discurs rostit la închiderea Expoziției generale de arte plastice organizată de Societatea „Ateneul Român”: „De ce nu ne-am gândi a înălța în București — arăta Esarcu — un splendid templu artei și științei, a ridica un magnific edificiu cu magnifice proporțiuni arhitecturale; a înzestra capitala României cu un nobil monument pe care să-l arătăm cu mîndrie străinilor și care să constituie unul din principalele ornamente ale acestei cetăți din care ar trebui cu toții să avem ambițiunea de a face metropola Orientului”.

O asemenea construcție necesita însă uriașe fonduri materiale. Începutul a fost făcut printr-o importantă donație a comitelui Carol Rosetti după care au urmat și altele de la alți donatori. În 1887 societatea dispunea de un fond de 222 000 lei aur, insuficient însă pentru ridicarea unei clădiri impozante. Pentru stringerea unor noi fonduri au fost puse în vânzare 500 000 bilete de loterie la prețul de un leu fiecare (de unde a rămas și celebrul „Dați un leu pentru Ateneul!”), s-au organizat colecte și subscripții publice, mărindu-se considerabil suma inițială. Construirea edificiului Ateneului devenise o problemă de interes național. „Dacă există într-un stat interese tranzitorii — se arăta într-un document din acea vreme — există mai presus de dinsele interese permanente și exclusiv naționale. Ateneul este și voiește pururea a rămîne, în dezvoltare concepțiunii cu care se prezintă înaintea țării, interpretul acelor interese”.

Marea frescă

Pentru ridicarea clădirii, Primăria Capitalei a donat un teren ce aparținuse mai înainte Societății ecvestre române care intenționa să con-

struiască un manej de mari dimensiuni. Fuseseră turnate fundațiile, însă lucrările încetaseră. Pe aceste fundații s-a început ridicarea Ateneului. Amplasarea construcției a stîrnit la vremea ei discuții în contradictoriu, locul ales fiind socotit prea depărtat de centrul orașului. Au avut dreptate cei care au prevăzut dezvoltarea urbanistică a Capitalei, clădirea integrîndu-se într-un armonios peisaj urbanistic.

Piatra fundamentală a fost pusă la 26 octombrie 1886, construcția ridicîndu-se după planurile arhitectului francez Albert Galleron, contribuția unei comisii tehnice române formată din arhitecții Al. Orăscu, I. Mincu, I. Solescu, Gr. Cerchez, C. Băicoianu. După un an și patru luni, edificiul era ridicat într-o primă etapă. Inaugurarea sa a avut loc la 14/26 februarie 1888, cînd Al. Odobescu a prezentat conferința *Ateneul Român și clădirile antice cu dom circular*. Cărturarul amintea că în concepția inițiatorilor săi Ateneul Român trebuia să fie „și bun și frumos și folositor” spre a „împodobi țara cu o operă însoțită de un simțămînt mai artistic. Să iubim dar ce e frumos — continua Odobescu — ce e luminos, ce este armonios în natură ca și producțiunile genului; să căutăm purure a înălța pe ai noștri pînă la această sublimă iubire, căci astfel vom răspîndi în patria noastră una din cele mai spornice/semințe ale măririlor naționale”.

Un an mai tîrziu, la 5 martie 1889, s-a terminat și marea sală a Ateneului, care a fost inaugurată printr-un concert susținut de orchestra Filarmonicii, dirijată de Ed. Wachmann. Cheltuielile de construcții au necesitat, pînă în 1890, suma de 1 200 000 lei aur. „Pentru posibilitățile noastre de atunci — consemnează monografia *Ateneul Român* de I. Zamfirescu, V. Căndea, V. Moga, București, 1976 — suma este mare iar efortul de a o dobîndi de-a dreptul curajos și ieșit din comun”.

În anii 1893-1897 s-a construit scara cea mare, cu două

ramuri, din fundul vestibulului și sălile de expoziție care au găzduit multă vreme Pinacoteca țării. În 1924-1927, alte lucrări de construcții au dus la crearea spațiului pentru Biblioteca Ateneului, a unei săli pentru cinematograf și a unei pentru expoziții.

Palatul Ateneului era terminat de multă vreme dar în sala mare, o friză lungă de peste 75 metri, pe care era scris „Loc rezervat pentru marea frescă ce va reprezenta fazele principale ale istoriei românilor”, continua să rămână neîmpodobită.

Discuțiile asupra acestei fresce au durat decenii, dar fiind importanța ei deosebită. În 1901, pictorul Ștefan Popescu, care se oferise să execute fresca, scria: „Eu doresc să reprezint într-o lucrare monumentală nu numai imaginea și istoria poporului român, dar, în același timp, să fac o sinteză a tuturor manifestărilor vieții noastre și să arăt sufletul poporului nostru”.

În cele din urmă execuția lucrării a fost încredințată pictorului Costin Petrescu (1872-1954), membru al Societății Ateneului din 1920.

În 1933, schița lucrării era încheiată și ea a fost expusă pentru discuție publică. Izvorită dintr-o concepție originală, fresca lui C. Petrescu prezintă istoria românilor în desfășurarea ei unitară și continuă, din cele mai îndepărtate timpuri și până la momentul triumfului idealului național, la 1 Decembrie 1918.

Proiectul de frescă a fost acceptat și, la 11 septembrie 1933, s-a trecut la realizarea ei. Execuția lucrării necesita ca și construcția clădirii importante cheltuieli. S-a ape-

lat, ca și în 1886-1887, la contribuția cetățenilor. S-au organizat în Capitală și în alte orașe ale țării diferite acțiuni (conferințe, spectacole, zețatori) ale căror beneficii erau vărsate pentru fondul marii fresce. O contribuție importantă au avut-o liceenii din București și din țară, care și-au dat obolul, cumpărând vinetele difuzate în școli și care reproduceau detalii din schițele executate de Costin Petrescu pentru această lucrare. „Se poate spune — subliniază monografia amintită — că marea frescă din sala Ateneului reprezintă în bună parte, un dar făcut patriei de către liceenii țării”.

Focar de cultură

O dată importantă în istoria Ateneului o reprezintă ziua de 22 aprilie 1939, când s-a inaugurat orga de concert din sala mare, cumpărată printr-o colecție publică, al cărei principal inițiator și susținător a fost George Enescu.

De altfel, marele muzician a fost legat toată viața sa de Ateneul Român. Aici, la 1 martie 1898, pe când avea numai 16 ani, a debutat în dubla calitate de compozitor și dirijor, prezentând *Poema Română*. Astfel pentru prima dată, în sala mare a Ateneului au răsunat acordurile unei lucrări simfonice românești.

Să mai consemnăm, din cronica Societății Ateneului, și faptul că acțiunile sale s-au bucurat de un larg răspuns în toată țara, în decursul timpului înființându-se și activând filiale ale sale în numeroase localități, cum ar fi Alexandria, Bacău, Birlad, Botoșani,

Buzău, Brăila, Caracal, Cimpulung-Muscel, Constanța, Craiova, Dorohoi, Focșani, Galați, Giurgiu, Iași, Piatra Neamț, Pitești, Ploiești, Săveni-Dorohoi, Tirgoviște, Tecuci, Tulcea, Turnu-Severin, iar după Unirea din 1918, la Oradea, Timișoara, Turda etc.

Memoria cifrelor este graitoare când evocăm activitatea Societății Ateneului, a membrilor și susținătorilor săi. Astfel, în perioada 1865-1949, documentele înregistrează 1753 conferințe publice, 1 686 prelegeri la Universitatea Ateneului (1921-1948), 487 conferințe la filiale. Au fost organizate, de asemenea, 100 expoziții colective și 648 expoziții individuale, precum și cca. 10 000 manifestări culturale (congrese, concursuri, concerte, conferințe, serbări etc.).

„Multe din cele dobindite în direcțiunea organizării noastre de stat — scria A.D. Xenopol în primul volum al *Enciclopediei române*, Sibiu, 1898 — au fost mai întâi dezbătute, cernute, clarificate la tribuna Ateneului și în dezbaterile pe secțiuni ale lui. Ateneul a fost școala doctrinei politice și sociale, cit și un neîntrecut focar cultural”.

În timpul sălbăticilor bombardamente hitleriste din 24 august 1944, clădirea Ateneului — ca multe alte edificii de cultură și artă, clădiri publice sau locuințe particulare din Capitală — a fost grav avariată. Printr-un susținut efort al maselor de bucureșteni, Ateneul a fost reparat în scurt timp, încît la 1 aprilie 1945 palatul și-a redeschis porțile pentru public, iar la 20 mai, în sala mare, răsunau acordurile orchestrei simfonice, sub bagheta lui George Enescu. ■

PLANSELE NOASTRE

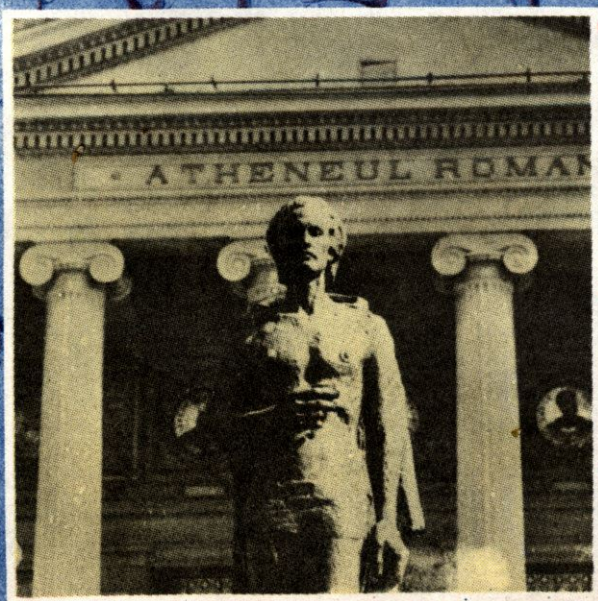
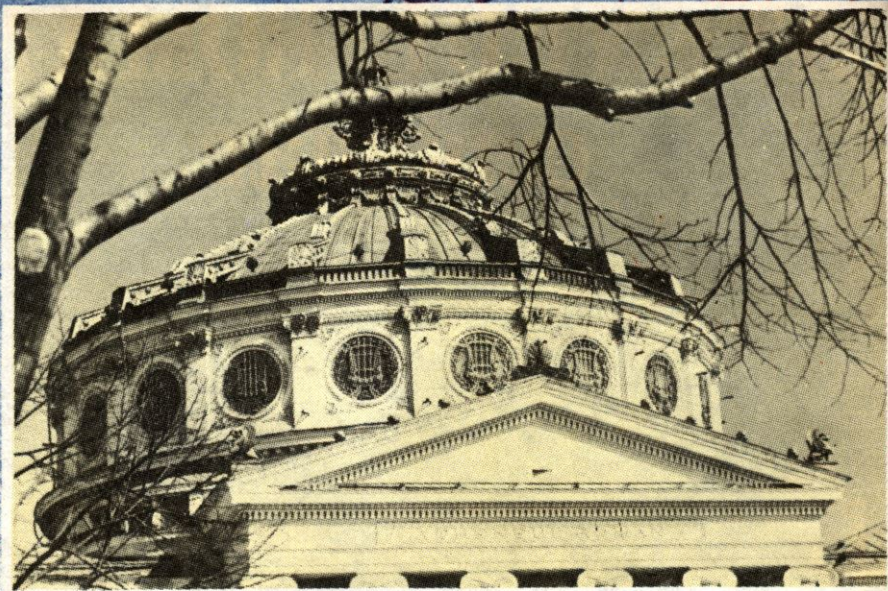
①-④ În urmă cu o sută de ani, se inaugura în Capitală un impozant edificiu cultural — **Ateneul Român**, care, de-a lungul anilor, a găzduit importante manifestări politice, științifice, culturale și artistice naționale și internaționale.

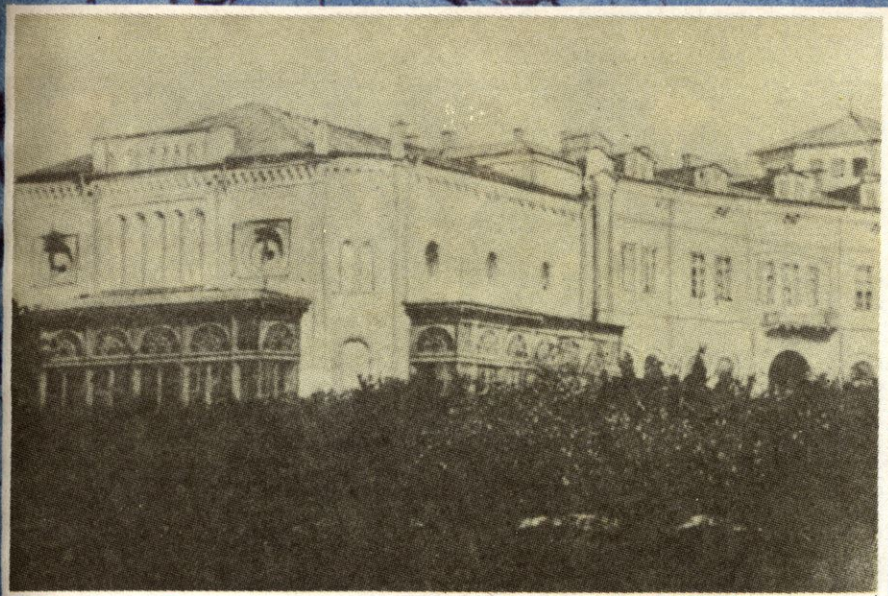
a) Rotonda sălii de concerte și... b) Cupola edificiului; c) Statuia poetului național, operă a sculptorului Gh. Anghel, străjuiește grădina Ateneului; d) Sala de concerte a Societății „Ateneul Român”, unde s-au dat primele concerte simfonice în București în secolul trecut; e) George Enescu la pupitrul Filarmonicii în 1946; f) Muzicieni celebri pe podiumul Ateneului: Yehudi Menuhin și David Oistrach, sub bagheta lui George Georgescu, într-un concert din anul 1958; g) Dirijează Sergiu Celibidache; ultimele patru fotografii sînt din colecția muzicologului Viorel Cosma. (**Ateneul Român — istorie și cultură**, p. 29)

ATENEUL ROMÂN

centenar

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXII)

ION POPESCU-PUȚURI

Considerat unul din reprezentativii istorici italieni ai vremii sale (apreciere făcută în *La Grande Encyclopédie*, vol. 31, p. 432), istoricul Carlo Troya este puțin cunoscut azi, la aproape un veac și jumătate de la moartea sa.

S-a născut la Neapole, la 7 iunie 1784 (după alte surse, 1785) ca fiu al unui medic de la curtea regală. A făcut studii de drept, devenind avocat al Casei Regale, dar mișcările revoluționare ce au urmat Congresului de la Viena din 1815 l-au îndreptat spre mișcarea de înnoire a Italiei. A intrat în organizația carbonarilor napolitani care, împreună cu revoluționarii din Nola și Avellino, au declanșat, la 1 iulie 1820, lupta revoluționară. Intervenția armatelor austriece, în cadrul campaniei de înăbușire a revoluțiilor inițiate după Sfânta Alianță, l-au obligat pe Carlo Troya să se refugieze din Napoli și să ia drumul pribegiei, la Florența, apoi la Roma, unde a rămas în toată perioada în care regatul Neapolelui, devenit acum Regatul celor două Sicilii, a fost sub ocupație habsburgică.

Carlo Troya a folosit prilejul anilor emigrației pentru adâncirea studiilor de istorie, dedicându-se studierii, în numeroase biblioteci și arhive din întreaga Italie, a istoriei străvechi a omenirii, cu conexiunile ei etnice de cultură și civilizație, existente între semințiile ce populau, în epocile respective, Europa, Asia și Africa. Rezultatele acestor prime cercetări s-au concretizat în două lucrări: *Dei popoli barbari avanti la loro venuto in Italia* în 1839 și *Discorso sulla condizione dei Romani vinti dai Longobardi* — 1841 care i-au atras deosebită apreciere a contemporanilor săi, devenind președinte al Societății istorice din Neapole (1844-1847).

Paralel a continuat activitatea politică, fiind unul dintre protagoniștii evenimentelor politice ale anului 1848, cînd, pentru scurtă vreme (3 aprilie-14 mai) a și fost președinte al Ministerului Național (deci prim-ministru al guvernului).

După înfrîngerea revoluției din 1848 a fost ales, în repetate rânduri, deputat al orașului Casoria. A fost, de asemenea, guvernator al provinciei Basilicata din sud-estul Italiei.

Paralel, și-a continuat activitatea de istoric lucrînd la opera sa fundamentală, în același timp și cea mai controversată, *Storia dell'Italia del Medio Evo*, proiectată în șaptesprezece volume, din care a realizat 12 volume compartimentate în cinci părți, ajungînd, cu re-

constituirea istoriei italiene pînă în epoca migrațiilor.

În *Istoria Italiei*, Carlo Troya a trebuit să abordeze și istoria geto-dacilor și relațiile statornicite, de-a lungul vremii, între aceștia și romani. Potrivit unei păreri ce exista încă din evul mediu (avîndu-și originea în identificarea — de către Iordanes și alți istorici din primele veacuri — a geților cu goții), Carlo Troya a preluat și el această idee pe care a dezvoltat-o într-un *Adaos* scris de el la cea de-a doua parte a lucrării sale, parte ce tratează în special istoria geto-dacilor carpatici, care, împreună cu alte popoare „barbare”, s-au ridicat împotriva Imperiului roman. În scurta *Introducere la Adaosul* la volumul II, intitulat *Faptele getice sau gotice*, Carlo Troya arată că scopul urmărit în aceste trei părți a fost să demonstreze că „geții lui Zamolxe și ai lui Decebal au fost strămoșii goților lui Theodoric din neamul Amalilor, precum și faptul că neamul getic sau gotic a fost diferit de cel germanic, cu toate că de-a lungul veacurilor neamul getic a inclus numeroase triburi germanice”.

Motivînd publicarea *Adaosului*, Carlo Troya arăta: „Pentru a putea discerne cît mai lesne firul acesteia, mi se pare util să adaug *Faptele getice sau gotice*, din care va rezulta în urma desfășurării continue a faptelor că ostrogoții lui Theodoric au fost urmașii geților sau dacilor lui Decebal și ai geților lui Zamolxe”. De fapt, *adaosul* este o cronologie amănunțită a istoriei marelui popor geto-dac, atît dinaintea erei noastre, cît și din era noastră, completînd cu date necunoscute sau mai puțin analizate cunoștințele noastre despre această perioadă.

În capitolul *Perioada istorică înaintea erei noastre*, perioada I: *De la Zamolxe la Burebista și la Deceneu*, Carlo Troya surprinde istoria geto-dacilor începînd cu anul 640 î.e.n., afirmarea lor în istorie, rolul deosebit jucat de Burebista „restauratorul gloriei getice”, spațiul geografic al geto-dacilor în timpul lui Burebista, al cărui regat se întindea „pe malurile Tyrasului [Nistrului] unde locuiau o parte din geți numiți Tryageți și pe malurile fluviului Boristhenes sau Nipru pînă în părțile răsăritene ale Boemiei”, unde — adăugă Carlo Troya — „au ajuns poate și cîteva scînteie din noua civilizație pe care Deceneu o răspîndea în rîndul geților de la Dunăre”.

Carlo Troya amintește, de asemenea, constituirea Confederației geto-dacice, înfăptu-

ită sub Burebista de geto-daci și alte neamuri pentru a face față pericolului roman.

În perioada a II-a, intitulată *De la Burebista și Deceneu la Decebal*, istoricul italian enumeră acțiunile unor regi care au domnit între cei doi mari conducători ai poporului geto-dac.

În capitolul *Timpurile istorice ale erei noastre*, după ce amintește de o seamă de regi ai geto-dacilor, despre faptul că „cîntecele și limba geților ajunseseră la un nivel atât de ridicat, încît [poetul roman] Ovidiu a putut dicta un poem în limba getică, elogiind pe Augustus”, Troya caracterizează apoi personalitatea marelui rege geto-dac Decebal, care „redă vigoarea regatului zamolxian al lui Burebista, fortifică în mod admirabil orașul său Sarmizegetusa, din provincia numită astăzi Transilvania”.

Carlo Troya acordă o mare atenție alianțelor înfăptuite de Decebal, apreciind că regele geto-dacilor „leagă prietenii cu alte popoare și își îndreaptă privirile spre Pa-corus, regele parților”, în vederea atacului comun împotriva Imperiului roman aflat în expansiune.

În această parte a *Adaosului*, Carlo Troya formulează semnificative opinii despre istoria geto-dacilor. El apreciază că: „Cei mai nobili dintre Pilofoři sau Capelluti [este vorba de pileati și comati — *n.n.*] din rîndul geților care se distinseseră în războiul împotriva lui Cornelius Fuscus, au primit numele de Ansi sau Asi, adică semizei; acest titlu a fost apoi luat sau obținut în veacurile următoare de tovarășii celui care s-a dat drept zeul Odin și s-a îndreptat spre Scandinavia”.

Printre acești Asi — consideră Carlo Troya, prelund informații cuprinse în *Compendiul* lui Iordanes — a fost și Gaptō, cel mai vechi străbun al familiei Amalilor, care ar alcătuiri astfel o ramură a geto-dacilor.

Istoricul italian prezintă apoi succesiunea celor 17 generații ale familiei Amalilor: „1. Gaptō a fost tatăl lui 2. Amal, care a fost tatăl lui 3. Agius, tatăl lui 4. Amalus, care a dat numele familiei și a fost tatăl lui 5. Isarna, tatăl lui 6. Ostrogot (rege) care a fost tatăl lui 7. Unilt, devenit tatăl lui 8. Atal, tatăl lui 9. Aghiulf, tatăl lui 10. Ausila, tatăl lui 11. Ediulf, Vidulf și Ermanarich (cel Mare). Numitul Vidulf a fost tatăl lui 12. Valevarans, care a fost tatăl lui 13. Vinitar, care printre alții a avut ca fiu pe 14. Teodemir, tatăl lui 15. Theodoric, regele Italiei, tatăl Amalasuntei care, de la un alt Amal, a născut pe 16. Atalaric, rege”.

„Lipsește — adaugă Carlo Troya — o generație bărbătească uitată de Iordanes. Aceasta trebuie să fi fost cea a lui Munit sau Unalamerus, pe care Cassiodor îl numește printre

principii Amali și tot el, în alt loc, afirmă că în realitate generațiile Amalilor au fost 17.

Pînă la Ermanarich cel Mare, neamul Amalilor — consideră Carlo Troya — a domnit asupra ostrogoților și vizigoților uniți, cu toate că ambele popoare erau împărțite în triburi mai mici. La moartea lui Ermanarich, potrivit relatărilor lui Iordanes, vizigoții s-au despărțit de ostrogoți. Valevarans, nepotul lui Ermanarich, a domnit asupra ostrogoților și a fost străbunicul lui Theodoric al Amalilor, regele Italiei”.

Revenind la istoria geto-dacilor carpatici și înfrîngerea lor de către împăratul Traian, Carlo Troya precizează pe bună dreptate că doar o treime din regatul lui Decebal a căzut sub stăpînirea romană, celelalte două treimi, locuite de cincisprezece „popoare de neam getic”, rămînînd în afara hotarelor imperiului.

„Este necesar — scria Carlo Troya — să amintim numele celor 15 popoare indigene existente cu mult înainte [de cucerirea romană — *n.n.*] despre care însuși Ptolemeu-geograf, scria, puțini ani după cucerirea lui Traian, că ar fi cuprinse în Dacia romană și deci ar fi devenit supuse ale Imperiului. Aceste popoare erau: 1. Anartii; 2. Tauriscii; 3. Costobocii; 4. Predavensii; 5. Ratacensii; 6. Caucoensii; 7. Biefii; 8. Buri-davensii; 9. Cotensii; 10. Albocensii; 11. Potulatsensii; 12. Sensii; 13. Saldensii; 14. Ciagisii; 15. Piefigii. Aceste numiri — adaugă Carlo Troya — mai dăinuiau atunci cînd Ptolemeu își dicta scrierile geografice”.

O atenție deosebită merită aprecierea lui Carlo Troya făcută asupra geto-dacilor după retragerea administrației romane sub împăratul Aurelian. El apreciază: „Eu, deci — scrie el —, voi împărți în două cronicile referitoare la geți. Voi numi geto-dacicii pe toți cei care au intrat sub stăpînirea romanilor; și geto-daci pe ceilalți, care au rămas liberi timp de 170 de ani, cîți au trecut de la cucerirea lui Traian pînă la părăsirea Daciei de către împăratul Aurelian. Atunci dacicii s-au reunat cu geto-dacii, de același neam și toți s-au numit goți, ca efect al unei ușoare mutații în pronunție, nu diferită de cea prin care Mesii s-au numit Misi și Bastarnii au devenit Basterni; tot după cum aceeași Daci, după Strabon, s-ar fi numit Davi sau Dai.

Această schimbare de pronunție — după Carlo Troya — pare să fi început în Tracia”.

Fragmentul pe care îl prezentăm, în continuare, din capitolul consacrat de Carlo Troya *Faptelor getice sau gotice*, cuprinde sub forma unui indice cronologic principalele evenimente din istoria geto-dacilor, așa cum a reconstituit-o istoricul italian pe baza izvoarelor consultate de el.

Perioada istorică

inaintea erei noastre

Perioada I: De la Zamolxe la Burebista și la Deceneu

640 I.e.n. Geții din Tracia descriși de Herodot. Zeul Zamolxe: peștera din Cira; edificii subterane, după o arhitectură getică, numită apoi getică, sau cel puțin după o artă a construcțiilor propriu lor; singeroase solii (ambasade) trimise la Zamolxe. Istoria Italiei (Ist. I. p. 122-123. Tabele cronologice (Tab. Cron.) p. 80.

640 Zorabos-Tereosil și Pili printre geții. Muzica și ceterole (lirele). Poligamia. Obiceiuri. Ist. I. p. 123. Tab. Cron. p. 81.

508 Geții duși în Scythia europeană de către Darius, fiul lui Histaspes. Ist. I. p. 161. Tab. Cron. p. 96.

508 Geții își recapătă libertatea; numiți de Herodot „cel mai drept și cel mai vitej dintre țări”. Ist. I. p. 162. Tab. Cron. p. 96.

429 Octombrie. Geții intră sub stăpânirea tracilor odrisi. Ist. I. pp. 179-180. Tab. Cron. p. 101.

429 Octombrie. [Sint consemnați de Izvoare] Dii Macherofori de la Rodopi din care se crede că s-ar trage dacii sau geții. Ist. I. pp. 179 și 180. Tab. Cron. pp. 78-79.

340 Geții [sint] supuși de către regele [scit] Ateas. Ist. I. pp. 188-189. Tab. Cron. pp. 103-104.

340 Războiul lui Filip II Macedon anul împotriva geților de dincoace de Dunăre. Eficacitatea ceterelor (lirelor) Pilior, după spusele lui Teopompos. Ist. I. p. 189. Tab. Cron. p. 103.

335 Alexandru II Macedon (cel Mare) atacă pe geții stabiliți dincolo de Dunăre și care ridicaseră orașul Helis, conform arhitecturii sau artei getice de a construi. Bogatele lor recolte; prin urmare [dovezile practicării] agriculturii. O parte din geții rămân în Tracia. Ist. I. pp. 191 și 199. Tab. Cron. p. 104.

334 Geții vorbeau aceeași limbă cu dacii și ambele popoare [de fapt un singur neam denumit diferit de greci și romani], după cum povestește Strabon, vorbeau un grai al tracilor. Ist. I. p. 198. Tab. Cron. p. 109.

334 Daco-geții ucid pe Zopyrion, căpitan al lui Alexandru Macedon, cu întreaga sa oștire. Ist. I. p. 202. Tab. Cron. p. 110.

295 Victoria, ospățul și mărînimia lui Dromichete, regele geților de dincolo [la nord] de Dunăre. Ist. I. pp. 221-223. Tab. Cron. p. 120.

129 Citișii și Capnobatii printre geții descriși de Poseidonios. Celbătul și sacrificiile lor. Ist. I. p. 278. Tab. Cron. p. 144.

109 Daco-geții trec Dunărea și invadează Tracia până la [râu] Ebru (Heros). Respingi de Minucius Rufus. Ist. I. p. 292. Tab. Cron. p. 147.

84 Daco-geții înfrinși de bastarni și de aceea puși să fie îmbrăcați cu strale femeiești de către regele lor Oroles sau Rostolodes (Rubobostes). Ist. I. p. 324. Tab. Cron. p. 156.

84-44 [Domnia lui] Burebista, restauratorul gloriei getice. Primește pe Deceneu, venit din Egipt și din Orient; ambii dau geților legile numite

[de Iordanes] „Bellagines”; Deceneu îi învață alfabetul, precum și artele, științele și alte discipline orientale. (Vezi anul 44.) Ist. I. pp. 324-325. Tab. Cron. p. 156.

80 Vasta stepă a geților. O parte din geții se întindea până la Tyras, adică la Nistru, și de aceea au fost numiți tyrageti. Confederația daco-geților formată de Burebista. Ist. I. pp. 325-326. Tab. Cron. p. 156.

75 Geții lui Burebista dăruind rogatul [celor] boilor lui Crisafros. Devastarea Tracia, Macedonia și Iliria. Rogatul lui Burebista se întinde de la malurile Tyrasului și din țara tyragetilor până în părțile răsăritene ale Boemiei. Datorită acestor victorii, populația getică pătrunde în Germania orientală, unde au ajuns poate și câteva scinte din noua civilizație pe care Deceneu o răspîndea în rîndurile geților.

Victorie a lui Burebista asupra tauriscilor. Ist. I. p. 329.

75 Geții lui Burebista sint numiți daci de către Caesar. Acesta povestește că în zilele sale Pădurea Hercinică se întindea în partea sa răsăriteană până la hotarele dacilor și ale amarilor, vecinii acestora. Ist. I. p. 329. Tab. Cron. p. 156.

59 Caesar adă pentru prima oară numele lui Ariovist în Gallia și cel al suevilor și al celorlalți germani. El deschide romanilor — pentru a ne exprima în modul acesta — lumea germanică, atunci cînd rogatul getic al lui Burebista era în plină splendoare. Ist. I. p. 348. Tab. Cron. pp. 160-161.

47 Geții lui Burebista pun stăpînire pe Olbia, de la malurile fluviului Boristhenes sau Nijru ca și pe alte orașe de la Pontul Euxin. Ist. I. pp. 358-359. Tab. Cron. p. 165.

46 Întinderea daco-geților. Caesar, invidios, trimite pe Octavian în Egipt să pregătească războiul împotriva acestora. Ist. I. p. 359. Tab. Cron. p. 163.

44 Moartea lui Burebista; Imperiul daco-geților se împarte în mai multe părți. Ist. I. p. 350. Tab. Cron. p. 163.

Perioada a II-a: De la Burebista și Deceneu la Decebal.

44 La moartea lui Burebista. Deceneu este și mai mult venerat de către geții. Stabilește locuința preoților lui Zamolxe pe Muntele Cogeon (Kogalniceanu), dincolo de Dunăre; reformează pontificatul zamolxian; împarte pe geții în ordinul Pilofoților sau Pileafților și al Capelluților sau Comaților; face cunoscut geților astronomia și agricultura; ridică noi altare și clădește edificii sacre, urmînd probabil canoanele arhitectonice din Egipt, de unde venise, și din Orient. Ist. I. pp. 363-366. Tab. Cron. p. 165.

44 Comosicus, preot și rege, îi succede [la tron]. Domnese asupra unor diferite regiuni locuite de geții în același timp regii: Zixrales, Dicomos, Dapxy, Rhelos, Cotyso, poate aceiași cu Comosicus. Ist. I. p. 367. Tab. Cron. p. 165.

34 Pătrunderi ale regelui Cotyso în Tracia. Augustus îi face să spero că va putea să se căsătorească cu una din fiicele sale. Cotyso se alătură lui Antonius. Ist. I. p. 373. Tab. Cron. p. 168.

33 Regele Dicomos îi trimite lui Antonius la Actium o ceață de geții. Ist. I. p. 375. Tab. Cron. p. 168.

29 Războaie civile între geții lui Dapxy, Zixrales și Rhelos. Sarmati ai lungă poporul geților până la Tisa. Ist. I. pp. 375-376. Tab. Cron. p. 169.

28 Dapxy este înfrînt într-o fortăreață în care se închisese, unde apoi se sinucide împreună cu al săi. Zyrraxes, stăpîn al puternicei fortărețe Genucia, care cade în mina lui Licinius Crassus. Ist. I. p. 378. Tab. Cron. p. 169.

16 Cotyso cu geții trec Dunărea pe gheață. Ist. I. p. 386. Tab. Cron. p. 171. An încert:

Corillo sau Scorillo, rege al geților. Ist. I. p. 367. Tab. Cron. p. 171.

10 Daco-geții care trecuseră Dunărea sint respinși de Tiberius. Ist. I. p. 301. Tab. Cron. p. 174.

Timpurile istorice ale erei noastre

Anul 2. Pretinsă descoperire a insulei Gotlandia din [Marea] Baltică; însă, despre care se povestește, fără nici un fel de dovadă istorică din partea vreunui scriitor sau în baza vreunui document contemporan, că ar fi patria geților. Și chiar dacă lucrul acesta ar fi fost dovedit, de ce geții gotlandezii îi trebuie să se îndrepte de la Baltica spre Dunăre, unde exista o împărăție zamolxiană, a lui Burebista și a lui Deceneu, și de ce geții de la Dunăre n-ar fi trimis o colonie spre Baltica, colonie care să fi pus stăpînire pe insula Gotlandia? Da, trebuie să o repetăm, lipsesc cu desăvîrșire dovezile pentru una dintre aceste două presupuneri. Doar cronicile nordice, scrise după secolul X al erei noastre, s-au referit la povestea mai sus-amintită, despre descoperirea insulei Gotlandia în primul an al erei noastre. Ist. I. p. 414. Tab. Cron. p. 179.

9 Daco-geții se înmulțiseră atît de mult dincolo [la nord] de Dunăre încît prefectul roman Aelius Catus a putut să strămute, așa cum povestește Strabon, 50 000 dintre aceștia în Tracia. Ist. I. p. 430. Tab. Cron. p. 183.

9 Dar luptele dintre ei îi măcinaseră, adăugă Strabon, și în epoca sa geții nu mai puteau ridica decît 40 000 luptători. Ist. I. p. 431. Tab. Cron. p. 183.

17 Geții de dincolo de Dunăre veneau deseori să prade teritoriul Tomisului din Tracia, oraș grecesc unde era exilat Ovidiu. Mai existau și geții care nu părăsiseră nicicînd Tracia. Ist. I. p. 488. Tab. Cron. pp. 187-188. „Deși este amestecată între greci și geții, regiunea se revendică mai degrabă din geții prost învinși”.

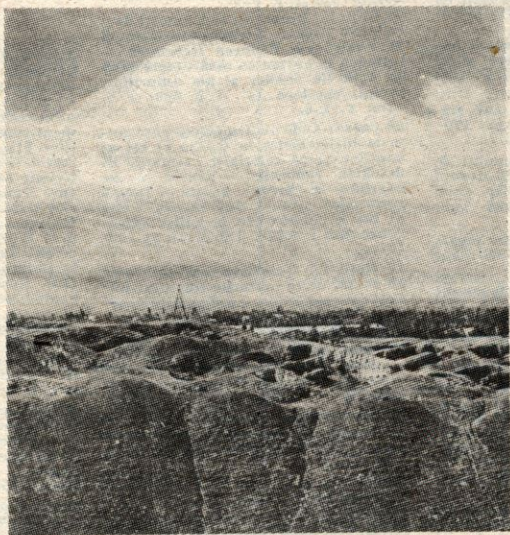
(Ovidiu, Tristele, Cartea a V-a, Elegia VII, versurile 11, 12).

17 Și grecii din Tomis, dacă Ovidiu spune adevărul, învinsăseră din pricina vecinătății cu geții săși închele cercurile cu spadele. „Nu se tem de legi dar legalitatea cedează în fața forței. În ceea ce-l privește pe războinic, iar justiția zace sub sabie.” (Ovidiu, Tristele, versurile 47, 48).

17 Cîntecele și limba geților ajunseră la un nivel atât de ridicat, încît Ovidiu a putut dicta un poem în limba getică, elogiind pe Augustus. Ist. I. p. 449. Tab. Cron. p. 187. ■

URARTU — ȚINUTUL DINTRE DOUĂ MĂRI

MELINÉ POLADIAN-GHENEA

Pentru mulți, frumusețea misterioasă a Caucazului a fost relevată de acea admirabilă povestire romantică. Un erou al timpului nostru, în fapt un jurnal deghizat al scriitorului Mihail Lermontov.

Desigur, cel ce privește harta Caucazului de azi nu va recunoaște cu ușurință locurile evocate de eroul povestirii lui Lermontov, Grigori Alexandrovici Peciorin. Dar va putea vedea că între Marea Neagră și Marea Caspică se înalță lanțul muntos semeț al Caucazului. El mărginește la nord Gruzia, Armenia și Azerbaidjanul, pe întinsul cărora istoria este prezentă la fiecare pas. Avînd aspectul unui istm între două mări — de unde funcția de punte de trecere dintre nord și sud — această „țară de piatră“, hrănită și protejată de uriașul complex muntos al Caucazului, a adăpostit în multe sale văi și depresiuni, încă din vremuri imemorabile, diverse populații mai mari sau mai mici. A rezultat de aici un original mozaic de culturi locale. Rolul lor în vastul spațiu mediteranean-european și al Orientului Apropiat a început să-i preocupe în mod sistematic pe specialiști abia în vremea din urmă.

În imaginea de sus: vedere generală, dinspre nord, a asezării Teșebaini (sec. VII î.e.n.); în fundal, Muntele Ararat.

În secolele XIII-VII î.e.n., populații originare din spațiul carpato-balcanic au participat la o violentă deplasare în spațiul egeean și în Anatoția. Alte valuri au ajuns în Caucaz și, după unele păreri, la întemeierea statului Urartu din podișul Armeniei și Transcauzia a luat parte și triburi tracice stabilite aici¹. Nu este locul să insistăm asupra acestei pasionante probleme, dar s-ar părea că participarea tracilor la procesul de

etnogeneza a viitoarelor popoare caucaziene a fost destul de consistentă.

Au urmat apoi lungi perioade favorabile legăturilor între spațiul carpatin și cel caucazian. Relativa unitate creată de răspîndirea coloniilor grecești pe întregul perimetru al Pontului „ospitalier“, menținută în vremea Imperiului roman, în cadrul căruia s-au găsit, fie și pentru scurtă vreme, provinciile Dacia și Armenia, iar apoi a Imperiului bizantin, care a constituit o largă punte între Orientul Apropiat și Dunărea de Jos, oferă jaloanele unei posibile istorii comune pentru pămînturi și popoare geografic îndepărtate. Mai ales în evul mediu și modern relațiile directe și indirecte dintre țările române și Caucaz s-au

¹ Magazin istoric, nr. 9/1976, 7/1986.

amplificat, materializându-se, nu o dată, în realizări de notabilă valoare.

Alungați din propria lor țară de invaziile asiaticе, mulți armeni au găsit adăpost în Moldova, unde primele lor lăcașuri de cult sînt semnalate încă de la sfîrșitul sec. XIV. Prosperitatea coloniilor armenеști de aici s-a tradus în crearea unor scriptorii proprii, cu calligrafi și miniaturisți de talent, ca și în ridicarea mai multor monumente. Mai tîrziu, în sec. XVII, grupuri masive de armeni au trecut din Moldova în Transilvania, unde au contribuit la urbanizarea localităților Gherla, Dumbrăveni, Gheorgheni.

În cadrul legăturilor indirecte să menționăm circulația unor motive decorative provenind din Caucaz și integrate în compoziția arhitectonică a unor monumente de renume, precum ctitoria episcopală din Curtea de Argeș, biserica mănăstirii Dragomirna, Trei Ierarhi din Iași.

Un moment deosebit în istoria relațiilor culturale româno-caucaziene îl constituie venirea în Țara Românească a „meșterului de tipare” Andrei. Originar din Iviria Caucazului — de unde porecla de „Ivireanu” — tînarul Andrei s-a dovedit a fi un ales cîrturar și iscusit artist, impunîndu-se repede în atenția contemporanilor săi de la curtea lui Constantin

Brîncoveanu. Intrat în cinul monahal cu numele Antim, el a ajuns pe înalta treaptă de mitropolit al țării, calitate pe care a onorat-o în mod strălucit, locul său în istoria culturii românești demonstrînd o deplină identificare cu aspirațiile cele mai nobile ale poporului său adoptiv. La inițiativa lui Constantin Brîncoveanu, Antim Ivireanu a confecționat tipare cu caractere tipografice gruzine și a trimis la Tbilisi o tiparniță pe care a pus-o în stare de funcționare meșterul Mihai Ștefanovici, venit pentru aceasta de la București, împreună cu un grup de ucenici. Și astfel, în anul 1708, apărea la Tbilisi prima carte tipărită în limba gruzină, o evanghelie, monument de cultură care purta pecetea legăturilor dintre două țări îndepărtate.

Rapida trecere în revistă a confluențelor istorice carpatо-caucaziene nu a urmărit altceva decît să îl convingă pe cititor că în peisajul său sufletesc, tărîmul dintre cele două mări merită să ocupe un loc de frecvente popasuri. Să zăbovim deci — prin intermediul paginilor selectate din cartea cercetătoarei românce Melinê Poladian-Ghenea, ce urmează să apară la Editura Meridiane, cu titlul *Arta preistorică și antică din regiunea caucaziană* — asupra unui moment din istoria acestor locuri: epoca regatului Urartu.

Vasile DRĂGUT

In pp. 38-39: imagini ale unei figurine feminine cu aripi (sec. VIII î.e.n.)

Sculptură în lemn și bronz — aflată la Muzeul Armeniei din Erevan — mărturie a nivelului de dezvoltare atins de arta urartu

O regiune uitată de istorie

„Timpul nu păstrează în egală măsură amintirea regatelor din vremuri trecute”, spune arheologul sovietic B.B. Piotrovski¹. Într-adevăr, Egiptul, Asiria, Babilonul, Grecia sau Roma sînt astăzi nume bine cunoscute ale unor state antice, a căror civilizație a fost atent studiată și despre care s-au scris multe cărți și articole. Altele însă s-au cufundat într-o uitare totală. Este și cazul statului transcaucazian cunoscut sub numele de regatul Van sau Urartu, care, după ce a cunoscut o vertiginoasă ascensiune, strălucind cu putere pe arena politică a Asiei, a intrat, odată cu declinul său politic, în conul de umbră al istoriei. Țara Urartu (corespunzînd biblicului Ararat și Armeniei de mai tîrziu), era situată în jurul lacului Van. Pornind de la

¹ Arheolog și orientalist sovietic, născut în anul 1908. Începînd din 1930, a inițiat mai multe campanii de săpături în zona Caucazului. Principalele sale lucrări sînt consacrate istoriei acestei zone în epoca antică, în special statului Urartu, originii și istoriei vechi a poporului armean. Este membru al Academiei de științe a U.R.S.S. și al Academiei de științe a R.S.S. Armene. Cronologia folosită în articol îi aparține.

acest teritoriu de bază, ea s-a extins în întreaga Transcaucazie. Începîndu-se la răsărit cu Marea Caspică, la sud cu râul Arax și lacul Urmia, iar la vest cu fluviul Eufrat și munții Taurus. Orientalistul francez Saint-Martin, care a călătorit la începutul secolului XIX prin aceste ținuturi, ne-a lăsat o frumoasă descriere: „Pămînt vast, brăzdă în toate direcțiile de un mare număr de riuri și de torente, acoperit de lacuri întinse, îngrădit de jur împrejur de munți înalți, care fac accesul extrem de dificil și împart regiunea într-o serie de văi adînci, ce formează tot atîtea ținuturi distincte”.

În anele hittite și asiriene figurau mențiuni despre statul Urartu, denaturate de subiectivismul autorilor dornici de a-i preamări pe proprii lor cîrmuitori. Dar, pînă la începutul secolului nostru, nimeni nu reușise să plaseze acest regat pe hartă. Obiectele de artă urartu, descoperite întîmplător sau în urma unor săpături mai mult sau mai puțin autorizate, au fost atribuite, de cele mai multe ori, unor culturi străine: asiriană, hittită, iraniană, greacă. Și, ca o culme a ironiei, însăși tradiția orală a armenilor — urmașii direcți ai urartilor — a atribuit multe din realizările acestui popor

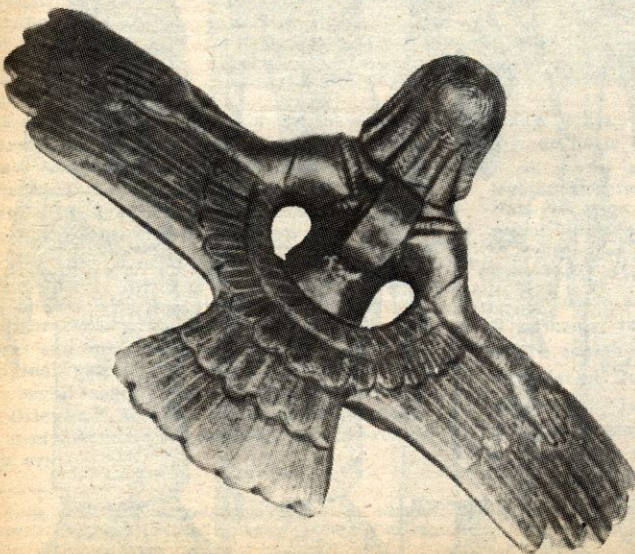
tocmai dusmanilor săi, asirienii. Astfel, istoricul armean Moise din Khoren² (sec. V e.n.), bazîndu-se pe povestirile și legende populare ajunse pînă la el, atribuia multe construcții monumentale reginei asiriene Semiramis (812-803 î.e.n.). De fapt, ea era doar învinsa regină urart Mennu (810-771 î.e.n.), cel care era adevăratul făuritor al respectivelor construcții.

În anul 1827, în drumul său prin zona caucaziană, arheologul german F.E. Schulz descoperă pe malul lacului Van ruinele unei cetăți, ziduri de apărare, coridoare săpate în stîncă, apeducte, inscripții rupestre, care prezentau semnificative asemănări cu o descriere lăsată de istoricul armean Moise din Khoren. Moartea i-a întrerupt însă cercetările și locurile au rămas pradă călătorilor de comori.

La sfîrșitul secolului trecut și în primele decenii ale sec. XX, au fost inițiate o serie de expediții arheologice. Interesul a fost stîrnit de descifrarea „tablitelor de lut”³ în care erau descrise expedițiile regilor asirieni în Urartu. Ulterior, au putut fi citite și inscripțiile cuneiforme în limba urartu, care relateau diverse evenimente din istoria acestui stat. Au ieșit, treptat, la iveală principalele vestigii ale acestei străvechi civilizații: ruine de cetăți, palate, temple, mormente, depozite de alimente și vinuri, locuințe, inscripții descoperite la Erebuni, Teișebani, Arghistikhinili, Altn-tepe, Kayalidere⁴. Pe baza lor și a

²⁻³ Magazin istoric, nr. 7/1983; 7-8/1968.

⁴ Într-un articol cu titlul *Predecesorii armenilor în Armenia*, apărut în cotidianul *Constituțional* nr. 3233 din 23 aug./5 sept. 1900, pp. 1-2, autorul (nesemnlat), bazîndu-se pe unele descoperiri și pe descifrarea unor inscripții cuneiforme, releva importanța istorică a statului Urartu, menționînd cîțiva regi și cuceririle lor teritoriale, și prezenta unele date despre cultura urartu. În ciuda unor inadvertențe și erori inerente pentru posibilitățile de informare din acei ani, articolul avea meritul de a prezenta o pagină necunoscută de istorie și de a avansa interesante păreri asupra semnificației sale. Autorul scria între altele: „Pînă acum eram prea aplicați a crede că în lumea antică n-au fost decît cele două-trei popoare, pe care tradițiunea clasică ne i-a păstrat. În afară de dînsle credeam că sînt numai barbari. Fiecare descoperire nouă ne dovedește că Asia și Africa constituiau atunci un întreg politic tot așa de complex, ca și

izvoarelor scrise care ni s-au păstrat, putem reconstitui astfel principalele momente ale evoluției acestui stat.

Măreție...

Regatul Urartu s-a format între sec XIII-IX î.e.n., ca o confederație tribală urmînd unui îndelungat proces de dezvoltare economică, socială și politică a triburilor și uniunilor de triburi de pe cursul superior al fluviului Tigru și Valea Ciorokhului. În anul 1130 î.e.n., un rege asirian a întreprins o expediție contra „țării Nairi”, denumirea dată în izvoarele asiriene teritoriului numit mai tîrziu Urartu. Într-o inscripție care s-a păstrat, el povestea că „am traversat mlaștini inaccesibile, ținuturi pline de febră, în care nici un rege nu pătrunseseră mai înainte. Am pășit pe drumuri dificile, am trecut prin hățșuri dese. Mi-am tăiat cale cu greu prin locuri stîlcoase, cu carele mele cu roți din piatră. 23 de regi din țara Nairi își pusese războiul și armele la graniță. Ei au ieșit înaintea mea pentru a mă înfrunta, dar i-am împins înapoi prin forța armelor mele”.

În jurul anului 860 î.e.n., sub regele Arame (sau Aramu) era realizată unificarea triburilor menționate. La scurt timp în urmă, regele asirian Salmanasar III (858-824 î.e.n.) l-a supus pe regele urartu. Rivalitatea dintre cele două state era provocată de lupta pentru supremația politică în zonă, care să le asigure stăpînirea unor păsuni întinse, a bogatelor resurse minerale, în special minereuri de fier din munții din jur și controlul asupra drumurilor comerciale ce se intersectau în acest spațiu. În urma unei suite de evenimente, ce nu pot fi reconstituite cu claritate, pe tronul regatului Urartu s-a instaurat dinastia întemeiată de Sarduri I (832-824 î.e.n.). Dispunînd de un potențial militar însemnat, el a inaugurat prin cuceririle sale expansiunea teritorială a statului Urartu. Într-o inscripție redactată în limba asiriană, noul stăpînitor se in-

titula deja „rege mare, rege puternic, rege al lumii, rege al țării Nairi, rege fără seamăn, cîrmuitor minunat ce nu se teme de cîmpul de luptă, în stare să îi supună pe cei nesupuși... rege al regilor, care primește tribut din partea tuturor celorlalți regi”.

Profund de situația politică favorabilă — puterea Asiriei era mult slăbită în urma tulburărilor interne și a cuceririlor pentru domnie dintre diverși pretendenți — Sarduri I și fiul său Ispuini I (824-810 î.e.n.) au putut iniția lucrări edilitare de mari proporții. În capitala Tușpa s-au ridicat o fortăreață, ziduri de apărare, temple și alte clădiri publice, iar în jurul lacului Van și în alte puncte ale țării, cetăți de apărare.

În ultimii ani ai domniei sale, Ispuini I a împărțit puterea cu fiul său Menna I (810-786 î.e.n.), care a continuat să extindă granițele statului. Întinderea stăpînirilor sale poate fi reconstituită pe baza inscripțiilor răspîndite din bazinul râului Murat (îngă orașul Malatya de azi) în vest, pînă la lacurile Sevan în nord și Urmia în sud-est. Pentru a-și întări dominația asupra părții centrale a imperiului și a noilor teritorii cucerite, ca și pentru a-și asigura bazele necesare viitoarelor campanii, Menna I a ridicat orașe și fortificații la marginea statului său, pe cursurile superioare ale râurilor Aradzan și Arax, în ținuturile Erzerum și Kars, pe valea râului Ciorokh. Pentru alimentarea orașelor cu apă s-au construit canale și apeducte. Există și o vastă rețea de canale pentru irigații, între care cel mai important era „canalul Șamiram”, aflat în funcțiune și astăzi, după două milenii și jumătate. El avea o lungime de 80 km — ne spune Moise din Khoren —, era susținut de piloni groși de piatră care îl ridicau pînă la 25 m deasupra solului, străpungea stînci dure prin tunele lungi, trecea peste râuri prin jgheaburi solide.

Același autor armean ne-a lăsat și o descriere a orașului Tușpa, în care Menna I a ridicat o serie de construcții, puse tot pe seama legendarei regine Semiramis: „În cîțiva ani ea a ridicat o cetate nemaipomenită, cu ziduri impunătoare și porți de bronz. Înăuntrul cetății a pus să se construiască un mare număr de clădiri minunate, din piatră de diferite culori, cu două sau trei caturi, împodobite uneori cu balcoane. Concepute cetatea după un plan ingenios, cu străzi largi și frumoase. În împrejurimile cetății, în părțile de răsărit, miazănoapte și miazăzi, plantase livezi și tufișuri umbroase, grădini pline cu flori și vii. Ea a mai introdus multe lucruri frumoase în oraș și a adus un mare număr de locuitori. Dar minunatele clădiri de pe înălțimea cetății nu puteau fi privite de locuitorii de rînd și nu e cazul să fie descrise. Regina încununase înălțimea cetății cu ziduri, pentru ca nimeni să nu poată pătrunde acolo și ridicașe în acel loc un palat regesc, un lăcaș de taină și de groază. În partea de răsărit, unde pămîntul este atît de tare încît nici măcar fierul nu-l poate zgîria, a pus să se sape în stîncă mai multe palate, cu camere de dormit, ascunzători pentru tezaure și coridoare lungi. Pe întreaga lățime a stîncii a pus să se graveze — așa cum se gravează cu un stilete ascuțit pe ceară — un mare număr de inscripții. Simpla vedere a acestui perete stîncos îl face pe privitor să se minuneze. Și aceasta nu e totul, căci în numeroase locuri din Armenia regina Șamiram a ridicat stele cu inscripții gravate cu aceleași caractere”. →

Întregul format de statele din Europa. Era un echilibru asiatic, cum e azi un echilibru european și regatul Urartu (=Urartu) a fost un factor important al acestui echilibru”.

Primul alfabet tipografic armean

Dr. GHEVORG ABGARIAN

sa	bi	pp	en	en	ha	je	ga	e	je	th	ge	my	n
sa	bi	pp	en	en	ha	je	ga	e	je	th	ge	my	n
lon	ade	gab	gan	ho	cad	had	ge	men	ghy	nü			
L	h	g	h	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
gha	vma	gab	be	ch	ra	gh	bigg	dine	alo	zo			
z	h	g	h	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g
gha	vma	gab	be	ch	ra	gh	bigg	dine	alo	zo			
h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h	h

În anii '40 ai secolului XV, omenirea a fost martora unei descoperiri epocale, ce avea să fie denumită de Victor Hugo „cel mai important eveniment din istoria universală”. Inventatorul german Gutenberg a oferit omenirii tiparul. Printre primii care s-au bucurat de această invenție au fost și armenii. Chiar în prima carte științifică ilustrată, apărută la Mainz, a fost inclus și tabelul xilografat cu reprezentarea alfabetului armean. Trei ediții diferite ale acestei cărți (în latină, germană și neerlandeză) se păstrează în prezent la British Museum. Primele două s-au tipărit în 1486, iar a treia în 1488. În ediția latină, precum și în cea neerlandeză, tradusă după prima, lipsește tabelul xilografat al alfabetului, probabil datorită teoriei medievale conform căreia „cărțile se concep pentru știutorii de carte, iar ilustrațiile pentru analfabeți”. În afara edițiilor latină, germană și neerlandeză, mai sînt cunoscute și cele franceză, spaniolă, cehă, tipărite tot la Mainz.

Este de presupus că la răspîndirea alfabetului armean au con-

tribuit și armenii care trăiau la Mainz, instalați în orașul natal al lui Gutenberg încă înainte de inventarea tiparului. În prezent, la Biblioteca Congregației Augustinilor din Austria se păstrează un manuscris armean copiat în 1391 la Mainz, împodobit cu miniaturi europene. Armenii din Mainz au venit în contact cu centrele de copieri din oraș și, reproducînd miniaturile de pe manuscrisele acestora, au împodobit cărțile armenesti. Pergamentul folosit la cele 206 file ale cărții este tot european. Printre rînduri, pot fi întîlnite și cuvinte latinești. În colofoniul¹ manuscrisului, copistul armean amintește că a copiat cartea la Catedrala „Fecioara Maria” din Mainz, în anul 1391. Dacă ne-ar fi parvenit și alte colofonuri de manuscrise conținînd indicul că armenii au continuat să locuiască în Mainz și în secolul următor — ceea ce este foarte posibil — am fi putut presupune că ei frecventau biserica germană (nu cunoaștem

¹ Însamarea la sfîrșitul unei cărți. În epoca introducerii tiparului, cuprinzînd detalii despre tipograf, data și locul unde a lucrat, despre autor și titlul lucrării — n.t.

nici o informație despre existența unei biserici armenie), unde l-au întîlnit pe Bernhard von Breidenbach, autorul cărții tipărite care conținea alfabetul armean, decan și trezorer al Catedralei din Mainz. Recent, am descoperit un manuscris pe pergament, scris în orașul hanseatic Lübeck, între anii 1385-1399. Denumit Cronica de la Lübeck sau Manuscrisul imperial, acest document este pînd în prezent cel mai vechi izvor despre armeni din istoriografia germană. Autorul său, Detmar, cronicar german din sec. XIV, vorbește cu vădită simpatie despre armeni. Redînd istoria statului armean al Ciliciei², el a folosit un izvor, pe care îl numește „onorabilul Reichonus”. Am demonstrat că acesta era numele istoricului armean Hetum, de la începutul veacului XIV, care în manuscrisul german a devenit Reichonus.

O altă sursă, cuprinzînd numeroase pagini ce oglindesc respectul de care se bucurau armenii în Germania, este volumul cu însemnările de călătorie în Orient, din anii 1394-1427, ale lui Hans Schildberger, în care există cîteva capitole consacrate armenilor. Această carte s-a tipărit în 1475. Nu este exclusă eventualitatea ca Schildberger să-l fi cunoscut pe autorul lucrării care cuprindea alfabetul armean. Pe scrierea lui Breidenbach este imprimată emblema arhiepiscopului de Mainz. De aici reiese că tipărirea acelei cărți n-a fost exclusiv o inițiativă personală a autorului, ci o avut un caracter de ediție oficială. Reuwich, un gravor de la Curte, care împreună cu Breidenbach a călătorit în anii 1483-1484 spre Ierusalim, a cunoscut pe armeni și alte popoare și a realizat o serie de lucrări, între care și cu alfabetul armean. În timp ce cercetăm unele informații biografice ale lui Peter Schoeffer, cel mai cunoscut tipograf din Mainz, anumite date pe care le-am întîlnit ne-au sugerat gîndul că volumul care cuprinde alfabetul armean a fost cules cu literele tipografice folosite de Gutenberg. Fapt este că Peter Schoeffer era ginerele lui Johann Fust, patronul tipografiei lui Gutenberg. Fust preluase, împreună cu gine-

² La sfîrșitul veacului XI, în timp ce Armenia propriu-zisă se afla sub jugul cuceritorilor străini, pe malurile Răsăritului și Mediteranei, în Cilicia, s-a creat un nou stat armean, a cărui existență a durat circa 300 ani, din 1080 pînă în 1375 — n.t.

rele său, grija tipografiei lui Gutenberg și continua activitatea acestuia. Dacă alfabetul s-a tipărit în 1486, când tipografia era în mîna lui Schoeffer, se înțelege de la sine că gravorul Rewich pentru a tipări cartea lui Breidenbach, a cumpărat de la Schoeffer chiar literele tipografice folosite în tipografia lui Gutenberg și trecute ulterior în posesia lui Schoeffer.

Astfel devine clar că alfabetul armean tipărit la Mainz în 1486 a fost, în general, unul dintre primele alfabetice tipărite din lume. Cu cinci ani înainte, în 1481, la Basel se editaseră însemnările de călătorie din Franța ale trubadurului și medicului englez Mandeville, în care, de asemenea, erau incluse diferite alfabetice, dar acestea erau niște semne imaginare, care așteptau prea puțin de adevăratele alfabetice.

Rewich a ales alfabetul cu litere de rînd, nu cel cu majuscule. Probabil că scrierea de rînd i s-a părut mai frumoasă, gravînd-o pe lemn cu mare mîgăd. Alfabetul gravat de el este incomparabil mai reușit decît orice alt alfabet armean folosit la tipărirea unor cărți vechi europene. De aceea Rewich ne apare nu numai ca autorul unui alfabet fără greșeli, dar în general și ca prim gravor și unic desenator al unor alfabetice în veacul XV. Cel mai vechi alfabet armean tipărit, cunoscut de știință, era considerat pînă în prezent alfabetul gravat, inclus în gramatica multilingvă editată la Paris de către Guillaume Postel, după o jumătate de veac (1538) de la alfabetul gravat de Rewich.

Volumul cu însemnările de călătorie ilustrat de Rewich nu are foaie de titlu și este cunoscut sub titlul latin Peregrinatio in Terram Sanctam (Călătorie spre Țara Sfîntă). Breidenbach, autorul însemnărilor de călătorie, a tipărit pe foaia care prezintă alfabetul gravat de Rewich informații despre armeni, care pot fi înținite pentru prima dată în această carte.

Primul alfabet tipografic armean, apărut la începuturile tiparului lui Gutenberg, dovedește o dată în plus evoluția eternei opere a lui Mesrob Moșat (361-440), creatorul, în anul 405, al alfabetului armean. ■

Traducere din limba armeană de
Madeleine KARACAȘIAN,
după săptămînalul
Haireniki Dzain,
Erevan (U.R.S.S.)

→ ...și dispariție

Statul Urartu a atins apogeul puterii sale la mijlocul sec. VIII î.e.n., în vremea regilor Arghîști I (786-760 î.e.n.) și Sarduri II (760-740). Primul dintre cei doi suverani a întreprins îndelungate ofensive în nordul Siriei, pe cursul superior al Eufratului. Cronica rupestră de la Khorkhor — o stîncă de pe malul sudic al lacului Van — care are 400 rînduri, fiind una din cele mai ample inscripții ale Orientului antic, consemnează aceste evenimente. Extinderea stăpînirii regilor din Urartu spre vest a tăiat principalul drum de aprovizionare al Asiriei cu fier din munții Taurus.

Dar gloria statului Urartu nu a ținut mult. Nori negri s-au strîns curînd deasupra sa. În a doua jumătate a sec. VIII î.e.n., Asiria a cunoscut o nouă perioadă de expansiune teritorială, în vremea regelui Tiglatpalasar III (744-727). Acesta l-a înfrînt într-o bătălie pe regele urart Sarduri II. Pe cînd se îndrepta spre Tușpa, a primit știrea că o revoltă de palat l-a răsturnat pe Sarduri II și l-a instalat pe tron pe fiul său, Rusa I (730-714). Tiglatpalasar III nu și-a mai continuat expediția. I-a revenit fiului său, Sargon II (722-705), sarcina de a elimina regatul Urartu ca rival în zonă.

Un rol important în acest deznodămînt final l-a jucat chiar Rusa I. El a desființat mai multe state din nordul regatului său, facilitînd astfel penetrația cimmerienilor. Triburi nomade și războinice, aceștia au sosit în valuri, între 750-720 î.e.n., fiind atrași de strălucirea și bogățiile țărilor din Transcaucazia, Mesopotamia și podisul iranian. Alînd că Rusa I a fost înfrînt într-o ciocnire cu cimmerienii (714 î.e.n.) și a fugit spre Capitală, pierzînd contactul cu restul armatei sale, Sargon II a pătruns în Urartu. Rusa I a reușit să se refugieze în capitala sa Tușpa, dar regele asirian a evitat să-și blocheze armata pentru a asedia orașul. El a preferat să prade regiunile înconjurătoare, între care ținutul și orașul Musasir, centru cultural urartu, situat în preajma lacului Urmia. Îndu-

rerat de această pierdere și ne-maiavînd nici o speranță, Rusa I s-a sinucis.

Urmașul său, Arghîști II (714-685 î.e.n.), pentru a contracara pericolul asirian, a stabilit relații de alianță cu cimrierienii. Apropierea a fost ușurată de penetrația, la sfîrșitul sec. VIII î.e.n., a unui nou val de migratori, sciții¹. Veniți din Caucazul de Nord, ei au trecut pe lîngă Marea Caspică prin trecătoarea Derbend și s-au stabilit pentru o vreme în cîmpia Kuro-Arax. Sciții au întemeiat un regat numit în scrierile asiro-babiloniene Așkenaz. După cum ne spune geograful antic Strabo „săkii [adică sciții], asemenea cimrierienilor și terrilor, făceau incursiuni atît în țările depărtate, cît și în cele învecinate. Ei au cucerit Bactriana² și au stăpînit pămînturile cele mai bune din Armenia, pe care le-au denumit Sakasen; ei au ajuns de asemenea în Cappadocia³”.

Urături, în alianță cu cimrierienii, au reușit să respingă atacurile regelui asirian Sargon II. Mai mult chiar, în vremea regelui Rusa II (685-655 î.e.n.), regatul a cunoscut o adevărată renaștere economică. Tot atunci s-au impus pe teritoriul regatului neamurile proto-armene, care au contribuit pe de o parte la căderea statului Urartu, iar pe de altă parte la procesul de formare a poporului armean.

Dar presiunea noilor sosiți — cimrierienii și sciții, căroră li s-a adăugat un popor nou, mezii — era din ce în ce mai puternic resimțită atît de Urartu, cît și de Asiria. Aceasta din urmă s-a prăbușit, la sfîrșitul sec. VII î.e.n., sub loviturile regelui med Cyaxares aliat cu babilonienii⁴. În anul 590 și Urartu a devenit o provincie a regatului med. Lua astfel sfîrșit istoria de peste două secole și jumătate a acestui stat. Pe ruinele sale s-a ridicat apoi primul regat armean. ■

¹ Magazin istoric, nr. 10/1971, 7/1981.

² Regiune istorică, plasată astăzi în Republica Afganistan. În sec. III-II î.e.n. aici s-a format un regat elenistic.

³ Situată în centrul Asiei Mici, Cappadocia a devenit după moartea lui Alexandru Macedon un regat elenistic. Din anul I î.e.n. a fost înglobată, ca provincie, în Imperiul roman.

⁴ Magazin istoric, nr. 11/1971.

FEBRUARIE
1938

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Dintre periodicele care publică documente istorice inedite, se remarcă revista clujeană *Gînd românesc*, aflată în al cincele an de apariție. În numărul pe noiembrie-decembrie 1937, D. Prodan prezintă trei scrisori ale lui Gheorghe Lazăr (două în limba germană și una în maghiară) din 1807, de la Viena, unde se afla la studii. Ion Mășlea publică, de asemenea, o scrisoare inedită către Nicolae Bălcescu ce conține trei mesaje din partea lui V. Alexandri, Costache Negri și (probabil) Lascăr Rosetti. Aflați la Cornăuți, cei trei revoluționari moldoveni scriu la 25 iulie 1848 lui Bălcescu, exprimându-și credința în unitatea forțelor revoluționare, în unirea celor două țări surori. „Trebuie să te înștiințez — scria Alexandri — că dorul cel mai înfocat al nostru ești și al unei mari partide din Moldova este: Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție”.

La rîndul său, Costache Negri mărturisește că „mai înțila dorința noastră este de a ne uni cu voi neapărat; și spre acest sfîrșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoit viitor vom lucra cu efort ne va fi prin putință”.

● La București își desfășoară lucrările primul congres național al medicii din aeronautică și marină.

● Record. În Senatul american, senatorul Allen J. Ellender (Louisiana) a ținut ocupată tribuna timp de zece zile, într-o interminabilă oratorie, pentru a împiedica votarea unui amendament la constituția americană. În acest timp, se spune că va fi făcut 20 000 gesturi, a băut peste 80 l oranjadă, a mîncat 600 sandviciuri și a parcurs 150 km, mișcîndu-se în jurul tribunului.

● Teatral. La Teatrul Național se iese reprezentările cu plesă Suflete tari de Camil Petrescu, unul din succesele stagiunii. În rolul lui Matei Bogn, Ion Mănescu face „o creație unică, cea mai mare și mai emoționantă

1938. Un nou an din cronică Bucureștilor din urmă cu cinci decenii.

Anul începe sub auspicii grave. La cîrma țării se află, de la 28 decembrie 1937, guvernul de dreapta condus de Octavian Goga și secondat de A.C. Cuza. Este un guvern nepopular, impus de rege, în cadrul planului său de acapărare a puterii și de instaurare a dictaturii personale. Măsurile antidemocratice luate de noul guvern — printre care suprimarea ziarului *Adevărul*, *Dimineața* și *Lupta*, din Capitală, și a altor publicații din provincie¹ —, orientarea sa profascistă și antisemită sînt primite cu profundă nemulțumire de clasa muncitoare, de masele populare, care din primele momente își exprimă ostilitatea față de această formulă de guvernare. „Muncitorimea de la Grivița — se arată într-un document al vremii — privește cu mare neîncredere noul regim de la conducerea țării... În orice caz, starea de spirit a muncitorimii ceferiste este ostilă guvernului”².

Dezvăluind caracterul primejdios al guvernării Goga-Cuza, Partidul Comunist Român mobilizează masele populare la lupta hotărîită pentru apărarea regimului constituțional, a libertăților democratice, împotriva pericolului fascist. Este subliniat faptul că primejdia cea mai mare pentru independența și suveranitatea României o reprezintă hitlerismul, politica revanșardă și revizionistă a Germaniei naziste și a aliaților ei.

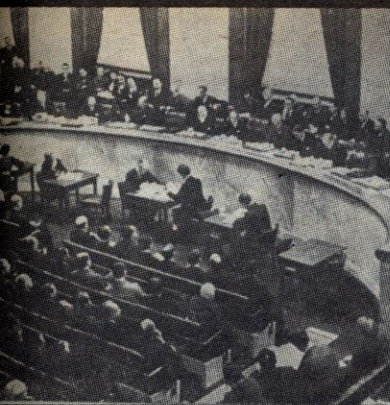
„Vrem o Românie puternică — scrie publicația legală a P.C.R., *Reporter*, la 2 ianuarie 1938. Să fie destul de puternică pentru a ține piept poftelor de pradă ale Berlinului de astăzi.

Pentru o Românie liberă, puternică și fericită — continuă articolul citat —, este necesară plecarea guvernului actual și instalarea unui guvern democratic, sprijinit pe marile mase populare, ale căror interese trebuie să le apere permanent”.

Încă din acele momente, cînd pericolul fascist devenea tot mai amenințător la adresa României, P.C.R. — credincios menirii sale de apărător al intereselor vitale ale poporului român — mobilizează țara la apărarea libertății patriei, cheazășie a vieții demne, nerobite a întregii națiuni. „Să nu uităm: lupta pentru unirea democraților contra pericolului de dreapta va fi, într-adevăr, o luptă. Cu încredere în puterea de acțiune a forțelor democratice unite — se arată în încheiere —, cu încredere în posibilitatea acestei

¹ În consecință, și cronică noastră, alcătuită pe baza presei timpului, dispune de o documentare mult mai restrînsă, datorită dispariției unui mare număr de cotidiane. Extrem de bogatul curier al revistei care apreciază această rubrică ne obligă, desigur, să o continuăm.

² Pentru a ușura lectură, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele din ziarele sau din însemnările vremii. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Deschiderea
celui
de-a 100 sesiuni
a Adunării
Generale
a Societății
Națiunilor,
la Geneva

Demonstrație
a femeilor
din New York
pentru
boicotarea
mărfurilor
Japoniei
militariste

uniri atât de necesare în aceste momente grave, cu credința noastră mutată în victoria democrației, intrăm în 1938, pornim înainte pentru o Românie liberă¹.

Front contra Gărzii de fier. În articolul ce poartă acest titlu, Reporter din 23 ianuarie analizează, sub semnătura militanților comunist Ion Popescu-Puțuri, „pactul de neagresiune”¹ încheiat între național-tărăniști și legionari: „Nu e o crimă față de interesele poporului, față de independența noastră națională, orice contact, fie el sub forma unui pact de neagresiune, fie sub altă formă?”

Cu agenții lui Hitler nu se încheie pacte de neagresiune. Fiindcă ei sînt dușmanii noștri de moarte².

Articolul subliniază că „alături de lupta pentru răsturnarea cabinetului, trebuie făcut front contra Gărzii de fier”, pentru „apărarea cu succes a regimului democratic, a libertăților publice și a independenței noastre politice și naționale”.

Pentru atitudinea sa fermă de pe poziții consecvent democratice, la 6 februarie 1938, revista Reporter este suprimată de cenzură. În ultimul său număr, publicația consacră mai multe pagini demascării caracterului antinațional, fascist al Gărzii de fier. „Poporul întreg din România — scrie Ilie Pintilie în articolul *Primejdia cea mare — Garda de fier* — trebuie să știe că gruparea legionară nu este decît o filială a fascismului german în România”. Subliniind că ea constituie „primejdia cea mare pentru țară” articolul evidențiază faptul că „împotriva acestei mari primejdii, un singur front este singura garanție a înlăturării din viața politică a agenturii hitleriste în România”.

Ziuă de 10 februarie 1938 marchează în viața politică interbelică instituirea dictaturii personale a regelui Carol II. Cu o zi mai înainte, la Palat fuseseră puse la punct ultimele detalii. Iată cum le relatează Armand Călinescu în *Însemnările sale*: „Sînt chemat la ora 3.15 de Urdăreanu. Mă introduce la rege în locuința din dosul Palatului, unde eram în vestiar. Găsesc pe Rex și Tătărăscu, ... Rex spune: Pe d-ta, domnule Tătărăscu, mă bizui în comitetul de patronaj, iar pe Călinescu mă bizui în guvern. Trecem în altă cameră și ne așezăm în jurul unei mese: Rex în cap, Tătărăscu la dreapta, eu la stînga și lîngă mine Urdăreanu. Examinăm problema loviturii de stat. Guvern compus din Comitet de patronaj (foști prim-miniștri) cu patriarhul președinte, apoi titular eu la interne... Administrația luată de colonelii de județ. Proclamație Rex, apoi stare de asediu, dizolvarea partidelor. Dezbateri pînă la ora 6.30, stabilind programul pentru ziua de „10”.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1987.

Cronică mărunță

din carieră”. (Timpul) Tot Ion Manolescu interpretează la Teatrul radiofonie, în 20 februarie, rolul lui Hamlet. Ofelia — Aura Buzescu.

● Yehudi Menuhin, celebrul violonist, elev al lui George Enescu, este cea mai tină vedetă internațională și, în același timp, cea mai sump plătita. „Totuși, un băiețel timid — scrie Timpul — la cei 21 ani ai săi”.

● Apare vol. II al Buletinului Muzeului „Teohari Antonescu” al jud. Vlașca, în care D. Berelu publică studiul Prime considerațiuni asupra neoliticului din valea Dunării inferioare în legătură cu descoperirile din județul Vlașca, în care sînt prezentate rezultatele investigațiilor arheologice de la Tangru și Petru Rareș.

● Este anunțată o nouă expoziție de caricaturi — cea de-a șasea — a scriitorilor și caricaturistului Neagu Rădulescu.

● Reporter din 23 ianuarie prezintă fresca pe care Pablo Picasso a închinat-o memoriilor victimelor bombardamentului fascist asupra orașului spaniol Guernica. Expusă la Expoziția internațională de la Paris, Guernica exprimă „ceea ce martorii oculari cu o sensibilitate comună n-au putut să explice, ceea ce reporterii marilor cotidiane n-au știut să demaste decît la rece și în afara emoției subliminale artistice”.

● Bilanț literar al anului precedent, 1937, înregistrează între aparițiile editoriale care s-au bucurat de succes: Istoria limbii române de Al. Rosetti, în lumea Mediteranei, de Panait Istrati, Taifunul de Zaharia Stancu, Secretul Anel Florentin de Ionel Teodorescu, 1907 de Cezar Petrescu.

● Vizită. Un grup de studenți turel vizitează la 20 februarie Capitala. După ce depun o coroană de flori la monumentul Eroului necunoscut, sînt oaspeții studenților de la Facultatea de drept.

● Revista istorică, condusă de N. Iorga, publică între altele și o

**FEBRUARIE
1938**

CEA MAI LUNGA MUSTAȚĂ DIN LUME

Un original
campion
malaezian

Cronică mărunță

Informație referitoare la Columna Traiană, model pentru un monument german de pe la anul 1000. Este vorba de columna de metal a episcopului Bernard, păstrată în domul din Hildsheim. Bernard (960-1032), episcop de Hildsheim, a fost educator al ființelor împărat Otto III (983-1002). În 1001 a călătorit la Roma. Sub impresia monumentelor artistice de aici, întors acasă, a comandat și pentru orașul său mai multe monumente de artă, printre care și această columnă. Înaltă de patru metri, este impozantă cu opt spirale cu 154 figuri, grupate în 28 scene de inspirație religioasă.

● Radar? „Un profesor — scrie *Timpu* din 3 februarie — a prezentat autorităților din statul Massachusetts (Statele Unite) o interesantă invenție, denumită „ochiul electric” și servind la semnalizarea automobilelor care circulă pe șosele cu o viteză exagerată. „Ochiul electric” va aviza, în mod automat, posturile polițienești de pe parcurs, atunci când o mașină va trece în goană pe șosea. Polițiștii vor putea lua din vreme măsuri pentru oprirea mașinii și pentru sancționarea contravenției la legislația circulației.”

● La sala Dalles, comandor aviator Andrei Popovici evocă, într-o conferință, personalitatea una dintre pionierii aviației românești: Mircea Zorileanu. S-a început cariera militară ca elev al Școlii de cavalerie din Italia, pe care a terminat-o strălucit, în anul 1910, atras de aviație, a plecat în Franța, unde a urmat școala de pilotaj, absolvită după George-Valentin Bibescu. În timpul primului război mondial s-a remarcat prin eroismul și curajul cu care s-a avîntat în lupte. Între altele fapte de vitejie pilotind un avion de legătură, în timp ce o sarjă a cavaleriei române fusese respinsă în tranșee de inamic. Zorileanu a coborât cu avionul pînă la cîțiva metri de pămînt și l-a încurajat, făcîndu-l să cîștige

A doua zi, guvernul Goga-Cuza își dă demisia. „Formațiunea — scrie ziarul francez *Le Petit Parisien*, articol citat de *Timpu* din 13 februarie — era artificială și a avut o existență nu mai lungă decît merita. Fostul guvern a căzut sub presiunea opiniei publice, care refuza să accepte un partid [Partidul Național Creștin] sprijinit pe o ideologie străină. Franța și Anglia — scrie în continuare ziarul amintit —, care de la început au primit acel guvern cu neîncredere justificată, s-au convins curînd că politica lui Octavian Goga, dacă se prelungea, rupea România de puterile care au ajutat la mărirea și la întărirea ei”.

Guvernul format la 10 februarie 1938 are următoarea alcătuire: președinte — patriarhul Miron Cristea; ministru de stat și ad-interim la externe — Gh. Tătărașcu; miniștri de stat — C. Angelescu, N. Iorga, Al. Averescu, Alex. Vaida Voievod, Arthur Văitoianu, G.G. Mironescu, foști președinți de Consiliu; Armand Călinescu — interne; G. Ionescu-Sisești — agricultură și cooperatie; I. Costinescu — sănătate; Voicu Nițescu — muncă; Const. Angelescu — comunicații; I. Antonescu — armată, aer și marină; Mircea Cancicov — educație națională și ad-interim justiție; Const. Argetoianu — industrie și comerț; Paul Teodorescu — subsecretar de stat la apărarea națională.

Primul decret al noului guvern: proclamarea stării de asediu în întreaga țară.

Zece zile mai tirziu se decretează o nouă Constituție a țării, promulgată la 27 februarie. Ziarele amintesc cu acest prilej faptul că prima Constituție a României a fost aceea din 1 iulie 1866. Ea a suferit modificări în 1879, 1884 și 1917. După unirea din 1918, a fost promulgată o nouă Constituție în anul 1923, care cuprindea 138 articole, față de precedentă, care avea 128. Constituția din 1938 are 100 articole, dar semnificativ pentru caracterul ei este conținutul. Noua lege fundamentală a statului român acordă regelui toate prerogativele privind politica internă și externă a statului român, absolvindu-l, totodată, de orice răspundere pentru actele întreprinse ca șef al statului. „Persoana regelui — se spune în articolul 44 — este inviolabilă. Miniștrii lui sînt răspunzători. Actele de stat ale regelui vor fi contrasemnate de un ministru, care, prin aceasta însăși, devine răspunzător de ele. Se exceptează numirea primului ministru care nu va fi contrasemnată”.

Intre publicațiile legale apărute sub îndrumarea și influența Partidului Comunist Român, se află și *Dacia nouă*, „săptămînalul tinerei generații”.

¹ Promulgare — act prin care șeful unui stat dispune publicarea și intrarea în vigoare a unui proiect de lege votat de organul legislativ.

O comedie de succes pe scenele bucurestene — Coloniale, cu actorii Silvia Chicos, Mircea Axente, Mișu Fotino

Doă celebrități ale ecranului: Charlie Chaplin și Paulette Goddard

În paginile ei — deschise problemelor tineretului, participării sale la lupta pentru democrație, pentru cultură și progres — semnează nume cunoscute ale vieții științifice și culturale românești, printre care C.I. Parhon, Nicolae Titulescu, C. Rădulescu-Motru, N. Vasilescu-Karpen, Tudor Vianu, Mircea Florian, Victor Iliu.

În numărul din 2 ianuarie 1938, apar însemnările lui Nicolae Titulescu, „prietен devotat și sincer” al tineretului român, despre *Mistunea istorică a tineretului român*. „Lozina noastră — scrie Titulescu — trebuie să fie: Totul pentru România, dar prin tineret și în slujba lui”. Nicolae Popescu-Doreanu scrie despre *Ultimele zile ale lui N. Bălcescu* (8 ianuarie), prof. G. Vlădescu-Răcoasa și Anton Dumitriu răspund la ancheta intitulată *Rolul culturii franceze în formația mea spirituală* (30 ianuarie și 20 februarie).

La 20 februarie, revista publică sub semnătura lui Henri Focillon, profesor la Sorbona, unul dintre valoroșii istorici și filosofi contemporani ai artei, articolul *România, înfățișare și suflet*, consacrat prezenței artistice românești la Expoziția Universală de la Paris din 1937. „O națiune veche în istorie, dar care a știut să se păstreze tinăra” — apreciază reputatul savant francez — a prezentat „minunea unui geniu spontan care se adapă la izvoarele antice ale poporului său și care a făcut operă de artist și de poet mare”.

Expoziția internațională de la Paris din 1937 este prezentă și în notele publicate de N. Iorga, sub titlul *Carnet de drum în Revista fundațiilor regale*, februarie 1938.

La pavilionul sovietic, savantul român înregistrează „un element de mare frumusețe: grupul celor doi tineri cari, întruclind munca, pornesc în virful înalt al frontului către un viitor de o mai mare fericire omenească”.

„La germani — în schimb, notează Iorga — totul e sever și gol. Doi gardieni în uniformă privesc aspru lumea care vine. Afita public francez caută să vadă mai aproape trufașa operă a Satanei”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

**Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU**

Cronică mărunță

bătălia. În 1917 a publicat lucrarea *Ion Pipitul*, poștas aerian, în care a expus principiile poștelor aeriene, puse în practică după primul război mondial.

● Revista fundațiilor, prezentând ultimele numere din *Revue des deux Mondes*, reproduce din aceasta câteva întâmplări din viața Lordului Balfour (1848-1930), prim ministru (1902-1905) și ministru de externe (1916-1919) al Angliei. Iată una dintre ele.

În 1917, în plin război, Balfour a plecat în S.U.A. cu o importantă misiune. Pentru securitatea sa, s-au luat cele mai severe măsuri, inclusiv a se păstra secretul asupra portului de îmbarcare și traseului urmat, spre a fi ferit de submarinile germane care supravegheau coasta nordică a Irlandei. Balfour și ceilalți membri ai misiunii au petrecut, în cel mai mare secret, o noapte în orașul Dunfries, iar a doua zi au fost îndreptați într-o direcție necunoscută. În momentul îmbarcării, unul dintre însoțitorii îl felicita pe Balfour pentru faptul că nimeni n-a descoperit cine este. — Cine v-a spus asemenea prostii? întrebă Balfour. În orice caz e unul care a știut cine sînt. — Și cine e acesta? — Băiatul de la lift. Toată lumea era consternată. Dar cum de-a putut afla? întrebă cineva. Iar Balfour le explică surizînd: — Foarte simplu. Mi-a adus în cameră albumul său de autografe, pe care l-am semnat”.

● Acad. I. Simionescu evocă în *Timpu* din 25 februarie personalitatea lui Ion Ghica, „un adevărat și serios enciclopedist”. Sînt subliniate meritele scrierilor sale economice, „străduința de a împleti teoriile sale economice cu exemple luate din țara lui”. Este citată o apreciere a lui Victor Slăvescu: „Scrierile economice ale lui I. Ghica nu au aflat valoarea unor opere de pură știință economică, ci, mai ales, cuprind strădania de a răscălda a unui mare patriot de a răscălda idei noi, potrivite pentru ridicarea țării”.

¹ Este vorba de monumentul, înalt de 24 metri, *Muncitorul și colhoznică*, realizat de Vera Muhina și care simboliza avîntul revoluționar al maselor populare care edificau primul stat socialist din lume.

Constantin Dobrescu-Argeș:

DEVOTAMENT ȘI ABNEGAȚIE

PENTRU SOARTA ȚĂRANULUI

Dr. ROMUS DIMA

Pământul, principalul mijloc de producție în agricultură, reprezenta elementul fundamental al „chestiunii țărănești” din România sfârșitului secolului XIX. Incontestabil, asigurarea acestui mijloc hotărâtor pentru viața și munca țărănimii a constituit preocuparea de căpetenie a lui Constantin Dobrescu-Argeș.

Pentru reforme reale

Starea economică și socială înapoiată a țărănimii, lupta ei de veacuri pentru pământ și un trai mai bun au determinat pe C. Dobrescu-Argeș să se aplece cu devotament și abnegație asupra problemei centrale a țăranului și a satului românesc din a doua jumătate a sec. XIX — problema pământului. El a elaborat studii, analize, diagrame și statistici, a generat anchete sociale în diverse comune și sate unde lipsa de pământ luase proporții alarmante. La multe dintre aceste acțiuni a luat parte personal, iar principalele constatări le-a făcut cunoscute, publicându-le în presă, îndeosebi în *Gazeta țăranilor*, sau le-a adus la cunoștința guvernului și Parlamentului. În Camera Deputaților a adresat numeroase interpellări Guvernului, primului ministru și miniștrilor de resort în legătură cu lipsa de pământ atât de greu resimțită de țăranii, a dezvăluit abuzurile și ilegalitățile comise de moșieri și arendași, ca și de unele autorități locale sau centrale.

Cum vedea C. Dobrescu-Argeș rezolvarea celui mai arzător și complex capitol al „chestiunii țărănești” din acel moment istoric?

Asigurarea pământului pentru țăranii — considera el — se putea rezolva prin: improprietărire; prin acordare de izlazuri comunale și alte resurse necesare gospodăriilor țărănești pentru a crește animale; prin învoieli agricole corecte, fundamentate prin lege.

Opiniile sale cu privire la improprietărirea țăranilor au cunoscut o traiectorie curioasă, în sensul că, la începuturile activității sociale și politice, a fost dominat de idei mai înaintate decît în perioada apogeeului carierei sale. Astfel, la 19 iunie 1883, el a publicat în *Țăranul* un articol de fond în care se referea pe larg la modalitățile de înfăptuire a improprietării țăranilor. El constata că „de 18 veacuri proprietatea la noi în țară n-a fost absolută, ci condiționată”, că între proprietarii de pământ și țăranii exista un fel de „pact social”, în sensul că primii erau datori „să dea pămîn-

tul trebuincios locuitorilor după moșiile lor”, iar aceștia aveau obligația să muncească pământul și să dea zeciuiala proprietarilor. Așadar, arăta el, aceste raporturi se întemeiau pe „principii de reciprocitate între proprietar și țăran”. Avînd în vedere acest fapt, el solicita să se realizeze improprietărirea țăranilor astfel: statul, ca posesor al celei mai mari suprafețe de teren, dar care nu era „proprietar absolut asupra moșiilor”, ci numai administratorul acestora, să treacă domeniile sale la țărani, percepînd „arendă fixă” — „Proprietarii cei mari — zicea Dobrescu-Argeș —, *obligăți* [s.n.] de același principiu, să facă [și ei] ca statul, improprietărînd pe cei după [de pe] moșiile lor ce n-au nici un pămînt și lăsînd pe seama sătenilor, cu arendă fixă, ca la coloni, moșiile lor”. Procedîndu-se așa, constata el, „chestia rurală nu mai există”.

Observăm deci că în anul 1883 era vorba de o obligație a marilor proprietari de a improprietări pe țăranii fără pămînt și de a da în arendă moșiile lor la săteni. În discursurile parlamentare de după anul 1888 însă, deputatul de Argeș nu s-a mai referit la această obligație a marilor proprietari de pămînt, sau la „pactul so-

cial" dintre ei și țărani, despre care vorbea în anul 1883. Ba mai mult, el s-a ridicat chiar împotriva celor care cereau să se cumpere moșii și de la particulari spre a fi împărțite sătenilor, declarând sentențios și categoric: „Noi dorim emanciparea țăranilor și improprietărea lor pe moșiile statului, spre a constitui mica proprietate”. Inconsecvent și contradictoriu în aceste privințe, a renunțat și la această poziție, propunând în ședința Camerei Deputaților din 1 martie 1890, în numele grupului democrat din Parlament, un proiect de lege care să autorizze statul să cumpere moșii de la particulari — dar numai dacă aceștia se ofereau să le vîndă — spre a împroprietări țăranii, în cazul cînd moșiile statului nu erau suficiente.

Dincolo de aceste limite și inconsecvențe, este demnă de a fi semnalată acțiunea energetică și hotărîită a lui C. Dobrescu-Argeș pentru a determina Parlamentul și guvernul să treacă neîntîrziat la improprietărea țăranilor pe moșiile statului. În februarie 1896, el scria: „Chestia pămîntului este din ce în ce mai ardentă; atît sătenii care nu au nîcicum pămînt, precum și cei ce au mai puțin de o jumătate de hectar..., și unii și alții, cer pămînt. Iată o problemă pe care trebuie să o dezlegăm. Un stoc de moșii trebuie să aibă statul ca să împace aceste cereri de pămînt”.

C. Dobrescu-Argeș și grupul democrat din Camera Deputaților considerau, pe baza unor calcule și analize detaliate, că dacă fiecărui țăran i s-ar fi asigurat sau completat șapte hectare de pămînt prin improprietărire, suprafața respectivă i-ar „garanta și libertatea lui și întreținerea familiei”. Așadar, statul ar fi trebuit să dea țăranilor aproximativ 2 000 000 hectare pămînt, peste ceea ce dăduse între 1864 și 1889. „Dar statul nu posedă, după cum declară un econo-

mist, n-are acum decît 1 850 000 de hectare”; diferența pînă la 2 000 000 — arăta C. Dobrescu-Argeș în Parlament — „ar putea să se cumpere de stat într-un timp mai îndelungat, spre a se împărți în urmă la săteni”.

Propunind Parlamentului, în anul 1889, improprietărea țăranilor în sistemul și modalitățile consemnate, deputatul de Argeș a supus totodată criticii toate legile de improprietărire elaborate pînă atunci de diferitele guverne, inclusiv legea din anul 1864. Trebuie precizat însă că el a recunoscut întotdeauna caracterul progresist al legii rurale inițiate de Cuza și Kogălniceanu în 1864. („Cine nu-și aduce aminte de marea bucurie cu care legea rurală a fost primită de toată națiunea!”, declara el la 3 iulie 1894), dar în același timp a relevat lacunele acestei legi, faptul că nu s-au aplicat, în totalitate sau deloc, exact acele părți bune ale ei. Aceste motive îl făceau să afirme: „Astăzi, de fapt, țăranul e tot sub robia clăcii, dar o clacă mizerabilă, ascunsă, omoritoare”. Pe baza articolului 15 din legea rurală de la 1864, statul avea obligația, iar țăranii dreptul să li se măsoare pămîntul primit la improprietărire, să-l parceleze, să-l hotărînicească și să-l împrejmuiască. Nici după 30 ani de la apariția legii rurale nu fuseseră însă îndeplinite prevederile articolului 15. C. Dobrescu-Argeș acorda mare atenție acestui articol, întrucît neaplicarea lui a creat multe probleme de ordin social: însușirea pămîntului țăranilor săraci de către cei mai înstăriți și cu putere materială deosebită, certuri numeroase între țăranii improprietăriți, procese multiple etc. Era normal să ceară stăruitor, în presă ca și în Parlament, aplicarea articolului menționat. În februarie 1889, declara în Camera Deputaților: „Dacă, d-lor, veți binevoi a revizui Legea rurală din 1864 și veți face par-

celarea pămîntului [delimitarea loturilor cuvenite], cu aceasta veți ușura cu trei părți din patru soluționarea problemei”. La inițiativa sa, un grup numeros de deputați, între care și socialistul V.G. Morfun, a propus guvernului, în februarie 1894, să prezinte de urgență Camerei Deputaților un proiect de lege pentru parcelarea, împrejmuirea și hotărînicirea pămîntului țăranilor improprietăriți în 1864. Ca de obicei însă propunerile făcute de C. Dobrescu-Argeș nu au fost aprobate. Deputatul argeșean nu a abandonat însă lupta declarînd că drepturile cetățenești nu puteau fi desființate prin nimic, întrucît ele „sînt eterne ca și poporul, sînt imprescriptibile, inalienabile și inviolabile. Poporul are oricînd datoria a și le lua în stăpînire”. Referindu-se la legile pentru improprietărea țăranilor adoptate în România după anul 1864, el le caracteriza în următorii termeni: „Legi de improprietărire aplicate după arbitrarul tuturor slujbașilor i-responsabili; improprietăriri făcute fără control și fără pricepere, pe care le puteau desființa percepții și comisiile de recensămint de la sate, luînd pămîntul de la unii și dîndu-l altora!”. Așa s-a întîmplat și în 1887, cînd s-a elaborat o lege de revizuire a tuturor improprietărilor făcute în anii 1879, 1882-1883 și 1886, dar care, din păcate, nu s-a aplicat niciodată. Așadar, nu numai legea cu prevederile ei, ci și aplicarea corectă a acestora. Or, în majoritatea cazurilor, prevederea legii rămînea literă moartă. „Vă închipuiți ce ar fi ieșit la iveală — nota el —, făcîndu-se o astfel de cercetare! Cîte pungășii nu s-ar fi aflat, cîte infamii, cîte arbitrării, cîte fărîdelegi! Prin urmare, puternicii timpului de atunci au tăcut ca... pește în apă, Tăcerea era de aur, căci și treaba rentase aur”.

Deputatul de Argeș a depus mari eforturi pentru a deter-

mina cercurile responsabile ale țării să adopte un spirit realist în rezolvarea marilor probleme ale vremii. „Spuneți meru că sintem o țară ȋminamente agricolă. Este o frază goală pe care toți o spunem și de care m-am plictisit. Da, venim aici în Parlament, ținem discursuri frumoase, calde, generoase, dar numai atit!... Ei bine, țara are dreptul a ne zice: Nu cu vorbe se rezolvă problemele sociale, ci cu reforme reale, întemeiate pe date științifice, pe fapte”.

Învoielile agricole orinduite printr-un act normativ în anul 1866, odată cu votarea „Legii pentru tocmelile de lucrări agricole și pentru executarea lor”, ca și celelalte reglementări din a doua jumătate a sec. XIX, au avut în vedere cu precădere interesele moșierilor și arendașilor și mai puțin sau deloc pe cele ale țărănilor. C. Dobrescu-Argeș socotea că învoielile agricole sînt o problemă economică importantă de care depinde nivelul de trai al țărănimii. Într-un articol publicat în *Gazeta țărănilor* din 11 septembrie 1894, el aprecia că învoielile agricole erau inechitabile și reprezentau „marea pricină, marele izvor al robiei economice a țărănului”. Iar în Camera Deputaților, la 23 decembrie 1895, afirma: „Tocmelile agricole reprezintă cea mai grea și mai mare problemă economică a României rurale”.

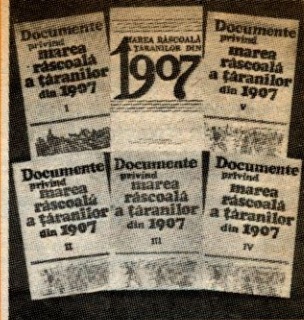
Dacă învoielile agricole ar fi fost corecte, afirma C. Dobrescu-Argeș, ele puteau contribui la asigurarea condițiilor minime de trai pentru țărănime. De aceea, a militat cu ardoare pentru adoptarea unei noi legi care „să aibă tot atitea îndatoriri scrise pentru proprietari sau arendași cîte sînt înscrise pentru țărani”. Dacă este vorba de o tocmală agricolă — afirma el — însemna că, obligatoriu, trebuie să fie două părți contractante, cu drepturi și obligațiuni și pentru una și pentru cealaltă. El adresa che-

marea Camerei Deputaților ca să dea dovadă de „imparțialitate și maturitate, pentru a găsi o soluțiune care trebuie să împacă toate interesele” agricole, atit ale marilor, cit și ale micilor proprietari”. Numai așa se putea elabora „o lege de tocmeli agricole care să asigure prosperitatea clasei rurale”.

Pe lîngă inconsecvențele de care aminteam, considerăm necesar să scoatem în evidență încă o lacună a gîndirii lui C. Dobrescu-Argeș. Exagerînd rolul activității electorale și parlamentare, el avea convingerea nestrămutată că rezolvarea tuturor laturilor „chestiunii țărănești”, mai ales cele privind pămîntul, izlazul și învoielile agricole, se putea obține prin trimiterea în Parlament a citorva zeci de deputați aleși din rîndurile țărănimii, care să-și impună drepturile lor. „Trimiteți în Cameră — le spunea C. Dobrescu-Argeș țărănilor în noiembrie 1894 — la alegerile care vin, 38 de deputați aleși liber din rîndurile voastre și atit. Ca prin farmec totul se va schimba... Glasul vostru fi-vă pretutîndeni auzit și ascultat... Cestiunea pămîntului și a tocmelilor agricole vor fi în folosul celor 4 milioane de muncitori... Toate acestea le va face votul. Într-insul stă mîntuirea”.

Analiza istorică a activității lui Constantin Dobrescu-Argeș ne determină să apreciem că, deși a promovat și asemenea idei naive, lipsite de orice bază reală, revendicările sale cu privire la improprietărea țărănilor și la învoielile agricole, incluse și în programul Partidului Țărănesc înființat în anul 1895, au un caracter burghezo-democratic și dacă ar fi fost aplicate puteau determina, în condițiile de la sfîrșitul secolului XIX, îmbunătățirea simțitoare a situației economice, sociale și politice a țărănimii române. ■

(Va urma)

Cu volumul V, recent apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România, se încheie seria de Documente privind marea răscoală a țărănilor din 1907. Amplă acțiune de explorare documentară și de cercetare științifică a celei mai puternice ridicări la luptă a țărănimii române în epoca modernă, cele cinci volume de documente apărute în perioada 1977-1987, sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, reprezintă încununarea muncii unui larg colectiv de specialiști de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” și Direcția Generală a Arhivelor Statului, activate a cărei coordonare științifică a fost asigurată de Ion Popescu-Puțuri.

Valorificarea editorială a imensului material documentar existent în arhive, în presa timpului și în bibliotecile din țară a debutat în 1967, cu elaborarea monografiei *Marea răscoală a țărănilor din 1907*, a cărei a doua ediție, revăzută și îmbunătățită, a văzut lumina tiparului odată cu cel de-al cincilea volum de documente. Specialiștii, publicul larg cititor au, astfel, la dispoziție nu numai materialul documentar existent, ci și evaluarea și interpretarea critică, științifică, a evenimentelor petrecute acum opt decenii. O contribuție cu totul remarcabilă la descifrarea complexelor probleme țînd de evoluția societății românești la începutul secolului nostru, a rolului pe care l-a jucat țărănimea în procesul edificării României moderne.

Privite în contextul general al dezvoltării cercetării științifice din patria noastră, cele cinci volume de documente și monografia recent apărută se constituie ca una din cele mai de seamă realizări ale istoriografiei românești din perioada de ample deschideri inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român în toate domeniile vieții noastre sociale.

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

În 1714, un ordin al lui Ludovic XIV trimitea la Bastilia un savant, pentru că acesta nega... originile troiene ale francezilor! Mitul despre aceste origini datează din evul mediu, de pe vremea când francezii credeau că se trag din Priam, ultimul rege al Troiei. Această idee a domnit în mod absolut timp de câteva secole. Pînă în ziua în care, în conștiința francezilor — cum scrie autorul articolului care urmează¹ —, galii i-au înlocuit pe troieni. Astăzi lucrurile sînt limpezi. Începînd din mileniul I î.e.n. teritoriul Franței a fost locuit de celți (cărora romanii le spuneau gali, de unde și denumirea de Galia), supuși, în secolul I î.e.n. — în urma asediului cetății Alesia și înfrîngerii lui Vercingetorix² — de legiunile romane ale lui Cezar. După câteva veacuri, în care în zonă s-au succedat invaziile barbare, pustiitoare, în sec. V s-au stabilit și francii, Clovis (481-511) reușind să întemeieze statul franc, ce a durat pînă la mijlocul sec. IX.

De-a lungul veacurilor, originile francilor au suscitat aprinse discuții. În legătură cu aceste origini, cunoscuții istorici francezi E. Lavisse și A. Rambaud, în lucrarea *Histoire générale du IVe et Ve siècles à nos jours*, apărută în urmă cu aproape 100 ani, în 1894, și con-

siderată pînă astăzi o istorie monumentală relevă: „Scriitorii vechi au apelat la legendă acolo unde istoria a refuzat să-i ajute. Pentru Grégoire de Tours [episcop și istoric galo-roman din sec. VI], francii sînt un popor venit, afirmă el — fără să ne spună și cum — din Pannonia pe Rin... Pentru Gesta Francorum francii sînt troienii învinși, pe care Priam și Antenor i-au condus pe mare la gurile Dunării.

În ceea ce ne privește, trebuie să ne menținem în incertitudine și neștiință. Să constatăm numai că în

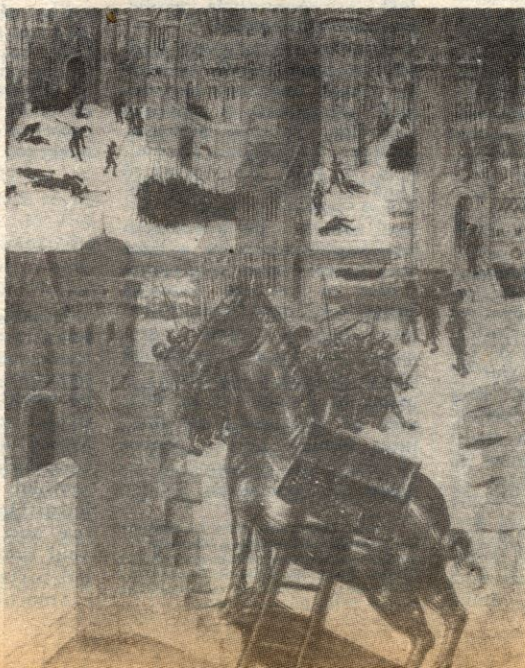
sec. III, cînd germanii pornesc ofensiva împotriva Romei, numele de franci este comun tuturor populațiilor care locuiau pe malul drept al Rinului, de la Main pînă la mare“.

Astăzi pentru oamenii de știință a devenit clar că francii erau triburi germanice, care trăiau în sec. III î.e.n. pe cursul inferior și mijlociu al Rinului și care au cucerit, în sec. V-VI, aproape toată Galia, creînd — cum am mai arătat — statul franc. Multă vreme însă, după cum demonstrează articolul reprodus aici, copiii au învățat la școală despre originile troiene ale francilor și deci ale francezilor.

F. D.

URMAȘII LUI PRIAM LA LUTETIA?

ALAIN DEMURGER

Pe vremea cînd francezii credeau că se trag din Priam, ultimul rege al Troiei, o asemenea miniatură, reprezentînd calul troian, era des întîlnită pe manuscrisele epocii

¹ Reproducem acest articol, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista franceză *L'histoire*, nr. 86 (februarie 1986).
² *Magazin istoric*, nr. 8, 9/1975, 2/1986.

„Strămoșii noștri galii”... Punctul de plecare obligatoriu al oricărei istorii a Franței. Dar răspunsurile la foarte vechia întrebare „de unde venim?” au variat, în decursul secolelor. Francezii evului mediu îi considerau strămoșii lor pe... troieni. De atunci, istoricii au dovedit — nu fără dificultăți — că la mijloc era un mit și galii i-au înlocuit pe troieni. Este însă interesant de aflat de ce omul medieval își dorea strămoși atât de prestigioși. Dar mai întâi, care era viziunea lui despre istorie?

Astăzi, vechile manuale de școală primară ne dau o idee exactă asupra fondului istoric comun tuturor francezilor. Ideal ar fi ca, plasându-ne, de exemplu, în pragul secolului XV, să reconstituim imaginat manualul de istorie al unui elev francez din evul mediu. Din nefericire, nu putem face asta pentru că, de fapt, pe atunci nu exista o unică cultură istorică, ci mai multe, ale unor pătri, divers ilustrate.

„Scrise ca un copac”

Prima pistă este, evident, cartea. Există numeroase inventare de biblioteci. „Librăriile” regale sau princiere erau cele mai bine înzestrate (Carol V, Carol de Orléans, ducii de Burgundia). La fel de bogate erau bibliotecile mănăstirilor. În acestea, istoria ocupa un loc de frunte. În primul rând, marile succese ale literaturii istorice medievale: *Chronique de Charlemagne*, atribuită lui Turpin; un manual de bază pentru cunoașterea istoriei sfinte, *Histoire scolastique*, de Pierre le Mangeur; istoria papilor și împăraților, relatată în cronica Fratelui Martin. O enciclopedie istorică, *Miroir historial*, scrisă de călugărul dominican Vincent de Beauvais, completează seria de lucrări în limba latină, traduse în franceză la sfârșitul evului mediu și care au fost printre primele cărți tipărite.

Istoria Troiei figurează peste tot, deseori sub titlul *Romanul Troiei* (roman înseamnă povestire istorică, în limba

populară). Cel mai celebru roman al Troiei a fost scris la sfârșitul sec. XII de un truver¹ din Touraine, Benoît de Sainte-Maure, care s-a inspirat din două relatări atribuite unor luptători din războiul Troiei: Dares Frigianul, reprezentantul troienilor, și Dictys Cretanul, purtătorul de cuvânt al grecilor. Troia îi preocupă pe oamenii evului mediu: în 1395, episcopul de Bazas dăruiește o *Istorie a Troiei* unui colegiu din Cahors, iar ducele Jean de Berry cumpără „o carte despre Troia cea Mare de la un cetățean și bancher din Paris”. Astfel de lucrări ne ajută să cunoaștem cultura istorică a unei pătri restrinse, aceea care știa să citească, aceea căreia îi plăcea istoria.

Dar ceilalți? Ei au știință de carte, dar nu cunosc trecutul sau nu-i interesează: testamentele funcționarilor din Lyon nu conțin nici un titlu istoric. Fără îndoială, o mare parte din francezi sînt familiarizați cu unele teme istorice. Putem însă vorbi despre o cultură? Totul depinde de mediul social. Elitele cultivate posedau o bună informație istorică. În cadrul nobilimii, istoria Troiei se discuta atât de des, încît un istoric din sec. XII, în căutare de public, propune alte teme.

Ce fel de istorie oferea istoricul medieval cititorilor săi? În primul rînd, una genealogică, preocupată de căutarea originilor. Philippe Mousket, cetățean al orașului Tournai, vrea, în 1242, „În versuri să pună a regilor Franței/ Într-oaregă istorie și spiță”. Primat, călugărul de la mănăstirea Saint-Denis, care a trăit la sfârșitul sec. XIII și a tradus în franceză *Cronicle latine de la Saint-Denis*, transformându-le în *Grandes Chroniques de France*, veritabilă istorie oficială a dinastiei Capetienilor (întemeiată în 987), vrea să stabilească continuitatea familiei regale „pentru că mai multe persoane se îndoaiau de genealogia regilor

Franței, de originea lor și de spița din care se trag”.

În sec. XIV, cunoșteau o mare popularitate cărți cu poze sau suluri împodobite cu picturi, destinate educației religioase a laicilor: succesiunea evenimentelor din istoria sfîntă și din cea profană se prezenta sub formă de tablouri sinoptice. Astfel, în bibliotecă lui Carol V (1364-1380), se găsesc tablouri „ale anilor Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, de la Adam încoace, ale vârstei lumii și, de asemenea, ale papilor, împăraților și regilor Franței, pictate, istorisite și scrise ca un copac, pe pergament împăturit și aceasta pentru a fi făcute sul”.

Autorul anonim al unei scurte istorii a Franței, scrisă în timpul domniei lui Ludovic XII (1498-1515), și-a împărțit materia pe domnii: prin ce se deosebește Ludovic XII de toți predecesorii săi, începînd de la regele franc Meroveu (448-458), care a dat numele dinastiei merovingiene? „Anume prin aceea că înainte de el nimeni de spiță regală nu urmasa la tron fără a fi fiu sau măcar nepot de rege. Iar tatăl lui și bunicul lui nu fuseseră decît duci”. De la antici, îndeosebi de la Virgiliu, istoricul medieval a reținut că „destinul națiunilor este cea mai nobilă temă istorică”. Dar destinul unei națiuni se confundă, în epocă, cu cel al familiei sale domnitoare, de unde efortul intens de reconstituire genealogică și cronologică.

Pharamond,

fiul lui Marcomir

Istoricul medieval vrea să găsească în trecut și învățăminte pentru prezent. Acest obiectiv se îmbină cu cel precedent: dacă munca istoricului constă în stabilirea ascendenței regilor și dacă contribuie la justificarea prezentului de către trecut, nu încape îndoială că întemeierea unei rase, unui popor, unui drept în trecutul cel mai îndepărtat cu puțință este cea mai bună justificare a reali-

¹ Poeti medievali care își compuneau creațiile în vechia franceză de nord și cultivau o poezie erotică rafinată. Spre deosebire de trubadurii eterneranți, truverii se stabileau la curțile principilor, în orașe.

tății și a legitimității sale. „Prin urmare, cert este că regii Franței, prin care regatul este glorios și renumit, se trag din nobila familie domnitoare a Troiei”, ne spune Primat. Și, timp de un mileniu, originile troiene au constituit adevărul istoric.

Știau oare toți francezii din sec. XV că se trag din troieni? Evenimentele din *Grandes Chroniques de France* erau desigur gravate în memoria multor francezi. Iată-le: „404 ani înainte de înființarea Romei [deci în 1157 î.e.n.], în Troia cea Mare domnea Priam... A urmat asediul aheilor, distrugerea Troiei. Supraviețuitorii s-au răspândit care încotro, sub conducerea principilor troieni: Helenus, Enea, Antenor, trei nume transmise de tradiția antică. Lor li s-au adăugat nou-veniții, Turcus și Francion, „care erau veri primari (căci Francion era fiul lui Hector, iar Turcus fiul lui Troilus); ei locuiau pe un fluviu care se numea Dunărea”. Au întemeiat o cetate pe care au numit-o Sicambra; timp îndelungat li s-a spus sicambrieni, după numele cetății; plăteau tribut romanilor, la fel cu celelalte națiuni. „Au locuit în această cetate 1507 ani după ce o întemeiaseră”. Totuși nu au rămas toți la Sicambra. Foarte curând unii dintre ei au trecut în Galia, unde au întemeiat Lutetia [viitorul Paris].

În anul 376 e.n., împăratul roman Valentinian II s-a văzut nevoit să facă față revoltei tribului alaniilor; la chemarea împăratului, troienii din Sicambra i-au izgonit pe alani și, drept recompensă, Valentinian i-a scutit de plata tributului pe zece ani. El le-a zis „francezi, din cauza mîndriei lor” (alți autori sînt însă de părere că numele lor vine de la Francion). După zece ani, împăratul le-a cerut să plătească iarăși tribut; francii au refuzat, dar, știind că nu se vor putea opune romanilor, au părăsit cîmpia Dunării și s-au așezat pe Rin. Francii de pe Rin și-au ales

trei duci. Unul dintre ei a fost Marcomir, care s-a dus la Lutetia, pe urmele verilor săi troieni, instalați de mult în acel oraș. În amintirea strămoșului lor comun, Paris, cel care o răpise pe Elena, au dat Lutetiei numele acestuia. „Marcomir avea un fiu, pe nume Pharamond; era un cavaler nobil și viteaz în luptă. Francezii, care voiau să aibă un rege, la fel cu celelalte națiuni, l-au ales pe Pharamond, urmînd sfatul lui Marcomir, tatăl acestuia. Acest Pharamond a fost primul rege al Franței”.

În anii '30 ai secolului: nostru, medievistul Edmond Faral a atribuit paternitatea acestei povești unui cronicar din sec. VII, numit Frédégaire. În anul 727, un călugăr din Neustria (partea apuseană a regatului merovingian) a compus *Gesta Regum Francorum*, în care originile troiene ale francilor nu mai erau puse la îndoială. *Gesta* v cunoaște o mare răspîndire în evul mediu, căci a rămas în cel puțin 50 manuscrise. Lucrarea a furnizat esențialul din istoria troiană a francilor. În sec. XI, călugărul Aimoin¹ i-a imprimat prestigiul marelui centru istoric care era pe atunci orașul Fleury (Saint-Benoît-sur-Loire). De la Aimoin și-au luat relatarea călugării istorici de la Saint-Denis, inclusiv Primat, conferindu-i toate caracterelor autenticității. De atunci încolo aceste monumente ale istoriografiei medievale franceze vor fi socotite autorități certe. Popularizînd o asemenea poveste, istoricii francezi se făceau propagandiștii dinastiei și patriotismului francez.

Această ascendență ilustrează este comună unui mare număr de popoare: Padova se mîndrește cu mormîntul lui Antenor, un alt principe troian, al cărui fiu, Danaus, a fost strămoșul danezilor. Englezii se pretind urmașii lui Brutus, nepotul de fiu al lui Enea.

¹ Sfîntul Aimoin (mijlocul sec. X — Fleury, cca. 1008) este autorul lucrării *Historia Francorum*, de la origini pînă în anul 654.

Trei luni la Bastilia

Mitul troian simbolizează permanența unui popor — și aceasta constituie tăria lui. Din ruinele Troiei au scăpat cîțiva supraviețuitori; lor le este hărăzit să ducă poporul învins pe culmi și mai înalte. Spectacolul înălțării irezistibile a Romei, întemeiată de troianul Enea, pînă a ajuns stăpîna lumii, a fost un model pentru toate popoarele din evul mediu.

Pe scurt, istoricul care povestește istoria Franței începe de la Troia, trece prin Sicambra, apoi prin Germania; nu ajunge în Galia decît în sec. IV, odată cu Pharamond, strămoșul lui Clovis.

Secolul XV i-a redescoperit pe gali, fără a-i părăsi însă pe troieni. În epocă s-a dedus ideea că primii troieni erau locuitorii de baștină ai Galiei și că ei au fost asimilați de gali. Secolul XV a inventat galo-troienii; mitul originilor troiene ale francilor a devenit mitul originilor troiene ale galilor.

Către sfîrșitul secolului însă, soluția „galo-troiană” nu i-a mai satisfăcut pe toți, căci lăsa goluri care stînjeneau. În 1497, Giovanni Nanni, zis Annius din Viterbe, a publicat extrase inedite — cum pretindea el — din istorici din antichitate, Beros Caldeeanul, Maneton Egipteanul etc. Erau falsuri, dar ce conta: prin aceste texte putea fi reconstituită o genealogie a regilor gali pornind de la... Noe! Mitul troian rămînea însă intact.

Concomitent au apărut însă istorici care au atacat mitul. Paul Emil din Verona, istoriograf al regelui Franței Francisc I, a reamintit istoria troiană cu scepticism, apoi, citîndu-l (pe nedrept) pe Cicero, a afirmat că francii erau germani; ceea ce a confirmat un umanist german, Beatus Rhenanus. Imediat, a apărut însă un curent întreg care a restabilit adevărul: strămoșii francezilor sînt realmente troieni.

În ultima treime a sec. XVI, o critică istorică științifică avea să rupă cu ceea ce, abia atunci, putea fi considerat un basm. În a sa *Franco-Gallia*, François Hotman nota: „În ce-l privește pe cei care, prinzind gustul poveștilor și basmelor născocite, au raportat originea francezilor la troieni și la un oarecare Francion, fiu al lui Priam, nu vreau să spun mai mult decît că au furnizat teme poezilor, mai curînd decît istoricilor adevărați”. La sfîrșitul veacului XVI, pînă și în lucrările de popularizare originile troiene erau eliminate din istorie.

Totuși, în secolul următor, XVII, pasărea Phenix troiană renaște! În a sa *Histoire de France* (1643-1651), François Mézeray menționa: „Nu există povești care să nu aibă un fundament în adevăr”. Într-un cuvînt, nu există fum fără foc. La 11 noiembrie 1714, cînd era admis ca student la Academia inscripțiilor, Nicolas Fréret (1688-1749) a citit un memoriu despre originea francezilor, în care demonstra că francii erau un trib germanic. Autorul susținea deci contrariul adevărului oficial pe care iezuitul Gabriel Daniel, viitorul istoriograf al regelui, îl prezentase cu un an în urmă. Acuzat de a fi voit să-și tipărească memoriul fără încuviințare, Fréret a fost înțemnițat la Bastilia, timp de trei luni.

Astăzi, toate sînt la locul lor. Galii se aflau în Galia în baza dreptului primului ocupant. Romanii au venit în Galia, nu chiar în mod pașnic, am zice, ci ca niște cuceritori, oricîte lucruri frumoase ar fi dăruit ei după aceea. Apoi au venit vreo 100 000 franci, pe care trebuie să ne hotărîm să-i înruidim cu germanii, și nu cu frumoasa prințesă a Troiei și foarte numeroasa ei descendență. Toți, inclusiv galii, au lăsat urme. ■

În românește de
Georgeta BOLOMEI

AETHICUS HISTRICUS

(Urmare din p. 14)

răspîndire. Pînă în sec. XVI au apărut numeroase copii, cunoscîndu-se în prezent 40 diferite variante ale ei.

S-au produs chiar și unele confuzii. Datorită coincidenței de nume a abreviatorului (presbiterul Ieronim) și a cunoscutului părinte bisericesc Ieronim s-a crezut o perioadă că abreviatorul ar fi fost chiar acest mare scriitor bisericesc apusean. De asemenea, în ce-l privește pe Aethicus — datorită prestigiului lucrării sale — s-a crezut că și alte cosmografii ar fi realizate tot de el. Așa s-a întîmplat cu *Cosmografia* lui Iulius Honorinus atribuită lui Aethicus, motiv pentru care în lumea științifică *Cosmografia* scrisă de Honorinus circula și cu numele de *Pseudo-Aethicus*.

În sec. XIX *Cosmografia* lui Aethicus Histricus a trezit interesul specialiștilor fiind editată și comentată succesiv de mai mulți învățați. Un remarcabil studiu a întocmit savantul german H. Wuttke.

Într-o lucrare consacrată lui Aethicus tipărită la Frankfurt în 1973, Kurt Hillkowitz își însușea părerea lui Wuttke asupra locului nașterii lui Aethicus Histricus la Dunărea de Jos, în Dobrogea de azi. O contribuție recentă aparține eminentului profesor italian Vittorio Peri, care, avînd în vedere descoperirile arheologice de la Histria, a stabilit locul nașterii lui Aethicus, în Histria dobrogeană.

Un alfabet sui-generis

Aethicus nu a fost numai un pasionat filosof, geograf, navigator, ci și un lingvist și, în aceeași măsură, un inventator. Începînd cu cele mai vechi copii — inclusiv cea aflată la Leipzig — la sfîrșitul *Cosmografiei* se află un alfabet, deosebit prin caractere și denumirile literelor, de toate alfabetele cunoscute pînă atunci. Acest alfabet cuprinde 22 litere, care în manuscrisul lui Rabanus Maurus mai cuprinde

o literă (*Reque*) redată și de A. d'Arvezac în ediția din 1852 a *Cosmografiei*.

Existența acestui alfabet, în majoritatea copiilor manuscrise, pune probleme de seducător interes pentru cercetarea științifică.

Este un alfabet imaginat pur și simplu de filosoful antic? Punea Aethicus în circulație semne grafice ale limbii folosite atunci pe străvechile meleaguri natale? Reprezenta acest alfabet o scriere pe care marele învățat a preconizat-o pentru a exprima limba vorbită atunci altundeva, în îndelungatele sale călătorii? Răspunsul la aceste întrebări constituie însă o problemă de viitor.

Menționînd încă o dată meritele lucrării lui Aethicus, care, chiar în forma sa trunchiată de Ieronim, a constituit vreme de cîteva sute de ani manualul de bază, cu ajutorul căruia în școlile mănăstirești ale evului mediu au fost transmise cunoștințele geografice ale Antichității, să subliniem totodată că opera filosofului Aethicus Histricus reliefează și ea contribuția spiritualității daco-romane la universalismul european, ilustrînd faptul că, în acea epocă, cultura din spațiul carpato-danubiano-pontic ținea direct și în chip firesc de lumea daco-romană, dar și de întreaga Europă, fiind integrată civilizațiilor din lumea cunoscută atunci.

Prin operele lor, cînd nu au circulat ei înșiși (cum a făcut-o Aethicus Histricus), cărturarii străromâni au îmbogățit patrimoniul cultural al lumii, rămîniînd în același timp, puternic legați de meleagurile străbune. Referirile la Dobrogea natală, atît din scrierea lui Aethicus, cît și din ale lui Ioan Cassian, Dionisie Exiguul ș.a., sînt o dovadă a faptului că acești cărturari au rămas mereu legați de meleagurile de origine, în pofida distanțelor care, uneori, i-au separat de aceste locuri.

Prin preocupările și prin opera sa, prin spiritul său deschis cunoașterii și cercetării, dar, în același timp, prin dorința de a transmite cunoștințele sale umanității, Aethicus Histricus este un adevărat enciclopedist „avant la lettre” — o contribuție străromână la cultura universală. ■

1939-1945.

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

Dr. EUGEN PEDA

O scrisoare datată 29 februarie poate fi expedită, cum se știe, doar o dată la patru ani¹. 1944 a fost an bisect. Fiind război, Olimpiada nu a avut loc. Dar marea conflagrație nu a anulat un alt eveniment al fiecărui an bisect: alegerile prezidențiale americane. Pentru Franklin Delano Roosevelt, care la 30 ianuarie împlinea 62 ani, 1944 avea să adauge suprasolicitărilor războiului eforturile unei aprige campanii electorale, până la scrutinul care, tradițional, se desfășoară în prima zi de marți din noiembrie. Cu atât mai mult cu cât noul an l-a găsit pe președinte nerestabilit de pe urma gripei contractate la sfârșitul lui 1943, iar starea sănătății sale² s-a interferat cu celelalte preocupări

¹ Continuăm publicarea extraselor din corespondența secretă completă dintre Roosevelt și Churchill (*Magazin istoric*, nr. 4-12/1987, 1/1988), apărută la New York, în trei volume (1984), sub îngrijirea profesorului W. Kimball.

² Un sfert de veac după decesul președintelui Roosevelt, s-a putut afla, din publicarea însemnărilor unuiia dintre medicii săi curanți, lt. comandor H. G. Bruenn, că „după aceasta (gripă), el (președintele) nu și-a mai recăpatat obișnuita sa vitalitate... De la atacul gripal el s-a plins de o neobișnuită și excesivă stare de epuizare” (H. G. Bruenn, *Clinical Notes on the Illness and Death of President Franklin D. Roosevelt*, în *Annals of Internal Medicine*, Nr. 72/1970, p. 591).

copleșitoare. Două mesaje trimise la 29 februarie 1944 — poate data a fost aleasă cu scopul de a sugera caracterul deosebit al anului pentru președinte — dau măsura priorităților americane. Ele marchează, totodată, un punct de cotitură în însăși desfășurarea corespondenței, care își pierde treptat lustrul intimității cordiale. Chiar formula de adresare „Fostei persoane navale” devine o raritate, sub povara preponderenței crescînde a puterii Statelor Unite asupra celei britanice și urgenței sporite a problemelor postbelice, în care ciocnirea intereselor capătă proeminență. După un an, la 23 februarie 1945, Churchill medita într-un cerc intim, după cum notează John Colville, în lucrarea sa *The Fringes of Power, 10 Downing Street, Diaries 1939-1945*: „După acest război, vom fi lipsiți de forță, nu vom avea bani și vigoare și vom zăcea între cele două mari puteri S.U.A. și U.R.S.S.”

Soarta celor două scrisori

Un măr al discordiei era petrolul din Orientul Mijlociu. În ultima zi a lunii februarie, Roosevelt a luat inițiativa de

a-i trimite lui Churchill pentru „a fi văzut numai de Du”, și cu rugămintea de a-i „fi înapoiat, neavînd alt exemplar”, un memorandum întocmit de generalul P. Hurley, fost ministru de război (1929-1933), care întreprinsese numeroase misiuni în străinătate, ca reprezentant personal al președintelui. Documentul schița politica americană în Iran, cu implicații pentru întreg Orientul Mijlociu. Obiectivul Statelor Unite devenea preluarea conducerii în Iran și în alte țări „mai puțin puternice”. Pentru a fi sprijinită să rămână o putere mondială, Marea Britanie, indica memorandumul, „trebuie să accepte principiile libertății și democrației și să renunțe la principiile imperialismului opresiv. Rusia sovietică și-a cîștigat un loc sigur ca putere mondială de prim rang. Prietenia și cooperarea dintre Statele Unite și U.R.S.S. sînt esențiale pentru pacea și buna înțelegere în lumea postbelică. Va trebui, de aceea, să existe o înțelegere și o acceptare reciprocă a căilor libertății postbelice, pe care marile puteri, între ele și Statele Unite, pot să le ofere asociaților lor mai puțin puternici”.

În scrisoarea căreia îi era anexat memorandumul, Roosevelt se confesa: „Nu-mi

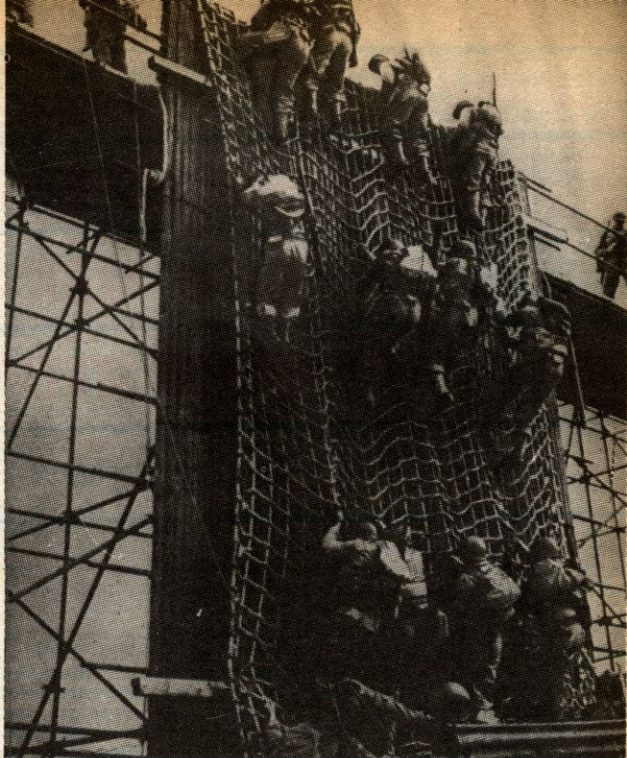
displace concepția sa generală despre îngrijirea și educarea a ceea ce se obișnuiește să fie denumite «țări înapoiate». Cred că prin observațiile Dr. personale împreună cu ale mele am putea să adăugăm și ceva despre curățenie.

Important în toate acestea este că eu nu doresc ca Statele Unite să dobândească o «zonă de influență», dar nici vreo altă națiune¹.

Ceea ce a omis președintele să precizeze în această scrisoare era că, încă la 13 mai 1943, generalul Hurley îi raportase, după un turneu în zonă: „În ultimul sfert de veac, Orientul Mijlociu a fost recunoscut ca o sferă britanică de influență... Marea Britanie nu mai posedă esențialul puterii necesare menținerii rolului tradițional de influență dominantă în Orientul Mijlociu”. Documentul propunea președintelui „integrarea politicii anglo-americane în Iran și menținerea unor relații corespunzătoare cu rușii, care să se efectueze mai curînd sub conducerea Dr. decît a britanicilor”¹. Nici scrisoarea din 29 februarie și nici memorandumul atașat nu menționau „strînsa asociere” din acel moment între Hurley și trustul „Sinclair Oil Company”, care, chiar atunci, căuta să obțină concesiuni petroliere de la guvernul iranian.

Scrisoarea a intervenit în momentul în care Statele Unite insistau asupra deschiderii de negocieri privind problemele petrolului Orientului Mijlociu, luate în considerare la Londra numai după ce, la 3 martie, Roosevelt i-a solicitat lui Churchill „să accepte asigurările mele că nu ne fac ochi dulci cîmpurile voastre petrolifere din Irak și Iran”. Abia la 21 mai 1944, premierul a returnat „memorandumul generalului Hurley, din care mi-am păstrat o copie”, iar următoarele fraze explică, poate, neobișnuita întîrziere a răspunsului: „Generalul pare să aibă unele idei despre imperialismul britanic, care — mărturisesc — mă irită...”

¹ Foreign Relations of United States, Diplomatic Papers, 1943, Volume IV, The Near East and Africa, Department of State, Government Printing Office, Washington, 1964, pp. 368-369.

În Marea Britanie, soldații americani fac exerciții în vederea debarcării...

În ce privește Persia², nu cred că «imperialismul britanic» intră în tablou. Este drept, înlocuiți ca Statele Unite, sîntem inevitabil preocupați în legătură cu aprovizionarea strategică cu petrol, cu atât mai mult cu cît, spre deosebire de Statele Unite, nu avem surse în metropola. Din același punct de vedere, al securității, avem răspunderi pe care nu le putem abandona în prezent, între frontiera apuseană a Indiei și cea răsăriteană a Irakului³.

Dacă pentru scrisoarea mirosind a petrol, din 29 februarie, a fost necesară o durină de săptămîni pentru a-i replica, al doilea mesaj al președintelui, din aceeași zi, n-a primit răspuns vreodată. El reflecta,

² Cu încăpăținare, Churchill scria sau vorbea de Persia, motivînd că nu spune Iran pentru a nu se confunda cu Irak. În alte cazuri, în corespondență, deși, uneori, folosea numele de Irlanda, preferința sa era să o indice ca «Irlanda de Sud».

de asemenea, considerente electorale (avînd în vedere sentimentele prevalente atunci în Statele Unite ca după război „băieții să revină acasă”), precum și hotărîrea ca forța americană să nu devină paravanul pentru realizarea intereselor britanice: „Te rog nu-mi cere să mențin (după război) forțe americane în Franța. Pur și simplu nu pot. Trebuie să le aduc pe toate înapoi acasă. Așa cum am mai sugerat³, denunț

³ La 7 februarie, Roosevelt îi scrisese lui Churchill: „În mod categoric nu doresc să fac poliție în Franța și eventual în Italia sau în Balcani”. Tot în cursul aceleiași luni, într-o notă din 21 februarie, transmisă lui E. Stettinius (1900-1949), subsecretarul de stat, care în absența lui C. Hull, bolnav, îndeplinea funcția de interimar la Departamentul de Stat, Roosevelt trasase liniile privind rolul postbelic al Statelor Unite: „Nu vreau ca Statele Unite să poarte povara refacerii Franței, Italiei și Balcanilor. Aceasta nu este sarcina noastră firească la o distanță de 3 500 sau mai multe mile. Aceasta este cate-

și contest paternitatea asupra Belgiei, Franței și Italiei. Tu trebuie să-ți crești și să-ți disciplinezi copiii. Avind în vedere că ei îți vor fi bastionul în viitor, trebuie, cel puțin, să le plătești școlarizarea".

90 zile de separare

Totodată, Roosevelt a reafirmat dorința de a schimba zonele viitoare de ocupație în Germania, cum convenise la Quebec în 1943, astfel ca trupele americane să fie în nord, iar cele britanice în sud. Roosevelt a mai evocat această scrisoare într-un mesaj din 21 martie și a reprodus-o integral cu patru zile înaintea debarcării în Normandia. Referindu-se, la 2 iunie, la scrisoarea trimisă în ultima zi a lui februarie, președintele adăuga: „Mă men-

rio o scrie britanică. În care britanicii sînt de departe mai interesați decît noi. Din punctul de vedere al Statelor Unite, principalul nostru obiectiv este să nu luăm parte la problemele interne ale Europei de sud-est, ci mai curînd să participăm la eliminarea Germaniei ca posibil și chiar probabil preț al unui al treilea război mondial". În același zi, președintele, într-o discuție cu sefi săi de stat major, a respins propunerea lui Churchill ca un general american să proia conducerea unei forțe expediționare în Iugoslavia. Roosevelt a spus că pentru un astfel de proiect nu va da nici măcar „o centimă din forța Statelor Unite".

țin cu tot atîta tărie la acest punct de vedere... Motivele, după cum știți, sînt politice, deși ca rezultat ele intră, în mod necesar, în sfera militară. Aici, noi situații politice se coc în fiecare zi, dar, deocamdată, printr-o grijă constantă îmi mențin capul deasupra apei.

Nici la acest al treilea demers Churchill n-a răspuns scrisorii din 29 februarie. În acest interval se acumulaseră însă și motive suplimentare. La 18 martie, Churchill propusese „o întîlnire de Paște" [9 aprilie — n.n.] în Bermude, împreună cu principalii colaboratori, care să dureze o săptămînă, dat fiind că trecuseră „90 zile de separare". După două zile, președintele a răspuns că îi este „imposibil să vină la o întîlnire de stat major la începutul lunii aprilie". Cauza: „Sînt furios pe mine însumi. Vechiul atac de gripă nu se dă bătut, lăsîndu-mă cu febră intermitentă. Ross [McIntire, amiral, medic personal — n.n.] a hotărît, în urmă cu o săptămînă, că îmi trebuie o odihnă completă de două-trei săptămîni într-un climat convenabil și am decis categoric să o încep la sfîrșitul lunii. Nu văd altă ieșire și sînt furios".

În zilele următoare, medicii au constatat la președinte hipertensiune și insuficiență car-

diacă congestivă. I s-a prescris digitalină, un program de slăbire și odihnă totală. Cum ultima recomandare nu putea fi aplicată decît parțial, a fost convins să plece la 9 aprilie la plantația din Carolina de Sud a prietenului său B. Baruch (1870-1965), mare finanțier și consilier al Casei Albe. Abia sosit în „climatul convenabil", cum reținuse Churchill într-un mesaj vag ironic, președintele a fost confruntat cu luarea unei decizii la insistențele premierului, formulate repetat, de a se alocă un număr mai mare de nave de debarcare (LST) în vederea viitoarelor operații împotriva Japoniei în Singapore și Malaezia. Dar, cum arată profesorul W. Kimball, „sefi de stat major ai S.U.A. nu aveau nici o intenție de a deturna vase de debarcare americane de la campania de succes din Pacificul central sau de la invazia, importantă politic, în Filipine, pentru a-i ajuta pe britanici să-și recucerească imperiul".

La 29 februarie, forțele americane debarcaseră în insula Los Negros din arhipelagul Amiralității (la nord de Noua Guinee). Anterior, la 31 ianuarie și 17 februarie, ele invadaseră, în arhipelagul Marshall, atolurile Kwajalein și,

...iar Churchill trece în revistă trupe ale Diviziei 11

respectiv, Eniwetok. La 12 martie, șefii Statului major au emis ordine către comandanții americani din Pacific, generalul D. MacArthur (comandantul suprem al zonei Pacificului de sud-vest) și amiralul C. Nimitz (comandant șef al Zonei Oceanului Pacific), în vederea pregătirii atacului în „zona Luzon (arhipelagul Filipinelor) — Formosa” [Taiwan — n.n.], care să fie declanșat în februarie 1945. La 13 aprilie, Roosevelt a invocat „imposibilitatea de a mai accelera sau spori programul nostru” de construcții de LST. Churchill a răspuns în mai puțin de douăzeci și patru de ore, cerind o reconsiderare a deciziei. Președintele și-a instruit colaboratorii să nu pregătească vreun răspuns și nici măcar să confirme primirea telegramelor.

Controversa în jurul operației „Anvil”

Două luni după debarcarea reușită în Normandia, cartierul general al comandantului suprem al forțelor expediționare aliate, D. Eisenhower, continua să se afle la Portsmouth, pe litoralul sudic englez. Înaintarea trupelor sale era mult în urma calendarului operațiilor, definitivativ în primăvara lui 1944. La 9 august, premierul a revenit la sediul lui Ike și a avut o discuție aprinsă, care a durat nu mai puțin de șase ore. El i-a cerut generalului american să renunțe la operația de sprijin prin debarcarea în sudul Franței¹, în folosul unei expediții britanice, tot în Mediterana, spre defileul Ljubljana². În caz contrar, va fi nevoie, spunea Churchill, „să depun mânia înaltei mele funcții”³. O

aluzie în acest sens mai făcuse W. Churchill la 4 martie, când, în toul disputei în jurul petrolului, îi scrisese președintelui: „Vă mulțumesc foarte mult pentru asigurările pe care ni le dați că nu vă fac ochi dulci terenurile noastre petrolifere din Iran și Irak. Dați-mi voie ca, la rândul meu, să vă dau asigurarea deplină că nu ne gândim să încercăm să ne infiltrăm în regiunile din Arabia Saudită pe care le controlați sau unde aveți proprietăți... Pe de altă parte, ea [Marea Britanie] nu va admite să fie deposedată de ceva care îi aparține pe drept, după ce și-a oferit toate serviciile cauzei celei mai bune — cel puțin atâta timp cât umilul dv. servitor va rămâne la cârma treburilor acestor țări”.

A fost, desigur, o ironie a istoriei ca pe omul care în noiembrie 1942 declarase sentențios și cu cea mai profundă convingere „n-am devenit prim-ministru al regelui pentru a prezida lichidarea imperiului britanic” destinul să-l cheme să fie martor tocmai al acestui proces. Cit i s-a opus din răspuneri o ilustreață și controversa în jurul operației „Anvil”. În momentul ei culminant, Churchill nu ezita să amenințe cu demisia, mai ales că Roosevelt, din considerente electorale și de sănătate, a continuat să refuze să vină în Marea Britanie, imediat după „Ziua Z”, a debarcării în Normandia, pentru a tranșa personal disputa. Încă la 27 mai, președintele îi scrisese: „Condițiile de aici nu-mi permit să efectuez vizita în Regatul Unit imediat după «Ziua Z» și, după ce m-am consultat cu șefii mei de stat major, am ajuns la concluzia că o întâlnire în formație completă a statului major [anglo-american] în acest moment nu este necesară”.

În schimb, la Londra soseau generalul G. Marshall, amiralul E. J. King (comandantul flotei S.U.A. și șeful operațiilor navale — echivalentul Statului major al flotei, între 1942-1945) și generalul A. H. Arnold (șeful statului major al forțelor aeriene ale S.U.A.).

Șase zile după debarcare, când capul de pod din Nor-

mandia abia prindea contur, Churchill îi împărtășea lui Roosevelt că „a avut o zi adorabilă pe plajele (normande) și dincolo de țarm”. Discuțiile cu șefii de stat major americani au fost mai puțin plăcute, aceștia conchizând că britanicii pun debarcarea în sudul Franței sub semnul întrebării; la 14 iunie, ultima zi a șederii generalilor americani la Londra, Churchill îi informa pe președinte că „se caută cea mai bună soluție problemelor dintre Mediterana și Overlord”. Pentru americani, aceasta era realizarea „Anvil”, care garanta introducerea prin porturile din sudul Franței a 40-50 divizii, așteptând în Statele Unite, pentru a fi desfășurate în sprijinul „Overlord”. Cum amiralul E. King dăduse un ordin de începere a transferului de nave pentru „Anvil”, Churchill i-a cerut președintelui, la 21 iunie, să-l revoce. În aceeași zi însă, Roosevelt aproba un memorandum al generalului Marshall, care declara „propunerea britanică de a înainta în nordul Italiei și în Balcani de neacceptat” și stabilea data de 15 august pentru „Anvil”. Afîind de conținutul memorandumului, premierul i-a scris la 28 iunie: „Vă rog în modul cel mai serios să examinați singur problema în detaliu. Consider arbitrar tonul șefilor de Stat major ai Statelor Unite și, în mod cert, nu întrevăd vreo perspectivă de a fi de acord cu linia lor în prezent”. Dar, în aceeași zi, probabil chiar înainte ca să-i parvină o nouă amplă pledoarie a lui Churchill de anulare a operației „Anvil”, datată tot 28 iunie, Roosevelt a transmis: „După ce am cumpănit, sint complet de acord cu poziția șefilor de stat major ai S.U.A.”.

Prima eroare strategică

La 29 iunie, cu maximum de operativitate, Roosevelt a răspuns mesajelor premierului din ziua precedentă, pe care l-a încununat cu următoarele argumente, cele din ultimul paragraf fiind adăugate personal de președinte la proiectul ce îi fusese supus aprobării: „Insist din nou ca direc-

¹ Operația „Anvil”, denumită de la sfârșitul lunii iulie „Dragon”.

² Imediat după cucerirea Romei (4 iunie 1944), W. Churchill își contrase energia pentru a convinge să nu fie retrase forțele din Italia pentru „Anvil-Dragon”, să se continue ofensiva spre valea Padului și o operație amfibie să fie declanșată în peninsula Istriei, de unde să se înainteze „prin defileul Ljubljana în Austria și Ungaria și să lovim în inima Germaniei dintr-o altă direcție”.

³ General Eisenhower on the Military Churchill. A Conversation with Alistair Cooke, Norton, New York, 1970, pp. 51-52.

tiva propusă de Statul major american să fie dată generalului Wilson imediat. Este evident că, dacă vom continua să prelungim această discuție, vom anula perspectivele operației «Anvil» de a constitui un sprijin important pentru «Overlord».

La Teheran am convenit asupra unui plan precis de atac. Până acum acest plan s-a îndeplinit bine. N-a apărut nimic care să determine necesitatea vreunei schimbări. Din moment ce sintem total implicați în principala noastră luptă, istoria nu ne va ierta niciodată dacă vom pierde un timp prețios și vieți omenеști datorită nehotărîrilor și discuțiilor. Dragul meu prieten, te rog lasă-ne să mergem înainte cu planul nostru.

În sfîrșit, din pure considerente politice interne, nu aș supraviețui nici celui mai mic recul al «Overlord», dacă s-ar afla că forțe destul de mari au fost deviate spre Balcani».

Churchill a redactat imediat un răspuns minios și plin de amărăciune: „Întreaga campanie din Italia este ruinată... Dacă plecarea mea din scenă ar ușura lucrurile, prezîntîndu-mi demisia regelui, aș face-o cu dragă inimă, dar mă tem că cererea publicului de a cunoaște motivele va provoca mare prejudiciu trupelor care luptă”. După această nouă fluturare a amenințării cu demisia, premierul, convins de puterea sa de persuasiune în contactele personale, preciza: „Nu există nimic ce nu aș face pentru a pune capăt acestui impas, exceleptînd faptul de a deveni răspunzător pentru o strategie absolut perversă. Dacă dorești, vin imediat peste ocean în Bermuda sau la Quebec ori, dacă vrei, la Washington”.

După o îndelungată discuție cu șefii săi de stat major, Churchill a renunțat să trimită mesajul. La 1 iulie, el a expediat o variantă nouă, fără a mai uza de eventuala sa demisie. I-a scris președintelui că decizia privind „Anvil” este „prima eroare majoră strategică și politică pentru care amîndoi purtăm răspunderea”. Sugestia lui Roosevelt de a se supune lui Stalin controversa privind decizia dezbaterii în sudul Franței, confirmată la Teheran, a fost

categoric respinsă, deoarece în domeniul strategic „este mai bine să rezolvăm problemele pentru noi și între noi”. Premierul a recurs și la o declarație rar înțîlinită în corespondență: „Dacă dv. ne preasați [să îndeplinim] directiva șefilor dv. de stat major de a retrage atît de multe dintre forțele noastre din campania italiană¹ și trîniți astfel speranțele noastre la pămînt, guvernul Maiestății Sale, la avizul șefilor săi de stat major, este nevoit să recurgă la un protest solemn”.

În cîteva ore, Churchill se afla în posesia răspunsului prezidențial, care căuta să pună punct controverselor. Pe un ton lipsit de dramatism, după ce reafirma: „continuu să fim convinși că cel mai bun drum de urmat este lansarea operației «Anvil» la o dată cît mai apropiată”, Roosevelt conchidea: „Întotdeauna meditez la geometria [învățată] odinioară: «O linie dreaptă este distanța cea mai scurtă dintre două puncte»”.

La sfîrșitul lunii iulie era programată, la Chicago, Convenția Partidului Democrat, pentru a desemna candidatul la alegerile prezidențiale din noiembrie. Întrucît sprijinul pentru candidatura la un al patrulea mandat prezidențial îi era asigurat, Roosevelt a decis să evite prezența sa personală la „această partidă de șah deghizată într-un circ”, cum denumeste folclorul politic american convențiile din anii electorali pentru Casa Albă. Totodată, pentru a răspunde zvonurilor răspîndite de adversarii săi republicani privind „înrautățirea catastrofală a sănătății” sale și „lipsa de energie”, el s-a decis să facă un lung turneu pe coasta de vest și în Hawaii.

Abia plecase din Washington, la 13 iulie, și în trenul prezidențial s-a primit o telegramă de la Churchill: „Cînd

și unde urmează să ne întîlnim? Ar fi mai bine dacă ar veni și U.J. Sînt total în mîinile Dumnezeu-voastră și sînt gata să bravez reporterii din Washington sau fînjarii din Alaska! Desigur, noi trebuie să stabilim o dată și apoi să începem să negociem cu U.J. Guvernul Maiestății Sale ar dori să propună «Eureka-2» pentru ultimele zile ale lui august”. Acestui mesaj i-a urmat imediat un altul, propunînd Scoția ca loc al întîlnirii. La 17 iulie, Roosevelt a motivat că dat fiind turneul pe care îl începuse, o întîlnire este exclusă înainte de mijlocul lunii septembrie”, „imediat înainte de Echinox”.

La 19 iulie, trenul prezidențial a ajuns la San Diego (California). După ce a asistat la un exercițiu de debarcare, Roosevelt s-a imbarcat la bordul cruciştorului greu „USS Baltimore”, pentru Pearl Harbor. Ajuns în Hawaii, a aflat din presă că fiul lui Churchill a supraviețuit prăbușirii avionului, cu care călătorea, la aterizarea în partea controlată de partizani în Iugoslavia. La 27 iulie, din Pearl Harbor, a plecat următoarea telegramă: „Strict Secret și Personal. Din partea președintelui către primul ministru. Sînt foarte fericit că Randolph² a scăpat cu bine. Roosevelt”. După convorbiri de trei zile cu comandanții americani din Pacific, președintele s-a deplasat la Alak (Alaska), apoi la baza navală Bremerton (statul Washington), revenind de pe coasta Pacificului în Capitală la 17 august, două zile după începerea operației „Dragon”.

Înainte de turneului, de fapt, la mijlocul lunii iunie, Roosevelt mărturisise unor apropiați că nu exclude posibilitatea de a renunța la un al patrulea mandat prezidențial, dacă în august 1944 americanii ar ajunge la Berlin. ■

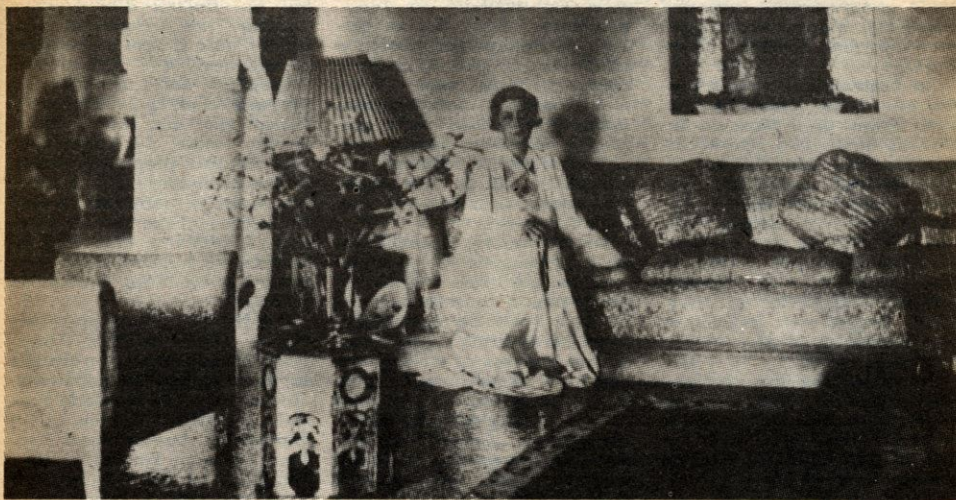
(Va urma)
Traducerea documentelor
Dan GHIBERNEA

¹ La debarcarea în sudul Franței urmau să participe trei divizii americane și șapte franceze, din care două erau în Italia. În mesajul lui Roosevelt din 29 iunie se preciza că și după retragerea celor cinci divizii, „cele 21 de divizii plus numeroasele brigăzi independente vor asigura fără îndoială [generalului britanic] Alexander [1891-1969, atunci comandant al forțelor aliate în Italia - n.n.] superioritatea terestră adecvată”.

² Eureka (Evrika) era numele codificat al conferinței de la Teheran.

³ Maiorul Randolph Churchill (1911-1968), ziarist și unicul fiu al primului ministru, era membru al Camerei Comunelor (1940-1945) și aparținea Direcției Operatiilor Speciale (S.O.E.). A fost reprezentant britanic pe lîngă cartierul general al marșalului I.B. Tito (Magazin istoric, nr. 9-11/1972).

IANUARIE 1917:

CONVORBIRI CU MARTHA BIBESCU

RAYMOND NETZHAMMER

„O hartă murală, lucrată cu precizie matematică și executată cu măiestrie artistică, încît să pară mai degrabă un peisagiu decît un desen geometric, ar fi pentru România de un folos incalculabil... Căci unde mai găsim o țară al cărei teren să prezinte contraste mai ispititoare și variațiuni mai bogate decît în România?... Mai înții, Carpații — o linie frumos arcuită. La mijloc, podișul Transilvaniei ocultat de munți, din care podiș, unele rîuri ies străbătînd zidul stîncilor pe calea cea mai scurtă, spre Dunăre.

Apoi munții se prelungesc cu un briu de dealuri. Și, pentru ca varietatea terenului să fie și mai pronunțată, avem, între Muntenia și Moldova, cîmpia măreață a Bărăganului. Totodată, trece prin țară și cel mai mare fluviu al Europei Centrale, avînd în albia sa enorme regiuni băltoase, apoi pornind la gurile lui o deltă croită cu o precizie matematică. În fine, mai avem și o porțiune de mare, mărginită de un țărm cit se poate de variat.

Toate aceste elemente se pot întruni cartografic într-o icoană plină de varietate, dar și de unitate”.

Lucrarea din care am extras acest lung pasaj a fost alcătuită în 1910, cu aproape un deceniu înainte ca românii să-și îndeplinească o multi-

seculară și ardentă aspirație: desăvîrșirea statului național-unitar.

Titlul ei — Viitoarea hartă a României.

Autorul — Raymond Netzhammer.

Albin Netzhammer s-a născut la 19 ianuarie 1862. La vîrsta de 14 ani a intrat în noviciatul mănăstirii benedictinilor din Einsiedeln (Elveția), unde și-a completat educația școlară, primind, totodată, numele monastic Raymond. Din 1887 (anul terminării studiilor) și pînă în 1900 s-a numărat între cadrele didactice ale gimnaziului din Einsiedeln, așezămînt întemeiat prin anul 980, ce se bucura încă din evul mediu de o mare tradiție culturală. În această ambianță și-a desăvîrșit pregătirea, ilustrîndu-se în domenii dintre cele mai diferite: matematică, fizică, chimie, geografie, istorie. Raymond Netzhammer a fost unul din umanistii de mare cultură ai Europei, remarcîndu-se totodată și în domeniile activității practice. El a proiectat și realizat electrificarea întregului complex al așezămîntului monahal din Einsiedeln; tot aici a construit o uriașă orgă cu performanțe muzicale deosebite și a montat în turnul mănăstirii un orologiu ce constituie și azi o mîndrie pentru locuitorii din mica așezare de la poalele Alpiilor.

geamurile sparte, podelele pline cu moloz și gunoi și ușile scoase din balamale. Urcă pe scara distrusă în camerele de locuit și în dormitoare. Aici aceeași jalnică distrugere! Dintr-o privire, prințesa vede ce lipsește și ce este distrus. Este iritată, dar mută, și spune numai la ce servea fiecare încăpere.

După această vizionare sumară, care a înfrunat-o și indignat-o, am coborât pe o terasă acoperită, unde pe timpul verii se bea ceai cu oaspeții, se citea, se făcea muzică și conversație. Foarte supus, așteaptă aici căpitanul Rudzinski, care între timp a venit cu însoțitorul lui. D-na Martha îi zice că nu s-a așteptat la un asemenea vandalism.

Începe să controleze întreaga proprietate. Lăsând castelul în stînga, mergem de-a lungul râului Colentina pînă la baraca cu vaporase. Lîngă ea, o groapă adîncă dovedește că aici a căzut o bombă mare. În baracă se află 4 gondole și o barcă cu motor. Cîtă plăcere și distracție au făcut aceste ambarcațiuni stăpînilor și oaspeților veseli, cînd treceau demni și serioși prin fața minunatei logii a uriașului castel, sau rîzînd, glumind și cîntînd pe canalele înguste, prin stufrîș. Apoi am vizitat marea grădină cu trandafiri — de curînd înființată, — cu soiuri rare, grădina întinsă, secele și răsadnițele, în care cresc minunatele violete, și grădina cu legume. Toate aceste frumuseți nu sînt numai pentru ochi și pentru plimbare între flori, ci și pentru a se cîștiga bani. Căpitanul a înțeles imediat că un oraș mare și plin de viață are nevoie de multe flori, așa că se pot cîștiga bani mulți cu grădinaritul. Și grădinile cu fructe sînt întinse, îngrădite și apărate cu ziduri înalte de satul Mogoșoaia.

Intrăm într-o arhitectură foarte curioasă, care în trecutul glorios al castelului servea ca bucătărie a boierilor. Lîngă această clădire, care a fost

transformată de către prințesa în încăperi frumoase, se află ascunsă între două ziduri o grădiniță cu flori, locuri retrase și mobilier comod. Pentru înfrumusețarea acestui loc favorit, prințesa dorea să aibă ulciurul (dolium-ul) din salonul meu, care a fost dezgropat la Enisala. Pînă și regele, care cunoștea această grădiniță minunată, fiind rugat de prințesă să pledeze în favoarea ei, a spus la sfîrșitul negocierilor:

— Nu, să nu-i dai ulciurul Marthei!

Rudzinski întreabă unde se află clădirea administrației.

Prințesa face semn șoferului și-l poartă pe căpitan în mașina ei. Pornim prin parcul

...și autorul acestor însemnări memorialistice

întins al castelului, cotim la moară spre stația Chitila. Acolo se află clădirile moșiei. Profitînd de această zi de iarnă însoțită și fără zăpadă, prelungim plimbarea. O țintă frumoasă, la numai 6 km, este Buftea.

Curînd oprim. La întinsul parc al castelului, poarta se deschide și ajungem la castelul familiei princiere Știrbey. Am schimbat cîteva cuvinte cu intendentul german ca să des-

chidă poarta principală și să permită vizitarea întregului castel.

Prințesa știe tot rostul, ca și în propria ei locuință. De la începutul războiului, familia regală a locuit aici. Martha m-a condus prin toate saloanele și camerele de locuit. Se oprește puțin în camera în care a murit micul prinț Mircea. Cu o zi mai înainte de a pleca în Moldova, regina a venit aici în vizită: era foarte tristă de pierderea dragului ei Mircea, dar cu totul indiferentă față de situația gravă a războiului...

Cu cîteva zile înainte de a pleca, a poftit-o pe prințesă la castelul regal, a primit-o în prezența lui Barbu Știrbey, proprietarul din Buftea, dărîindu-i un mic portret pictat. Ca o curiozitate, Martha povestește că coroana de pe ramă s-a spart.

Părăsim castelul, al cărui vestibul cu scara de lemn și galeriile interioare dă un aer de intimitate încăperii, și aruncăm o privire în adăpostul de beton făcut în mare grabă, unde se refugia regina cu copiii în timpul atacurilor aeriene. Prin parc, ne îndreptăm spre mausoleul familiei Știrbey, o clădire în formă de capelă. În partea de jos sînt decedații familiei, iar sus, capela foarte frumos ornamentată.

De la scările capelei, avem o minunată priveliște asupra lacului înconjurat de stuf și a bisericii satului. Razele soarelui au argintat apa lacului. Din cîmpie se ridică un miros slab de primăvară.

Căpitanul rămîne în Buftea, iar prințesa se întoarce cu mine în oraș.

În timpul conversației, am vorbit despre regină. Prietena ei a caracterizat-o astfel: — Este minunat de frumoasă, foarte inteligentă și foarte impulsivă..., nemăsurat de mîndră de originea ei ruso-engleză și de cele două rude: regele Angliei și țarul Rusiei. Ea și-a crescut copiii prost și fără cultură. ■

CLIO ÎN CONCURS

(Urmare din p. 24)

PREMIILE 101-160: 60 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. COMITETUL U.T.C. ÎNTEPRINDEREA „AZUR”, Timișoara
2. CERCU DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ Nr. 2, Oradea
3. CERCU DE DEZBATERI POLITICO-IDEOLOGICE DE LA ȘCOALA GENERALĂ Nr. 5, Fălticeni
4. DANIEL GHERASIM, Tirgu Ocna
5. SILVIU VASILE CRĂCIUN, Moreni
6. NICOLAE CIPRIAN PRIPOAE, Cimpina
7. MARIANA AIONESE, Șimleu Silvaniei
8. ADRIAN CHENDE, Jibou
9. BEATRICE MUSCALU, Tulcea
10. VOLOSCIUK ERZSEBET, Sighet
11. DUMITRU NAZÎRU, Focșani
12. COMITETUL U.T.C., TRUSTUL ANTREPRIZĂ GENERALĂ DE CONSTRUCTII, Timișoara
13. MARIA CRISTINA CACIUC, Ploiești
14. VASILE IACOB, București
15. KATONA BÉLA, Sfintu Gheorghe
16. DOINA MIHAELA VOLANSCHI, Tecuci
17. FLORIN MIHĂLĂCHIOIU, com. Dragodana, jud. Dîlbovița
18. VALTER FLORIAN TOMA, com. Pleșița, jud. Dolj
19. GHEORGHIȚĂ SECARĂ, Piatra Neamț
20. NĂSTASE TIHU, București
21. CERCU DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ Ghimbav, jud. Brașov
22. CRISTIAN DAN SORAN, com. Chendrea, jud. Sălaj
23. MIHAI RĂZVAN UNGUREANU, Iași
24. GAVRIL DOLOGĂ, com. Romuli, jud. Bistrița-Năsăud
25. ELENA DANIELA C. ARSENE, Caracal
26. MUGUR ȘERBAN STĂNESCU, București
27. CERCU DE ISTORIE DE LA LICEUL MILITAR „DIMITRIE CANTEMIR”, Breaza
28. COMITETUL U.T.C. I.P.L., Timișoara
29. ALEXANDRU MIHNĂ MOUCHA, București
30. VICTOR GH. DEACONU, Curtea de Argeș
31. IOAN DĂNESCU, Cluj-Napoca
32. NICOLAE CR. UTMĂ, Constanța
33. MARIN DINESCU, Brăila
34. VASILE PAULIAN MOLOCE, Suceava
35. MARIN MANUTA, Tulcea
36. CONSTANTIN PREDESCU, Rîmnicu Vilcea
37. GABRIELA MICULESCU, București
38. ȘTEFAN ZENOVII CRÊTU, Moinești
39. OANA IVĂNESCU, Jibou
40. ORGANIZAȚIA U.T.C., ÎNTEPRINDEREA DE APARATE ELECTRICE DE MĂSURAT, Timișoara
41. IONEL CHIOREANU, București
42. ELENA ILIE, Reșița
43. DAN IONESCU, com. Berbești, sat Gîngulești, jud. Vîlcea

44. LUMINIȚA STATNIC, Arad
45. FLORIN M. BOROJAN, com. Greaca, jud. Giurgiu
46. EMILIA SEICEANU, Blaj
47. MARIA IRIMIA, Iași
48. ANDREI GALINESCU, Bistrița
49. DANIEL FELIX DĂRJAN, Alexandria
50. AURELIU CODREANU, Timișoara
51. ANA CAMELIA STANCIU, com. Coroieni, jud. Maramureș
52. AUGUSTIN SURDU, com. Adamuș, sat Cornesti, jud. Mureș
53. DANIEL SANDU, Slobozia
54. COSMIN LAURENȚIU NEAMȚU, Craiova
55. BLAGA ALEXANDRU, Blaj
56. ILIE TAMBREA, Tirgu Mureș
57. GHEORGHE MUDURA, București
58. VASILE ȘTEFANOV, Vaslui
59. MARIA PAUL, Corabia
60. ARITON CASIAN, București

PREMIILE 161-250: 90 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. ORGANIZAȚIA U.T.C. SCULĂRIE, I.M.T., Timișoara
2. VALENTIN NICOARĂ, Oradea
3. TRAIAN BĂJA, Craiova
4. VERGILIA ODOBESIANU, București
5. ȘTEFANIA CARMEN NEȘULESCU, com. Mineciu, jud. Prahova
6. RADU ALANGIU, București
7. CARMEN ALEXANDRA TĂNASE, București
8. IOAN FLORIN I.A. GĂLESCU, Galați
9. INSTITUTUL AGRONOMIC, Timișoara
10. ION POPA, com. Turcoaia, jud. Tulcea
11. SIMONA DIRNA JUCAN, Cluj-Napoca
12. MIHAELA AGAPIE, București
13. NICOLEȚA CIOCAN, Alexandria
14. NICULAE G. CĂPITANU, București
15. ALIN GEORGE LOGHIN, București
16. IOSIF EGYED, Timișoara
17. CERCU DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ Letcani, jud. Suceava
18. RĂZVAN ZAHARIA, București
19. ARANYOSI MARGARETA, Sighet
20. LICEUL ECONOMIC, Timișoara
21. EUGEN SEBASTIAN UNGUR, com. Ciucea, jud. Cluj
22. DORU ROȘU, Caransebeș
23. ROLUA ALEXANDRA ȘTEFAN, București
24. LIVIU NIȚU, Tirgu Mureș
25. CERCU DE ISTORIE DE LA LICEUL „ST. L. ROTH”, Mediaș
26. FLORIN CEZAR MORAR, Miercurea Ciuc
27. DANIELA BUCUR, Timișoara
28. IULIANA BUDRUGEAC, Pitești
29. GHEORGHE BĂȚINĂ, Aiud
30. DORIN MÎNZAT, Brașov
31. ILEANA ADRIANA MOTIU, Arad
32. CĂTĂLIN CRISTIAN NEAMȚU, Craiova
33. EMILIAN FLOREA, Baia Mare
34. NICOLAE PÂNTEA, Deva
35. ALIN SUMURDUCAN, Zalău
36. ION VIJULIE, Filiși
37. DAN CONSTANTIN PUCHIANU, Tirgoviște
38. VIOLETA GABRIELA BÎRLĂDEANU, Bacău
39. CONSTANTIN PĂUNESCU, Caracal
40. BOGDAN ANDREI CORCINSCHI, Iași
41. ION MOT, Orșova
42. PETRIȘOR CALOȚĂ, Craiova
43. NELU CONSTANTINESCU, Craiova
44. MIRELA SMARANDA PAVEL, Iași
45. LUCIANA CRISTINA STERESCU, Curtea de Argeș
46. VALERICA CRUCERU, Rîmnicu Sărat
47. ALEXANDRU JALBĂ, București
48. MARCEL FRUNTE-LĂȚĂ, București
49. DUMITRU RĂDULESCU, Rîmnicu Sărat
50. VALERIU ANGHEL, com. Tulnici, jud. Vrancea
51. MIHAI ALEXANDRU HERESCU, București
52. CARMEN MARIA PASCAL, Galați
53. CONSTANTIN BAZDADEANU, Timișoara
54. CAMELIA ȘÎRBU, Iași
55. GHEORGHE CAZACU, Brăila
56. DĂNUȚ CRIȘAN, Baia Mare
57. LILIANA LĂUTARU, București
58. STELUTA DINCĂ, Corabia
59. GHEORGHE CRÊTU, Roman
60. ELENA TOMA, București
61. AMALIA ELENA POPESCU, com. Răciș, jud. Sălaj
62. DAN CĂFTANGIOGLU, Sfintu Gheorghe
63. MIHAIL IONESCU, București
64. LUCREȚIA CĂMPAN, Baia Mare
65. ION NICHIȚIUC, Tirgu Jiu
66. DIANA FLOREA, Petroșani
67. EMIL M. BOCOS, Turda
68. DIANA DAMȘA, com. Chendrea, jud. Sălaj
69. ȘORIN CICEU, Huedin
70. ANA MARIA UDMA, Constanța
71. ALEXANDRU NICOLAE RIGANI, București
72. GEORGETA BĂDĂU, Alba Iulia
73. GHEORGHE CORCHIȘ, București
74. ADRIAN IACOB, sat Tîhău, com. Surduc, jud. Sălaj
75. MARIA I. LÎNGU, Focșani
76. VASILE MARTINIUC, Iași
77. TOADER DIACONU, sat Cuculeți, com. Solont, jud. Bacău
78. NICU SANDU BOGLUȚ, com. Ucu-riș, jud. Bihor
79. OSVALD FISCHMAN, Timișoara
80. IONEL I. PREDA, Drăgășani, jud. Vîlcea
81. ANA MARIA GROȘAN, com. Călimănești, jud. Maramureș
82. MIRCEA FELIDOREAN, Luduș
83. GEORGE GABRIEL ALEXE, București
84. CEZAR IUSTIN JANCĂ, Arad
85. IOAN P. CRISTEA, București
86. GHEORGHE PUPĂZĂ, Drobeta-Turnu Severin
87. MARIA ȘAITISA, Miercurea Sibiului
88. CRISTINA SANDA MAILAT, Tirgu Mureș
89. VIVIANA ELENA PANAITESCU, București
90. ANDA ELENA BOSNEANU, Ploiești

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

VLAICU LA BLAJ

În completarea celor scrise de noi în nr. 6/1987 referitoare la zborul lui Aurel Vlaicu pe câmpia Blajului, cu prilejul serbărilor organizate la împlinirea, în 1911, a 50 ani de la înființarea ASTREI, prof. TEODOR SEICEANU, din Blaj, ne scrie: Am descoperit în familia unui coleg, prof. Ioan Marcu din Blaj, o carte poștală ilustrată, înfățișând pe Aurel Vlaicu în avionul său (în imagine), iar pe cealaltă parte a ei cu o succintă relatare despre zborul din 29 august 1911. Iată această însemnare, datorată lui Vasile Ferent, pantofar, din satul Valea Lungă (de lângă Blaj), care-i scria unui văr de-al său: „Multă sănătate, vere. Vei ști că asta-i mașina de zburat a lui Vlaicu, care a zburat în 29 acum la Sîntămărie. A fost mare adunare la Blaj și noi am fost în două zile. A fost mare mulțime de om cu mîile. Și din Tara Românească a venit. A fost tare frumos aicea. Îți trimet gazeta mea de la Sibiu să citești despre Blaj. De cîndu-l Blajiu n-a fost așa adunare ca acum. Nu vă pot scrie ce a fost. Cetește gazeta c-apol i vede. Asta s-o griesti!”.

Gazeta amintită în scrisoare era Foala poporului, care apărea la Sibiu din 1892.

CONCURS NAȚIONAL DE CREAȚIE ȘTIINȚIFICĂ ȘI TEHNICĂ STUDENȚEASCĂ

Timp de trei zile — 26-28 noiembrie — orașul Iași a găzduit ediția 1987 a Concursului național de creație științifică și tehnică studențească. În cadrul celor 26 secții, au fost susținute 285 lucrări ce au abordat o tematică largă, din domeniul economic, tehnic și științific.

În cadrul secției de Istoria României, premiul I a revenit studentului Dolna Cîșlaru de la Facultatea de Istorie-Filosofie din Iași, care a prezentat lucrarea Pentru ce s-au răscolat țărani (îndrumător științific: prof. univ. dr. Gh. Platon). Mențiunea și premiul special al revistei Magazin istoric au fost acordate studentei Iulia Molnar de la Facultatea similară din Cluj-Napoca pentru lucrarea Sanctuarele geto-dacice (îndrumător științific: cercetător științific principal Ioan Glodariu).

INIȚIALELE N.N.

Am întâlnit în mai multe lucrări de istorie sau beletristice, inițialele N. sau N.N., atunci cînd se vorbește de

o persoană neidentificată. Ce semnificație au aceste inițiale? ne întreabă GEORGETA PANAITESCU, din București.

Colaboratorul nostru PAUL B. MARIAN ne-a oferit acest succint istoric al celor două inițiale.

Regizorul francez Alain Resnais, în filmul documentar Noapte și ceață (1955) — prezentat și pe ecranele noastre —, arată că sub inițialele N.N. nazistii desemnau o anumită categorie de deținuți ai lagărelor de exterminare, înosebi membri ai Rezistenței franceze și al altor mișcări care se împotriviseră ocupației naziste. Cînd Hitler i-a ordonat generalului Keitel, în decembrie 1941, să creeze această procedură de dispariție a unor rezistenți din teritoriile ocupate în vest, inițialele N.N. nu apăreau încă în nici un text. Abia cîteva luni mai tîrziu, în august 1942, au fost inițiale pe circularele privind decretul Nacht und Nebel Erlass (Noapte și ceață). Întrucît nu s-a cunoscut originea exactă a acestei denumiri, s-a crezut că ea a fost preluată din opera lui Wagner Aurul Rînului: spre a deveni invizibil, piticul Alberich cîntă o incantație magică: Nacht und Nebel (Niemand gleich (Noapte și ceață, nimeni nu-l ael în clipa asta!) și dispare de pe scenă într-o coloană de fum.

Inițialele N.N. existau însă cu mult înainte apariției expresiei Nacht und Nebel. În secolul XIX, și poate chiar înainte, ele apar în texte administrative germane, provenind, se spune, de la expresia latină nomen nescio (nu cunosc numele).

Preotul militar al închisorii din Köln, abatele Gertges, nu parea deloc mirat văzînd aplicîndu-se pe ușile uoara dintre celule literale N.N. El scria: N.N. înseamnă nomen nescio. Expresia era folosită spre a desemna pe deținuții ale căror nume trebuiau să nu fie cunoscute. O gardiană dintr-o închisoare din Köln a explicat astfel unei deținute cele două inițiale: Nichts und Nichts (Nimic și nimic), nici scrisori, nici colete, nici sprîluri religioase.

Profesorul H. Vidal Septhia, de la Școala de limbi orientale din Paris, fost deportat la Auschwitz, a descoperit într-un dicționar german din 1881, Deutsches Wörterbuch, scris de Jakob și Wilhelm Grimm, următoarea explicație: „N. sau N.N., inițiale ale unui nume care nu este cunoscut sau care nu trebuie numit”. În dicționarul francez Petit Robert găsim, de asemenea: „N. sau N.” sau

POSTA MAGAZIN ISTORIC

...indică o persoană nedeterminată
sau care nu poate fi numită".

Azi, când se alegea programele
anurilor la College de France și
Hularul catedrei n-a fost încă numit,
se scrie: „Domnul N. sau Doamna N.”.

CONCURSURI ȘI COLECȚII COMPLETE

Alte fragmente din scrisorile so-
site pe adresa concursurilor Magazin
istoric.

● **ȘTEFAN DOBROTĂ**, din Bucu-
rești. Lucrez la întreprinderea
de mașini agricole „Semănătoarea”,
ca lăcătuș mecanic. Aștept cu multă
nerăbdare apariția fiecărui nou nu-
măr al Magazinului istoric. Mă pa-
sionează fiecare concurs organizat
de draga mea revistă. ● **VALERICA
RĂDUCU**, învățătoare, din Curtea
de Argeș: Citesc și colecționez re-
vista dv. de la primul număr, multe
din articolele publicate folosindu-mi,
nu o dată, în activitatea mea la
clasă. ● **IOAN P. POPA**, frezer, Fa-
brica de mașini de gătit, din Belus:
Mă mândresc cu faptul că sint po-
sesorul întregii colecții Magazin
istoric și că am participat la toate
concursurile organizate de revistă.

● **LAKATOS VICTORIA**, subin-
giner, D.J.P.Te-Cluj, din Cluj-Na-
ționa: Fiecare nou concurs ne spo-
reste dorința de cunoaștere a istoriei
acestor meșteșuguri, cit și a istoriei
universale. ● **MARIN CONSTANTIN**,
sudor electric, Trutul de montaj
utilaj chimic București — Antre-
priza generală Ploiești: Dispun
(și spun acest lucru cu mândrie)
de colecția integrală a revistei Ma-
gazin istoric. Am, de asemenea, o
bibliotecă de aproape 4 000 de cărți,
în afară de publicații periodice. ●
NICU DUMITRESCU, arhivar, co-
operativa „Lugo-Jana”, din Lugoj: Sint
un statornic și pasionat cititor al
revistei, de la primul număr, avind
colecția completă. Am participat la
majoritatea concursurilor organizate,
avind satisfacția de a da, de fiecare
dată, răspunsuri exacte tuturor între-
bărilor.

Li felicităm pe toți corespondenții
noștri pentru participarea la co-
ncursurile revistei, precum și pentru
colecțiile lor complete.

NUMELE AUTORULUI

Dintr-o eroare de corectură, în
numărul trecut nu a apărut numele
autorului Dan Berindei la artico-
lul Deputații aclamă Unirea.

MICII DOROBANȚI

ARTUR ION IASCU, din Bucu-
rești, cercetăș veteran, voluntar din
războiul din 1916-1918, ne comunică
cîteva date privind una dintre primele
organizații de tineret din țara noas-
tră, „Micii dorobanți”.

În anul școlar 1878-1879, în ur-
ma Războiului de Independență,
în școlile din București și din alte lo-
calități ale țării, din inițiativa unor
cadre didactice, au luat ființă grupe
pentru instruirea fizică și premili-
tară a copiilor, denumite — în cin-
stea vitejilor ostași români care
luptaseră în sudul Dunării — „Micii
dorobanți”. În anul următor, 1879,
sub îndrumarea dr. Carol Davila și a
profesorului Gheorghe Moceanu, a-
ceste grupe s-au constituit într-o or-
ganizație centrală, ale cărei statute
au fost adoptate la 24 februarie 1880
în București.

În programul „Micilor dorobanți”
se înscriau pregătirea școlară prin
exerciții fizice și gimnastice cu minu-
tarea puștilor de lemn, vizitarea unor
locuri și monumente istorice, organi-
zarea de spectacole cu subiecte din
istoria națională etc. Pe lângă ace-
stea, organizația avea și un scop de
întrajutorare, asigurind elevilor sili-
tori, fără mijloace materiale, procu-
rarea de cărți, îmbrăcăminte ș.a. Veni-
turile „Micilor dorobanți” erau
realizate din cotizațiile membrilor,
precum și din diferite donații și aju-
toare bănești.

Informații suplimentare pot fi în-
tîlnite în lucrarea Tradițiile revolu-
ționare ale Organizației pionierilor,
de Mircea Ștefan, Editura politică,
București, 1977.

În imaginea de jos, copii în unifor-
me de micii dorobanți, în 1928, la ser-
bările prilejuite de aniversarea a
cinci decenii de la revenirea Dobrogei
la patria română.

Cristian POPIȘTEANU

Ca și în alți ani, sfîrșitul lui 1987 a adus pe adresa redacției noastre o bogată correspon-
dență prin care numeroși cititori și colaboratori, din țară cit și de peste hotare, ne-au adresat căl-
durașele lor felicitări cu prilejul celei de a 40-a aniversări a proclamării Republicii și a noului
an. Scrisori ce dau expresie dragostei statornice pentru istorie și prețuirii pentru Magazin istoric,
care în 1987 a implinit 20 de ani de apariție.

Tuturor le mulțumim, dorindu-le, la rîndul nostru, multă sănătate, bucurii și noi succese
în viață și muncă, împreună cu un călduros **La mulți ani!**

CONTENTS (Romanian History) G. Surpat The Romanian Communist Party — the Nation's Vital Centre ● P. Teodor Romanian Historiography Along the Centuries ● V. Căndea An Unknown Portrait of Vlad the Impaler in Stuttgart ● V. Nestor Aethicus Histricus — a Dobrudja-born Encyclopaedist ● R. Economu 1878. Ciprian Porumbescu Confronts the Habsburg Authorities ● P. Cernovodeanu Family Chronicles: Bălăceanu ● N. Kretzulescu, A.D. Xenopol Historical Recollections ● M. Alftineă The Romanian Athenaeum ● I. Popescu-Pufuri Confluences of Ancient Civilizations (XXII) ● In Bucharest 50 Years Ago ● R. Dima C. Dobrescu-Argeș ● R. Netzhhammer 1917. Talking with Martha Bibescu

SOMMAIRE (Histoire roumaine) G. Surpat Le Parti Communiste Roumain — le centre vital de la nation ● P. Teodor L'historiographie roumaine au cours des siècles ● V. Căndea Un portrait inconnu de Vlad l'Empaleur à Stuttgart ● V. Nestor Aethicus Histricus — un encyclopédiste originaire de la Dobroudja ● R. Economu 1878. Ciprian Porumbescu affronte les autorités autrichiennes ● P. Cernovodeanu Chroniques de la famille Bălăceanu ● N. Kretzulescu, A.D. Xenopol Souvenirs historiques ● M. Alftineă L'Athénée Roumain ● I. Popescu-Pufuri Confluences de civilisations anciennes (XXII) ● A. Bucarest il y a 50 ans ● R. Dima C. Dobrescu-Argeș ● R. Netzhhammer 1917. Conversations avec Martha Bibescu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Сурпат Румынская Коммунистическая Партия — жизненный центр нации ● П. Теодор Румынская историография на протяжении веков ● В. Кянда Неизвестный портрет Влада Пешча в Штутгарте ● В. Нестор Этикус Хистрикус — энциклопедист, уроженец Добруджи ● Р. Эконому 1878. Выступление Чиприана Порумбеску против габсбургских властей ● П. Черноводину Семейные летописи: Бăлăceanu ● Н. Крецулеску, А.Д. Ксенопол Исторические воспоминания ● М. Алфтинă Румынский Атеней ● И. Попеску-Пуфур Слияние древних цивилизаций (XXII) ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Р. Дима К. Добреску-Арджеш ● Р. Нетцхаммер 1917. Беседа с Мартой Бибеску

INHALT (Rumänische Geschichte) G. Surpat Die Rumänische Kommunistische Partei — das Lebenszentrum der Nation ● P. Teodor Die rumänische Geschichtsschreibung im Laufe der Jahrhunderte ● V. Căndea Ein unbekanntes Bildnis des Vlad der Pfähler in Stuttgart ● V. Nestor Aethicus Histricus — ein aus der Dobrudscha gebürtiger Enzyklopaedist ● R. Economu 1878. Ciprian Porumbescu bietet des habsburgischen Behörden die Stirn ● P. Cernovodeanu Familienchroniken: Bălăceanu ● N. Kretzulescu, A.D. Xenopol Erinnerungen aus der Geschichte ● M. Alftineă Das Rumänische Athenäum ● I. Popescu-Pufuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXII) ● In Bukarest vor 50 Jahren ● R. Dima C. Dobrescu-Argeș ● R. Netzhhammer 1917. Gespräche mit Martha Bibescu

SUMARIO (Historia romana) G. Surpat El Partido Comunista Rumano — centro vital de la nación ● P. Teodor La historiografía rumana a lo largo de los siglos ● V. Căndea Un retrato desconocido de Vlad el Emperador en Estutgar-to ● V. Nestor Aethicus Histricus — un enciclopedista originario de Dobrogea ● R. Economu 1878. Ciprian Porumbescu enfrenta a las autoridades habsbúrgicas ● P. Cernovodeanu Crónicas de familias: Bălăceanu ● N. Kretzulescu, A.D. Xenopol Recuerdos históricos ● M. Alftineă El Ateneo Rumano ● I. Popescu-Pufuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXII) ● En Bucarest, hace 50 años ● R. Dima C. Dobrescu-Argeș ● R. Netzhhammer 1917. Conversaciones con Martha Bibescu

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psrifr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăsel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

magazin istoric

